

HRVATSKI 11-12 1993 PLANINAR

ČASOPIS HRVATSKOG PLANINARSKOG SAVEZA
JOURNAL OF THE CROATIAN MOUNTAINEERING ASSOCIATION
Godište 85
Volume 85
Studeni–prosinac 1993
November–December 1993
Broj 11–12
Number 11–12
SADRŽAJ

Stipe Božić: K2 – trijumf i tragedija	241
Dr. Željko Poljak: Prije sto godina umro je Gjuro Pilar, osnivač HPD-a	252
Krešimir Kedmenec: Središnji alpski put 02 kroz Austriju	255
Drago Trošelj: Lutanje mađarskim planinama	258
Zdenka Špralja: Dolomiti – čudesne planine u susjedstvu	262
Eugen Kumičić: Badnjak u planini	266
Dr. Ante Rukavina: Opet na Rujno, a sutra – tunel!	269
Ante Juras: Druženje pod Koludrom	272
Martin Sušac: Doček Nove godine pod bukvom	276
Vladimir Jagarić: Klek u slikarstvu Vladimira Varlaja	279
Miljenko Pavešić: "Pošumljavanje" Gorske kotare	281
Tko je tko u hrvatskom planinarstvu	282
Športsko penjanje i alpinizam	284
Publicistika	284
Vezni putovi i markacije	284
Vijesti	285
Sadržaj godišta	287

Slika na naslovnoj stranici:

Na K2

Foto: Stipe Božić

GLAVNI I ODGOVORNİ UREDNIK: prof. dr. Željko Poljak, HR-41 000 Zagreb, A. Cesarca 5

UREDNIČKI ODBOR: Nikola Aleksić, dr. Borislav Aleraj, Darko Berljak, ing. Vlado Božić, Željko Gobec, Želimir Kantura, Jakša Kopić, dr. Milivoj Kovačić, prof. Krunoslav Milas, Tomislav Pavlin i prof. Josip Šintić

KOREKTOR: prof. Krunoslav Milas

Godišnja preplata za 1994. godinu: dinarska protuvrijednost od 15 DEM (za inozemstvo dvostruko), poštanskom uplatnicom na žiro račun Hrvatskog planinarskog saveza broj 30102-678-5535. Devizne uplate na broj: SWIFT-ZABA-HR XX 25731-3253236. Preplata je moguća u dvije polugodišnje rate po 8 DEM (obavijest na 3. stranici omota)

IZDAVAČ I REDAKCIJA: Hrvatski planinarski savez, HR-41 000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 041/448-774 (8–14 sati). Fax 041/441-088. Izlazi u šest dvobroja godišnje. Prvi broj izšao 1898. godine kao glasilo Hrvatskog planinarskog društva. Časopis nije izlazio od 1915. do 1921. i od 1945. do 1948. Od 1949. do travnja 1991. izlazio pod naslovom "Naše planine"

SLOG I PRIJELOM: ELEMENT, Zagreb, Kneza Mislava 10-1

TISAK: Štamparija "Spiridon Brusina", VI. Danica i Ante Pelivan, Lomnica D., Velika Gorica

Tiskanje časopisa omogućuje donacijama Tvorница boja "Chromos" Samobor

Na ovaj časopis ne plaća se osnovni porez na promet na temelju mišljenja Ministarstva prosvjete (612-10/92-01 187 ur. br. 532-03-1/7-92-9201 od 16. 3. 1992)

K2 – trijumf i tragedija

STIPE BOŽIĆ, Split

Chogori (8 611 m) ga odavno zovu domoroci sa sjevera iz Tibeta, nazvali su ga također Mount Godwin Austen po istraživaču koji ga je 1898. prvi izbliza vido, ali ostalo je službeno ime K2 po geodetskoj oznaci prvih istraživača koje je vodio Thomas G. Montgomerie. On je još 1856. godine s 220 kilometara udaljenog vrha Haramukh ugledao i obilježio K1 i K2. Bliži K1 bio je zapravo Masherbrum, dok je udaljeniji i zaklonjen drugim vrhovima K2 mještanima bio nepoznat.

Prvi su se na vrh 1902. pokušali, bez uspjeha, popeti Nijemci pod vodstvom Oskara Eckensteina po sjeverozapadnom grebenu. Sedam godina poslije snažna ekipa Talijana pod vodstvom Luigija Amadea, vojvode od Abruzza, pokušala je po istočnom grebenu, također bezuspješno, ali su na susjednoj Chogolisi zamalo slavili. Dosegli su 7 488 metara što je bio rekord sljedećih 13 godina. Talijani dolaze ponovo 1929. godine, vodi ih vojvoda Spoleto, ali ne i do vrha. Nakon toga dugo je bilo mirno.

Godine 1938. pokušali su Amerikanci koje je vodio Houston i dosegli visinu od 7 925 m. Godinu dana poslije Amerikanci su ponovo pokušali i zaustavili se na 8 390 m. Nakon toga je rat zaustavio sve pokušaje osvajanja druge po visini planine na svijetu. Amerikance 1953. ponovo vodi Houston, ali ih loše vrijeme ometa na visini od 7 770 m.

Godinu zatim opet dolaze Talijani koje vodi Arditto Desio. Snažnom timu uspijeva po grebenu Abruzzi stići do vrha. Posrećilo se to Achilleu Compagnoniju i Linu Lacedeliju 31. srpnja 1954.

K2 je ponovo postao neosvojiv sve do 1977. godine kad su uspjeh Talijana ponovili Japanci. Od tada je bilo nekoliko uspješnih uspona ali i tragedija u kojima su živote izgubili neki od najpoznatijih svjetskih alpinista. Najtragičnija je bila 1986. godina kada je na planini ostalo 13 alpinista iz nekoliko ekspedicija. Tipično za Karakorum, loše vrijeme

zateklo je alpiniste iznenada na planini i trajalo sedam dana. Gotovo svi koji su se zatekli u visinskim logorima umrli su od hladnoće i visinske bolesti. Jedino se na vrijeme, ne osvojivši vrha, vratio u dolinu Slovenac Tomo Česen nakon senzacionalnog uspona po južnom rebru.

Slovenska ekspedicija, čiji sam ja bio gost iz Hrvatske, krenula je 9. svibnja 1993. godine iz Ljubljane zrakoplovom do Amsterdama, odakle sutradan za Karachi, najmnogoljudniji, petomilijunski grad u Pakistanu. Iz Karachija letjeli smo do Islamabada, glavnog grada Pakistana, odakle treba "karakorumskom cestom" prema sjeveru, do Skardua, mesta u kojem je trebalo unajmiti 200 nosača što će odnijeti našu opremu preko ledenjaka Baltoro do podnožja K2.

"Karakorumska cesta" velik je pothvat pakistanskih i kineskih graditelja, čudo modernog Pakistana. Ona povezuje Pakistan s Kinom, ali i više od toga, povezuje pakistanske sjeverne izolirane provincije s ravnim Sindom i Punjabom na jugu. Cesta slijedi znameniti "put svile" što je nekoć išao uzduž riječi Ind, Gilgit i Hunza do kineske granice i opskrbljivao rimsко carstvo robom iz Kine. Duga je 1 284 kilometra, a gradilo ju je 20 godina 15 000 Pakistanaca i dvostruko više Kineza po najvećim vrućinama u ljetnim mjesecima i hladnoćama u zimskim. Trebalo je svladati visoke i geološki nestabilne prijevoje, od kojih je najviši Khunjjerab, 4 733 metra. To je ujedno i najviši asfaltirani prijevoj na svijetu, s kojeg se cesta spušta u pustinju Takalmakan što na Tajik jeziku znači "Onaj tko uđe neće otud izaći". Zanimljivo je da pakistanska vojska za servisiranje ceste drži 1 000 vojnika i mnogo strojeva jer je cesta često blokirana klizanjem zemljista i lavinama kamenja. Iako je izgradena 1978. godine, već je danas preuska i opasna tako da su mnoga vozila puna ljudi skončala u rijeci Ind.

Skardu je lijepo mjesto smješteno u neobično širokom kanjonu. Dno kanjona je sam pjesak kroz koji klizi nekoliko rukavaca rijeke Ind. To je nekad bilo središte izolirane Kraljevine Baltistan o čemu i danas svjedoče dobro sačuvane utvrde. Predanja kazivaju o moćnim vladarima kao što su Sehr Khan, koji je svoje carstvo krajem petnaestog stoljeća bio proširio dalje od Chitrala, na granici s Afganistanom, i do Ladhaka, na granici s Indijom.

Sada je, prema istoku, nedaleko od Khaplua, samo pedesetak kilometara od Skardua, linija fronta između Pakistana i Indije. Sporno područje je Kašmir na koji obje strane polažu pravo. Front se protegao i na planinsko područje Karakoruma, na ledenjak Siachen na visini od 5 000 metara. To je sigurno najviša bojišnica na svijetu, strateški očito važna objema stranama kad su spremne da po najvećoj zimi drže svoje položaje.

Začudo, u Skarduu smo sve poslove brzo obavili tako da sutradan već sjedimo u dijovima i vozimo se divljim kanjonom rijeke Braldo prema Askoleu, posljednjem naselju na putu. Dugačka kolona od 180 nosača vukla se deset dana uz ledenjak Baltoro, na kojem smo 25. svibnja podigli bazni logor, na visini od 5 100 metara. Bilo je olakšanje kad smo isplatili nosače. Oni su zatim požurili natrag niz ledenjak, a mi smo ostali sami.

Vrijeme je bilo idealno za ovo podneblje. Sunce je pržilo kao da smo usred pustinje, a mi smo 300 metara iznad najvišeg vrha Europe, Mont Blanca. Nigdje oblačka, a sunce što se reflektira od bjeline snijega i leda oko nas čini ovaj kraj pod K2 nerealnim. Planina iznad nas, druga po visini na svijetu, uopće ne izgleda opasna ni teška, ali to i jest odlika K2. Bazni logor smo brzo izgradili, postavili šator za kuhinju, šator za skladište opreme i hrane te velik šator za blagovaonicu. Oko toga smo još podigli šatore za spavanje. Sve to na bijelim, snijegom pokrivenom ledenjaku Goldwin Austen što sakuplja snjegove s južnih padina K2. Sunce je toliko jako da se stalno moramo mazati kremama s najvećim faktorom zaštite, a bez zaštitnih tamnih naočala čovjek bi za manje od pola sata dobio snježno sljepilo.

Bazni logor 26. svibnja prvi napuštaju i kreću u istraživanje Davo Karničar i njegova grupa. Najprije valja slijediti ledenjak do podnožja jugoistočnog grebena Abruzzi, gdje treba podići pomoćni logor. To su dva šatora iz kojih se kreće rano ujutro kako bi se izbjegla opasnost od lavina što padaju iz gornjih

dijelova južnih padina K2. Svaka grupa ima, osim penjačke opreme i hrane, i mali UKV primopredajnik s kojim u određeno vrijeme može komunicirati s bazom. Davo je kasno popodne izvijestio da je cijela ekipa dosegla podnožje grebena Abruzzi i da su postavili šator u kojem će četvorica prespavati. Velikih poteškoća nisu imali, osim što je Meksikanac Carlos upao u ledenjačku pukotinu pa su ga njegovi partneri morali izvlačiti. Carlosa Carsolia poznajem od 1989. kad smo se susreli u baznom logoru pod Mount Everestom. Sa svojom ženom Elzom bio je član poljske ekspedicije koja se penjala zapadnim grebenom. Tada se nije popeo na Everest, a pet je Poljaka poginulo u velikoj lavini malo iznad sedla Lho La. Na najviši vrh svijeta popeo se godinu dana poslije. Prošle je godine bio svjedok još jedne nesreće, kada je pod vrhom Kangchenjunge nestala najuspješnija himalajka svih vremena Poljakinja Wanda Rutkiewitz. Carlos je uvijek dobro aklimatiziran jer živi blizu Mexico City, na nadmorskoj visini od 3 300 metara.

I ravnim dijelom ledenjaka treba ići navezan na uže, jer novi snijeg krije mnoštvo opasnih pukotina dubokih i do 100 metara. Jedna se ledenjačka pukotina zbog topljenja snijega pokazala tik pored naše kuhinje. Odlično, rekli smo, deponij smeća je riješen. Ali naš se kuhar vidno platio razjapline u ledu, pa smo kuhinjski šator morali premjestiti.

Dan za odmor iskoristio sam za instaliranje solarnih punjača baterija iz video kamere i kompjutora te za uređenje šatora u kojem će mi mjesec dana biti drugi dom.

Pristup podnožju grebena Abruzzi školski je primjer kako se treba čuvati zamki ledenjaka. Naoko sasvim bezazlen, lijep i jednostavan, ledenjak Godwin Austen pun je podmuklih pukotina, a treba se čuvati i linskih udara s južnih padina K2. Zato smo Viki Grošelj i ja nosili aluminijске štapove sa zastavicama i markirali put kako bi se penjači mogli orijentirati i u naitežim vremenskim uvjetima. Brzo smo došli pod greben Abruzzi, gdje je Davina grupa na visini od 5 400 metara postavila dva šatora pomoćnog logora. Nazvali smo ga ABC logor po engleskom nazivu "advance base camp". Davina grupa napredovala je dalje uzbrdo tražeći put do logora I. Sudeći po podnevnom radio izvještu dobro im je išlo, dosegli su visinu od 6 100 metara i već postavljali šator.

Vrijeme se u međuvremenu stalo kvariti, oko vrhova su se gomilali tanki oblaci iz kojih

je počeo padati snijeg. Koliko god smo se iz ABC logora upinjali da vidimo Davinu grupu 700 metara nad nama, nije nam uspjelo. Iz baze su dolazili Švedanin Goran Kroop i Englez David Sharman, koji će sutra s nama do logora I. Goran i David imali su prilike priključiti se švedskoj ili engleskoj ekspediciji što za koji dan dolaze pod K2, ali su nekako procijenili da je naš tim najjači i da s nama imaju veće šanse za uspjeh. Uskoro se vidjelo kako odozgo, ispod logora I, silazi i Davina grupa. Velikih teškoća, kako su nam po dolasku kazali, nije bilo, treba se jedino čuvati lavina nakon obilnih snježnih padavina.

Noć u šatoru ABC logora bila je udobna. Probudili smo se rano i odmah se uhvatili strmih snježnih padina po tragovima što su ih jučer ostavili Davo i prijatelji. Začudo, brzo smo grabili i za tri sata stigli na visinu od 6100 metara, na malu terasu pod granitnim tornjem gdje je stajao logor I. Odatle je put dalje vodio kombinirano, po granitnim pločama posutim snijegom i ispresijecanim strmim snježnim žljebovima. Vrijeme se u međuvremenu pokvarilo, počeo je puhati vjetar noseći gust snijeg. Vidljivost se smanjila na dvadesetak metara. Svejedno smo se, nakon kratkog odmora, pokušali popeti još više i osigurati put naprijed. U međuvremenu su stigli Goran i David te počeli kopati platformu za šator. Snijeg što je padao po kosim granitnim pločama bio je opasan pri usponu, jer nikad ne znaš gdje je hvatište ili nogostup niti kad se noga može poskliznuti. Zato sam birao, koliko se dalo, uske zasnežene žljebove i uspinjao se polako, s pažnjom, dok me Viki osiguravao iz šatora. Kad je istekla dužina od 100 metara užeta, zabio sam klin u pukotinu i na nj privezao uže. Viki se odmah počeo pomoći njega penjati. Kad je dopenjao do mene, ja sam njega osiguravao dok se on penjao iznad mene. Nakon pola sata isteklo je i njegovo uže od 100 metara, pa je zabio klin i na nj pričvrstio svoj kraj užeta.

Vrijeme se sutradan još više pogoršalo, puhao je snažan vjetar kovitlajući gust snijeg, a bilo je i užasno hladno. Nije bilo druge nego sići u sigurnost baznog logora. Upravo dok sam pred šatorom razmišljao što bi najbolje bilo uraditi i dok je Viki još bio u šatoru, kad odozgo odjednom tupo zagrmi, karakteristično za lavinu.

— Pazi, lavina! — zavičem videći da na nas velikom brzinom pada velika masa snijega. Istovremeno sam se bacio na snijeg pored šatora i čvrsto uhvatio za jedan klin očekujući snažan udar. Ali ništa, zvuk je nestao a

K2

Foto:S. Božić

lavina nas je mimošla. Prvi se oglasio Viki i upitao što je sa susjednim šatorom.

— U redu su — rekoh još uvijek ležeći, ni ne pogledavši u pravcu Davidova i Goranova šatora pet metara dalje. Ali kad se podigoh i pogledah u njihovu pravcu, imadoh što vidjeti: šator je bio potpuno srušen i iz njega je virilo samo Goranovo začuđeno lice, dok je David u donjem rublju i bos, desetak metara niže, u snježnoj strmini čvrsto držao uže kojim je bio osiguran put do logora. Pribor je u najmanju ruku bio smiješan. Onako bos, David se uspeo uz uže do nas i ljubazno, kao pravi Englez, upitao može li ući u naš šator. Iako nas je tragedija za vlas mimošla, do suza smo se nasmijali. Goran, zapetljana u nered srušenog šatora, poviše u svom stilu:

“What a sheet” (kakvo sranje), misleći na lavinu koja je mogla i više štete uraditi. Izvučem Gorana, otpratim ga do našeg šatora k Davidu i s Vikijem počnem spašavati razbacane stvari oko srušenog šatora. Opet komična situacija kad je Viki iz snijega izvukao vreću punu snijega koji inače služi za otapanje kod

kuhanja. Otkopamo šator i zaključimo da ga više tu ne stavljamo. Vraćamo se svi dolje u bazni logor gdje nas s dobrom hranom čeka kuhar Gulam Muhamad.

Put od podnožja grebena do baze vodi po klasičnom ledenjaku koji je prepun skrivenih pukotina. Svojevremeno je ovdje tragične 1986. godine upao u pukotinu jedan od najboljih talijanskih penjača, Renato Casaroto. David i Goran išli su navezani po ravnom ledenjaku ispred nas. Odjednom smo vidjeli kako David maše, dok Gorana nigdje nije bilo. Upao je u pukotinu. Požurili smo i pomogli Davidu da ga izvuče. Sreća da su bili navezani i da ga je uže zadržalo jer bi Goran sigurno upao do dna goleme pukotine i skončao poput Casarota.

Naporno penjanje i dosezanje određene visine koristilo je za aklimatizaciju, iako bismo dolje u baznom logoru mnogo ugodnije živjeli. U međuvremenu, dok se Viki i ja odmaramo, od logora I navješ, po lošem vremenu, napredaju Davo Karničar i Rado Nadvešnik. Davo uzbrdo vuče još i skije jer namjerava skijati čak s vrha kroz južnu stijenu. Ludo! Bio bi to svojevrstan uspjeh ako Davo uspije, a sudeći po njegovim dosadašnjim ludorijama vjerojatno hoće. On je inače serviser poznatom norveškom skijašu Furusetu. Na skijama se do sada spuštao tamo gdje se mnogi alpinisti niti s punom opremom nisu mogli popeti.

Odmoru je došao kraj 2. lipnja. Opet krećem s Vikijem. Ovaj put se ne zaustavljamo u ABC pomoćnom logoru pod grebenom Abruzzi već ga zaobilazimo i odmah penjemo strmim snježnim padinama do logora I na 6 100 metara, za što nam je trebalo gotovo cijeli dan. Najveći su nam neprijatelji vrućina i teške naprtnjače. Kad sunce, bez vjetra, odozgo upre u bjelinu snijega, iako na velikoj visini, stvara odurnu vrućinu, upravo neprirodnu za ove planine. Ali i to je Karakorum. Kad pak sunce zađe za kakav oblak, trenutno nudi temperaturu i 20 ispod ništice.

Prespavali smo u šatoru logora I uz ugodaj kakav samo u Himalaji možeš imati. Cijelu noć bjesnio je vjetar i tresao stranice krhkog šatora kao da će ga svaki čas rastrgnuti. Ujutro nevrijeme nije prestajalo, ali smo ipak nastavili prema logoru II. U međuvremenu su ga morali postaviti Meksikanac Carlos i Zvonko Požgaj, najmladi član ekspedicije, sa svega 21 godinom. Put je vodio po izuzetno strmom, katkad okomitom grebenu. Sve je bilo zasuto snijegom koji je otežavao pronalaženje hvatišta i nogostupe, a ponegdje

smo upadali do pasa u dubok i strm snijeg. Konačno smo oko podneva došli pod okomitu barijeru strmih stijena kuda je vodio jedini put kroz okomit žlijeb u obliku kamina. Sreća da kamin nije bio viši od 30 metara, inače bi trebalo mnogo više od jednog sata, koliko smo potrošili, dok se nismo domogli oštrog grebena. Greben nas je odveo do podnožja goleme žute stijene pod kojom je stajao šator logora II što su ga postavili Carlos i Zvonko.

Bilo je sablasno vidjeti u oluji podrtine nekadašnjih logora. Aluminijске šipke stršile su kao svjedoci otpora prošlim nevremenima, dok se šatorsko platno pretvorilo u krpice što su tužno lepršale u samoči nevremena na strmoj padini "piramide oluja".

U šatoru su nas čekali Carlos i Zvonko, vidno umorni od borbe s vjetrom, jer je trebalo podignuti šator na strmini i po orkanskom nevremenu. Šator, naravno, nije bio dobro postavljen, malo je visio nad padinom, ali treba razumjeti da su Carlos i Zvonko jedva zasjekli strmu padinu da bi mogli smjestiti šator. Bilo je nezgodno što se bližila noć, pa su i oni morali također zanoći s nama. Četvorica u tjesnom neudobnom šatoru, ali što se može, trebalo je prebroditi noć. U cijeloj toj gužvi, noću smo se skoro otrovali plinom jer je netko nogom nehotice odvrnuo ventil na plinskom kuhalu. Sreća da je Carlos bio budan i otvorio šator da ude svež zrak.

Orkanski vjetar nastavio je puhati cijelu noć i činilo se ponekad da će rastrgati šator. K2 je, izgleda, najopasnija planina na svijetu. Ujutro je, naravno, i dalje puhalo, ali smo Viki i ja ipak pokušali osigurati što više puta uzbrdo, pa ako zagusti da se vratimo. Uzeo je jedan kraj užeta i krenuo uz strmo pobočje, napredujući polako, korak po korak, koliko mu je to dopuštao rijedak zrak na visini od skoro 7 000 metara. Naslonjen na zasnježenu strminu osiguravao sam ga, a kad je pričvrstio 100 metara dugo uže, uhvatio sam se za nj i popeo se hvataljkom "žemar", također polako, hvatajući sapu svakih nekoliko koraka.

Nevrijeme je bjesnilo i nije bilo više ni malo vjerojatnosti da možemo ostati na planini. Trebalo se brzo spustiti i tako spasiti goli život. Ni u šatoru nije bilo sigurno jer je vjetar prijetio da ga sruši. Uhvatili smo se pričvršćenih užeta i oprezno spuštali niz strminu planine. Uvečer smo bili u baznom logoru na večeri koju je spremio solidni Gulam Muhamad.

Odmarali smo se pet dana, do 9. lipnja. U međuvremenu su parovi drugih penjača pokušavali podići logor III. Vrijeme im nije išlo

na ruku, stalne padavine pratio je jak vjetar i hladnoća. Jedno jutro Švedanin Goran i Englez David gotovo su bili odnešeni snažnom lavinom zajedno sa šatorom što su ga postavili usred strme padine na visini od 7300 metara. Nevremenu se nije nazirao kraj, kao da je na ovoj planini to uobičajeno stanje.

Viki i ja smo ipak odlučili da prekinemo odmor jer, nikad se ne zna, može se vrijeme popraviti dok se mi penjemo u nižim dijelovima planine. Tako je i bilo. Kad smo se 10. lipnja probudili u logoru I, vrijeme je uistinu bilo idealno, nigdje oblačka, niti daška vjetra, prosto nismo mogli vjerovati. Lako smo tog dana dosegli logor II koji je izgledao kao orlovsко gniazdo obješeno o strme divlje padine K2.

Sljedećeg dana do logora III, iako po lijepom vremenu, imali prilično posla sa strmom stijenom zasutom mekim pršićem, ali nagrada nam je bila stabilno vrijeme i pogled na bezbrojne vrhove Karakoruma što se protežu cijelim Baltistanom, sjevernom pokrajinom Pakistana na jugu i Tibetom na sjeveru. Chogolisa, Gasherbrumi, Masherbrum, Nanga Pabart i Mustagh samo su neki u moru vrhova što sam ih prepoznao. Sve je ovdje bilo ponešto drukčije i na svoju ruku lijepo, okrutno i izazovno ujedno.

Planine izgledaju kao valovi na uzburkanom moru, zaledene, kao nacrtane, ispod vrhova reljef paraju dugi zavojiti ledenjaci. Kao da prisustvujete obliskovanju zemljine ko-re. Iznad nas pak visoko strši Chogori ili K2, najteži na svijetu, kažu. Sada, s mnogim himalajskim gorostasima pod nogama, shvaćam što su htjeli reći moji prethodnici kad su ga opisivali i usporedivali. Ono što je Matterhorn u Alpama, to je K2 među najvišima, pa još to čudno vrijeme.

Usprkos dogovoru o nastavku uspona, Zvonko i Carlos ostali su u logoru III nastojeći se udružiti sa mnom i Vikijem. To nas nije učinilo osobito sretnima jer smo znali da će od sada biti neprilika sa smještjem. Mali jurišni šator predviđen je za dvojicu, dok četvorici ne pruža prostor za pravi odmor. No sada je bilo gotovo, Carlos i Zvonko su nas dočekali i zajedno ćemo podignuti šator za logor IV, gore prenoći i sljedećeg dana rano ujutro pokušati na vrh.

Vrijeme je idućeg dana opet izuzetno lijepo. Nisu prijetili nikakvi oblaci na horizontu, a vjetra gotovo da nije bilo. Začudo ni snijeg nije bio previše dubok tako da smo dobro napredovali. Čudno je bilo jedino da strmina

Pod logorom IV

Foto: S. Božić

nije popuštala. Padina iznad nas je bila toliko strma da je bilo zagonetno kako se tolika količina snijega održava na njoj. Oko podneva smo konačno dosegli "rame" K2, blagi greben. On vodi do podnožja vršne piramide, koja opet izgleda nevjerljivo strma. Odmah iznad podnožja vršne piramide prijeteći je stajao viseći ledenjak iznad žlijeba zvanog "bottleneck" (vrat od boce). Uistinu je izgledao kao golem vrat starinske boce okrenute naopako, što ne bi bilo važno da tu nije ključ prolaza za vrh. Ako otpadne samo jedan djelić leda iznad njega, gotovo je za onog tko se nade u blizini.

Logor IV smjestili smo na početak strmih padina što vode prema vršnoj piramidi, vodeći računa da smo na sigurnom ako se slučajno odlomi koji "komadić" zloglasnog nadvisa. Kao što sam i pretpostavljao, u šatoru je bilo neopisivo neudobno za četvoricu. Nije bilo mesta niti da se čestito sjedne. Gotovo cijelu noć sam probdio, što je loše utjecalo na moje opće stanje. Visina je bila 7850 metara, a zadnje je odmorište, ako se tako može nazvati, mali prostor zaštićen tankom tkaninom

šatora.

Malo nakon ponoći Viki je počeo pripremati čaj, što će nam biti jedino piće toga dana. Pripremiti čaj na toj visni značilo je na malom plinskom kuhalu otopiti snijeg i ugrizati vodu a to katkada traje cijeli sat. Stalno je trebalo paziti da se netko ne pomakne i ne prolije dragocjenu tekućinu. Valja se takoder obući, privezati penjački pojaz i pritvrditi dereze na cipele. Sve to trajalo je do tri sata ujutro kad smo konačno krenuli prema vrhu. U početku smo slijedili blagi greben. On nas je doveo do vršne piramide u koju se usijecao strm i zaleden žlijeb "bottleneck", točno pod zastrašujućim nadvisom. Poput trbuha se izbočio dvije stotine metara u visinu i prijetio da će se svaki čas obrušiti dolje.

Strmina je bila oko 65 stupnjeva, što je u mekom dubokom snijegu bilo prilično opasno jer nijedan nogostup dereze nisu mogle dobro "primiti" niti se cepinom moglo naći bolje hватиšte. Bilo je užasno hladno, jednakog nogama kao i rukama, zato sam nastojao uspostaviti krvotok udaranjem rukom o ruku i pomicanjem nožnih prstiju, koliko su to cipele dopuštale. Svejedno smo dobro napredovali. Zora nas je zatekla točno na početku prijećnice koja vodi uljevo ispod "bottlenecka" u strme ali sigurnije zasnežene padine.

Vrijeme je držalo točno do deset sati, kada se iz doline pokazao prijeteći oblak. Iako malen, brzo se širio i za sat vremena našli smo se u potpunoj magli iz koje je počeo padati snijeg nošen snažnim vjetrom.

Sto sad, mislio sam: vratiti se ili nastaviti? Tako smo blizu vrha, možda samo stotinu metara, a istovremeno daleko. Sjetim se alpinističke izreke: penjač mora znati da je pod vrhom bliži podnožju nego vrhu. Tragove za nama brzo je zameo novi snijeg što je sada gusto padaо.

— Što ćemo? — upita vičući Meksikanac Carlos.

— Idemo do tri sata, zatim se vraćamo, popeli se na vrh ili ne — reče Viki.

Bio sam umoran i pospan, najviše od loše provedene noći u posljednjem logoru. Nakon tri koraka uz strminu zabo bih duboko dršku cepina, naslonio se na nj i gotovo zadriješao. Bio sam posljednji, nekoliko koraka iza Vikija. Svaki bih njegov pomak čuo i odmah nastavio svoja tri koraka. Gotovo nisam znao koliko još ima do vrha. Pogledao sam nekoliko puta na visinomjer, ali je zbog niskog tlaka pokazivao gotovo stotinu metara manje. Konačno je Viki stao i počeo vikati neka snimam.

Preko naših glava puhao je orkanski vjetar noseći snijeg. Bili smo pod samim vrhom, možda samo pet metara niže od vršnog grebena koji se ispriječio vjetru iz Tibeta. Nisam zapravo imao što snimiti jer se jedva što vidi, samo snežni metež. Ipak sam izvadio kameru i uperio je prema Zvonku Požgaju koji je cepinom dirao vrh, zatim prema Carlosu i Vikiju. Primakao sam im se i bez pobjedničkog veselja predložio da se počnemo spuštati jer su tri sata već prošla. Slikati se na samom vrhu, po nevremenu gdje ništa ne vidiš, ionako nema smisla, a više od nekoliko sekundi na toj vjetrometini jedva bi netko mogao izdržati.

— Idemo dolje — povič snažno Viki i odmah počne silaziti niz strmu padinu pod vrhom.

Svaki silaz sa himalajskog vrha izuzetno je opasan, prvo zbog umora nakon uspona, drugo, zato što je silaz nepovoljniji zbog anatomije čovjeka, jer ne vidi gdje će birati put nadolje i, na kraju, uvijek je neka utrka s vremenom. Viki i Zvonko su išli prvi i odjednom su nam nestali u priječnici, jer smo Carlos i ja imali neprilika s naočalima koje su se napunile snijegom.

Noć nas je uhvatila točno na kraju teškoća, pri dnu strmog žlijeba, pod "bottleneckom". Nije bilo još mnogo do spasonosnog šatora logora IV, ali je noć u kombinaciji sa snežnom olujom na visini od 8 000 metara gotovo nepremostiva prepreka. Odjednom smo se našli, ni sami ne znajući kako, na nekakvom stjenovitom grebenu koji prije nigdje nismo vidjeli a niti bismo tamo trebali biti, jer nas je put morao voditi samo po snijegu. Odlučili smo bivakirati. Bolje i to nego da lutamo po noći nepoznatim terenom.

Izvadim bivak vreću od tankog vjetronepropusnog platna i navučem je preko sebe i Carlosa. Koliko god smo se trudili da vreću držimo nogama zatvorenom, udari vjetra su stalno dopirali unutra i unosili zapuhe od sitnog snijega. Pričvrstio sam sve vitalne dijelove opreme za cepin koji sam zabo u tvrdi led te doбавio naprtinjaču u kojoj je bio komadić pršuta i još malo čaja u termo čuturi. Dok sam pokušavao uvući naprtinjaču u vreću, odjednom je snažno zapuhalo i izbilo mi dragocjen teret iz ruke.

Izvučem se iz bivak vreće i pokušam pronaći naprtinjaču. Nalazimo se točno na rubu južne stijene, a naprtinjača je pala u ambis pod nama. Tek tada ustanovim da se i mi

u bivaku možemo kliznuti i pasti niz 2500 metara visoku stijenu. Kako nismo imali nikakva užeta za osiguranje, cijelu smo noć dobro pazili da se ne poskliznemo s kose ploče na rubu stijene.

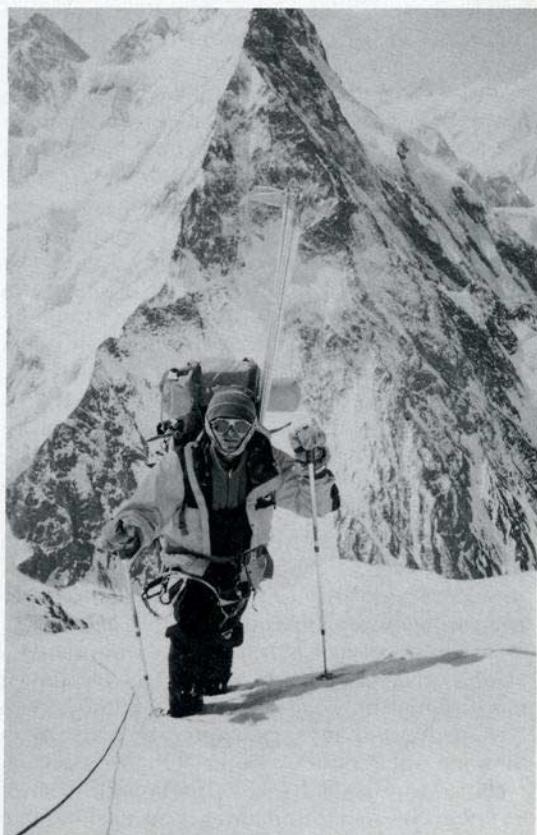
Zora u Himalajama je izuzetno duga, a o hladnoći smo dovoljno govorili. Sjetih se stare uzrečice: čekati kao ozebao sunce. Ali sunca ujutro nije bilo. I dalje mećava. S prvim svjetlom spremili smo se i usprkos oluj brzo pronašli logor IV.

U šatoru smo opet zatekli gužvu, jer su odozdo, iz logora III, pristigli Boštjan Kekec i Boris Sedej. Boštjan, koji je inače bio najbrži i dobro pripremljen, došao je jučer dok smo se mi penjali prema vrhu i izvijestio bazu da se Boris ne osjeća najbolje te da će možda ostati u "trojci". Boris se poslije za njim popeo do logora III i, kao što ćemo vidjeti, bio je mnogo zdraviji od Boštjana.

Viki je napustio šator i spremao se za silaz. Konačno se Viki zajedno sa Carlosom uputio prema dolini. Put smo bili donekle markirali, pa se nisam previše žurio, osim toga zanimalo me zašto ostali ne idu dolje. Ušao sam u šator u kojem su bili Zvonko, Boris i Boštjan. Odmah sam posumnjao da s Boštjanom nešto nije u redu: ležao je u čudnom položaju i teško disao, ne reagirajući na moj ulazak. Upitam ga kako je, no on kao da me uopće ne čuje. Pogledam ga bolje i vidim znakove visinske bolesti: na ustima mu je karakteristična pjena, diše nekom vrstom hropca, puls mu je preko 130, dok je moj i Borisov ispod 70. Dohvatim primopredajnik i javim se u bazu.

Liječnik me umirivao da to ne mora znati najgore i neka se što prije svi uputimo nizbrdo. Osjetio sam da nas želi umiriti ali da je stanje više nego ozbiljno. Pokušamo skuhati čaj, ali smo jedva upalili plinsko kuhalo jer u šatoru nije bilo dovoljno kisika, a vani je bjesnilo nevrijeme i gasilo nam ionako slab plamen. Ipak nekako otopimo malo snijega i ugrijemo čaj za Boštjana kojem je tekućina itekako trebala. Jedva je htio okusiti i to tek na žestok nagovor. Trebalо mu je mnogo puta i glasno govoriti da bi počeo reagirati. Počeli smo ga spremati za silazak, ali on je samo htio spavati i neka ga ne diramo.

Bilo mi je jasno da se neće izvući, da će umrijeti, no ipak sam pokušao sve da ga nekako animiramo za silaz. Cijelo sam vrijeme primopredajnikom slušao savjete iz baze jer mi je bilo jasno da i moj mozak možda trpi pod otežanim okolnostima. Vođa ekspedicije

Pod Ramenom K2

Foto: V. Grošelj

Tomaž Jamnik i dr. Damjan Meško su zahtijevali da što prije krenemo prema dolini, što je bilo razumljivo, ali Boštjan je bio usporen i nekooperativan pa smo izgubili dragocjeno vrijeme uvjeravajući ga da moramo dolje.

U međuvremenu se javio Viki iz "trojke" kukajući kako se negdje na putu izgubio Carlos. On ga već četiri sata čeka. Nestao je ni sam ne zna kako ni gdje. Jednostavno, kad se jednom okrenuo, nije ga bilo. To je svakako utjecalo da i mi odložimo silaz za sljedeći dan. Uostalom, više niti nismo imali vremena. Bilo je već 14 sati, svega pet sati na raspolažanju da za dana stignemo do spasonosnog logora III. Možda dovoljno za lijepa vremena, ali u takvoj mećavi i s Boštjanom koji je bio na izmaku, svakako premalo. Zato smo se odlučili za još jednu noć u "trojci" na visini od gotovo 8 000 metara.

Boštjanu ni sutradan nije bilo ništa bolje, naprotiv, nije nas više ni raspoznavao, a odbio je da uzima tekućinu. Iz baze su vođa

i liječnik tražili da pokušamo Boštjana vući nizbrdo. Ja sam pak predlagao da s Boštjanom ostanem još koji dan dok se vrijeme ne popravi, a Boris i Zvonko neka silaze. Vođa ekspedicije, Tomaž Jamnik, nikako nije bio za to, a niti Boris i Zvonko, jer nisu bili sigurni hoće li pronaći put u takvoj oluji.

— Stipe, pokušajte se probiti svi zajedno, to ti je moj zadnji savjet, iako sam znao što je najbolje — reče Tomaž preko radija.

— Miško, znam to, ali Boštjan nema šanse za silaz, a ni mi s njime ako ga budemo vukli. Znaš kakav je teren ovdje. I sami, bez Boštjana, imamo malo nade da se izvučemo. Sjeti se, 1986. je devet ljudi ovdje nestalo u sličnim okolnostima — odgovorio sam mu.

— Svejedno, kao vođa dužan sam ti reći da pokušaš izvući čim više ljudi, po mogućnosti svu četvoricu.

Razumio sam Mišku, kako smo Tomaža od milja zvali. Poznam ga još od 1979. godine, dobri smo prijatelji, bilo mu je teško jer je i sam znao da Boštjanu pomoći nema.

Boris se istinski založio da animira Boštjana. Najprije ga je pokušavao potaknuti spominjući mu ženu i djecu, a zatim, kad to nije uspjelo, počne ga šamarati tako da se Boštjan ipak malo trgnuo. Obukli smo ga, vezali mu pojasa i dereze te ga izvukli iz šatora. Vani je snažno puhalo, ni sam nisam znao otkuda, kao da je planina prokuhala. Snijeg je mahnito kovitlao odozdo puneći nam očale i bodući oči sitnim kristalićima. Ništa se pod milim bogom nije vidjelo, kao da smo u nekoj vrsti bijelog mraka.

Boštjan je potpuno izgubio sposobnost ravnoteže, pa smo ga počeli vući ležeći. Bilo je strašno naporno jer smo i sami do pojasa upadali u duboke zamete. Nekako je išlo dok god je bilo strmine, ali kad smo došli na blaži dio grebena, nismo ga više mogli potegnuti niti metra.

Prišao sam mu i pogledao ga. Umirao je. Bijela ga je smrt ščepala i nitko ga više ne može izvući. Pogledam Borisa i Zvonka, tresu se od hladnoće. Bijela smrt svima nam prijeti. Zvonkovi prsti na ruci počeli su modriti, pouzdan znak smrzotina.

— Što mislite? — upitam ih.

Slegnu ramenima obojica, drhćući i daje. Vjetar nemilo mlatara kapuljačom moje vjetrovke i gura me, jedva držim ravnotežu.

Odlučio sam: moramo ga ostaviti, više mu pomoći nema.

— Fantje, gremo dol — rekoh na slovenskom.

Boris ispusti uže kojim smo vukli Boštjana i okrene se prema meni. Zakoračim prvi kroz dubok snijeg. Nije bilo lako ostaviti prijatelja, ali morao sam. Boris i Zvonko me slijede gazići mojom prtinom.

Dohvatili smo se zatim strme padine pod "ramenom" i konačno zaključili da tuda Boštjana, onako nepokretnog, ni za lijepa vremena nikada ne bismo uspjeli spustiti. Prije nego li se usredotočim na pronalaženje puta kroz opasne, jednolične i strme padine, izvadim primopredajnik i javim bazi:

— Ostavili smo Boštjana, nismo više mogli. Ionako mu nije bilo spasa — teško izgovorim ove riječi.

— Uradili ste što ste mogli, sada je tako. Čuvajte se, važno je da se i vama ništa ne dogodi — odvrati Miško.

Štapovi za orijentaciju što smo ih poboli u snijeg prilikom uspona sada se jedva naziru. Katkada štap ne bih mogao vidjeti ni s pet metra daljine. Dok sam tražio idući štap, Boris i Zvonko su čuvali prethodni, te se pomicali prema meni tek kad bih ja bio siguran u pravac kretanja. Katkad bi se vjetar smilovao i načas jenjao, vidljivost se malo poboljšala, i to bi bila prilika da uočim sljedeći spasonosni markirni aluminijski štap.

Strmina je bila opasna, nije se smjelo ni slučajno okliznuti jer bi se teško moglo zaustaviti. Odjednom, Zvonko se oklizne i munjevitno poleti niz strminu ravno na mene. Uspijem se umaknuti, a on proleti pored mene kao vihor i nestane u dubini i oluji s vrtlogom snijega što ga je sam stvorio. Brzo se spustim niže i, na sreću, ugledam ga kako se čisti od snijega. Bio je neozlijeden. Upao je stotinjak metara niže u prhak snježni zamet, što ga je zakočilo i spasilo mu život.

— Sve je u redu, živ sam — reče mi kad sam došao do njega.

— Hvala bogu — odvratim.

Iako se vrijeme nije popravljalo, dobro smo napredovali i prije noći pronašli logor III. Bila je to poprilično udobna snježna jama, jer ju je Davo Karničar, čekajući na razvoj situacije, dobro proširio. Opet smo imali neprilika s paljenjem plinskog kuhala jer u prostoru gdje smo boravili nije bilo toliko kisika da bi plin mogao gorjeti. Zvonkovi prsti sve lošije izgledaju: pomodrjeli su više od polovice dužine i počeli su se stvarati mjehuri, pa smo mu prste povili. Boris je osjećao da nešto nije u redu s njegovim nogama. Mene su počele peći oči što je bio simptom snježnog sljepila.

Logor II

Foto: S. Božić

Bili smo u jadnom stanju, iscrpljeni, promrzli i utučeni nesrećom, ali smo ipak vjerovali da ćemo se sutra izvući do logora II gdje će nas netko sačekati, usprkos slabom vremenu.

Sljedećeg dana probudim se slijep. Oči me strahovito peku i suze, a vidim jedva malo svjetla kroz nekaku mrenu. Nasreću se ispostavilo da je snijeg zatrpaо ulaz i, naravno, zatvorio svjetlo. Kada je Boris nogama provalio nanos snijega na vratima, uđe nešto svjetla, ali ipak nisam dobro vidio: na desno oko ništa a na lijevo jedva nešto kao kroz mrenu. Puhalo je još jače tako da sam jedva napipao uže koje će mi od sada biti nit vodilja kroz strme sure stijene grebena Abruzzi koji se ruše 2000 metara niže, sve do podnožja, na 5 300 metara.

Radio sam gotovo sve napamet jer i ono malo što bih mogao vidjeti ispod sebe, vjetar je onemogućavao zapuhujući mi lice i boduci bolno lijevo oko koje bih ponekad pokušao otvoriti.

Moram priznati da je bilo strahovito spuštati se po užetu kroz himalajsku mjavu u mrak i ambis. Nezgode bi pogotovu

nastale kad bi uže vjetar ponegdje prebacio preko kakvog grebena ili prevjesa, pa bih se ni ne znajući zašto našao u gotovo bezizlaznoj situaciji viseći bespomoćan. Tada je bilo najvažnije ustanoviti što se događa s užetom i kamo ono vodi, ali za to treba vid, a jedva da sam ga imao.

Borio sam se do zadnje kapi snage, iako se činilo da sam sve rezerve davno iscrpio. U džepu napipam ovitak bombona što mi ga je Carlos poklonio. Pojedem ih onako s papirom i celofanom zajedno. Boris i Zvonko iznad mene također imaju neprilika. Zvonko s rukama, zbog smrzotina, pa mu Boris pomaže, što ja, naravno, nisam mogao vidjeti. Čujem katkada njihove glasove kroz oluju, ali mi se čine kao prividjenja.

Trajalo je satima, a činilo mi se da traje danima, mjesecima i da će tako uvijek biti — bijeli mrak i oluja — halucinirao sam. Odjednom mi se učini da čujem neki glas ispod sebe, kao da me netko doziva. Gotovo je, pomislih, ispalio sam, halucinacije... Opet začuh neko dozivanje, kao da me netko zove.

— Stipe... čujem glas.

— Heloo... uzvratim.

— Goran is here — čujem sada jasno na engleskom.

Uistinu, to je Švedanin Goran Kroop koji mi je došao pomoći. Izuzetno sam dirnut susretom, zagrlim ga...

— Sada si siguran — reče mi i izvadi termosicu s toplim kompotom. Nikad tako ukusnog nisam pio, liječio me je.

— Hvala prijatelju! — osjećam da bih mu morao mnogo više reći.

Goran mi je uistinu pomogao na svakom sljedećem čvoru, prijelazu s užeta na uže. Sredio bi mi sve za spuštanje i pazio da nešto ne pogriješim, navodeći me kamo da krenem i gdje da stupim. Brzo smo zatim dosegli logor II i uvukli se u sigurnost šatora, gdje Goran odmah počne kuhati. Ubrzo stignu Boris i Zvonko. Goran je donio bocu kisika, pa naizmjenice udišemo da se što bolje oporavimo.

Sljedećeg jutra vidio sam malo bolje, dovoljno da se sam mogu brinuti o svojoj sigurnosti, da ukopčam uže u "osmicu" za spuštanje i pratim teren pod sobom. I dalje puše nesmanjenom žestinom, a čini mi se da je još hladnije. Ali, blizu smo podnožja. Još samo 1 000 metara i bit ćemo na ravnom, u ABC logoru, gdje nas čeka dr. Damjan Meško.

U logoru I na dogovorenom mjestu nađem kapi za oči što ih je u šatoru za mene ostavio Davo. Odmah prosljedim nizbrdo prema ABC logoru. Nekih 200 metara ispod logora I iznenada ugledam jednog Amerikanca i Kanadanina kako se muče penjući uzbrdo.

— Kuda ćete po slabom vremenu? — upitam.

— Do logora I, a ti? — upita blijadi Kanadanin. (Nakon povratka kući doznao sam da je poginuo).

— Idem kući.

— Bio si na vrhu?

— Jesam.

— Čestitam.

Dalje nije bilo više fiksnih užeta, ali su padine upravo toliko nagnute da se bez velike opasnosti moglo sjesti i kočeći cepinom udobno klizati niz snježnu strminu. Uskoro čujem dr. Meška kako me odozdo doziva:

— Stipe... Stipe...

Odgovorim mu i nastavim se klizati sve do podnožja. Iz ABC logora vodi veoma ispučan i opasan ledenjak do baznog logora. Bilo bi pametno hodati navezan na uže jer te u

slučaju pada u pukotinu partner može izvući. Čekam zato zajedno s dr. Meškom Gorana koji se muči da spusti Zvonka. Kada su nakon dva sata stigli dolje, doktor preporuči da Zvonko i Boris prespavaju u ABC logoru i krenu sutra.

Ja s Goranom krenem odmah prema bazi. Na početku ledenjaka Goran je bio ostavio uže za povratak, ali ga više nije bilo, netko ga je uzeo, zato krenemo nenavezani uzdajući se u sreću. Srće smo uistinu imali jer smo obojica nekako uspjeli izbjegći sve zamke ledenjaka Godwin Austen i predvečer stići u bazu gdje su nas s nestrljenjem očekivali.

— Miško, nije se dalo ništa uraditi za Boštjana — rekao sam na početku dirljivog susreta.

Dva dana zatim naručimo helikoptere kojima su u Skardu odletjeli Zvonko i Boris s dr. Meškom koji će se o njima brinuti dok ne otpisuju kući. U međuvremenu se vrijeme popravilo i uspon su htjeli pokušati Englez David Sharman i Švedanin Goran Kroop. Davo Karničar je istovremeno namjeravo skijati s visine od 8 000 metara kroz južnu stijenu. Svima je dobro islo uzbrdo do logora III, a onda su počele nevolje.

Prvo, Davo nije više mogao naći skije koje je prošli put, iznad "trojke", zabo u tvrd snijeg da ga čekaju. Potrošio je cijeli dan u potrazi za njima, ali uzalud. Razočaran, morao se vratiti u dolinu. Za to vrijeme švedsko-engleski navez popeo se do logora IV gdje su zanočili očekujući sutrašnji juriš na vrh.

Sutradan je vrijeme lijepo i Goran se javi s visine od 8 300 metara: video je Davida, daleko pod sobom, kako se vraća prema logoru III. Poslije smo saznali da mu je spala dereza, nakon čega se okliznuo i pao 200 metara niže, dovoljan razlog da odustane od vrha. U 11 sati Goran se primopredajnikom javio s vrha. Bili smo svi sretni jer je bio prvi Švedanin, osamdeset i peti čovjek na vrhu K2, jednakako kao što sam ja nekoliko dana prije bio prvi Hrvat, Carlos prvi Meksikanac te Viki i Zvonko prvi Slovenci. U dva sata vrijeme se pogoršalo i Goran se nade u sličnoj situaciji kao mi nekoliko dana prije. Javio se tek navečer iz logora III. Zatim nije bilo glasa od njega sve do podne idućeg dana, kada se javi odnekud s padina između logora IV i logora III.

— Ne znam gdje se nalazim, neke stijene su oko mene... mislim da ću bivakirati... — reče umornim glasom u primopredajnik.

— Ne. Moj ti je savjet: nastavi. Drži se više lijevo i naletjet ćeš na "trojku", jer sada si na rubu južne stijene — odgovorio sam mu.

— Ništa se ne vidi, puše... Strah me je lavina... — veza se prekine.

Iako smo primopredajnik stalno držali na prijemu, Goran se ne javi sve do jutra idućeg dana. Bili smo uistinu zabrinuti.

A onda, sljedećeg jutra:

— Halo, baza, Goran ovdje.

— Hej Gorane, gdje si zaboga? — upitam.

— Blizu, 300 metara od baze — odgovori on.

— O... hvala bogu — odahnem i upitam ga — Jesi li čitav?

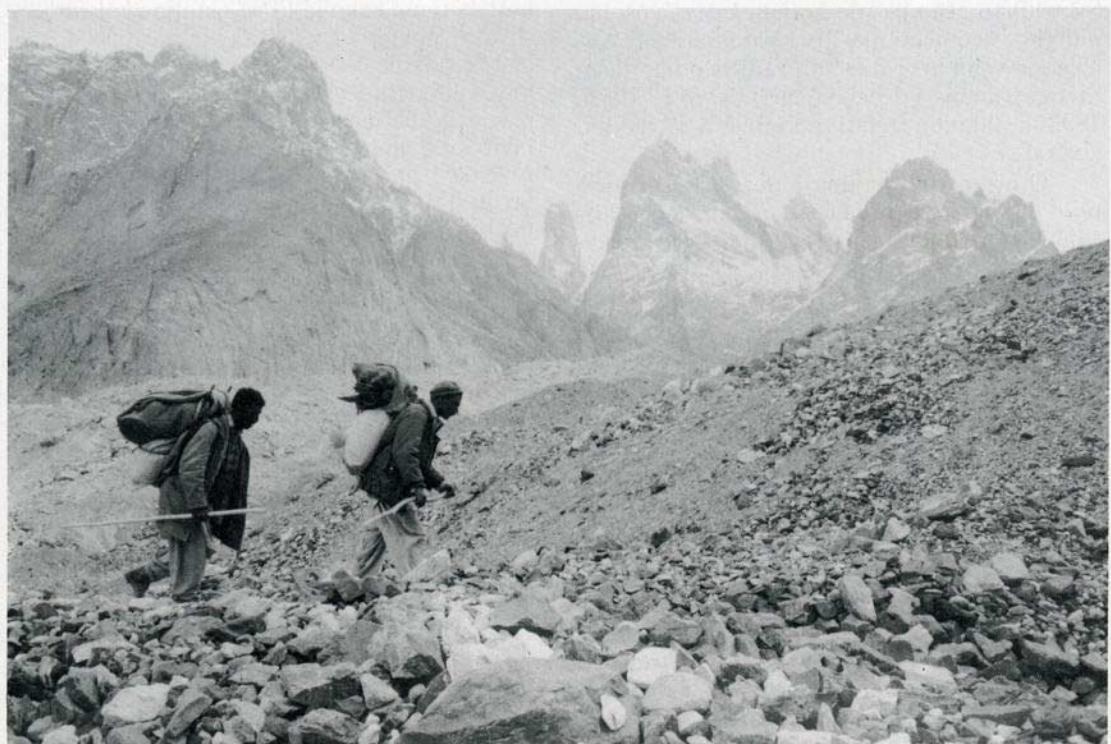
— Sve je u redu, dolazim za pola sata.

Bio je u redu. Cijelu se noć spuštao, da bi na koncu zалutao na ravnom dijelu

ledenjaka, pred samom bazom. Nije više bio siguran gdje se nalazi, pa je bivakirao na lednjaku. Ujutro, kad se razdaniло, video je šatore i nazvao nas radiom.

To je ujedno kraj ekspedicije. Svi članovi su u baznom logoru ili u Skarduu. Ostao je gore nažalost Boštjan, zauvijek. Postao je dvadeset i deveta žrtva Chogorija, K2 ili "piramide oluja" kako ga još penjači zovu.

Nakon našeg odlaska iz baznog logora živote su izgubili jedan Švedanin, jedan Kanadanin i dvojica Nijemaca, na istom mjestu i pod sličnim okolnostima kao Boštjan. Usprkos svemu ostaje zabilježeno: prvi hrvatski pristup na drugi vrh na svijetu K2, čime se Hrvatska svrstava u rijetke države koje "imaju" sva tri najviša vrha na svijetu.

Nosači na ledenjaku Baltoro

Foto: V. Grošelj

Prije sto godina umro je osnivač HPD-a Gjuro Pilar

Prof. dr. ŽELJKO POLJAK, Zagreb

Dr. Gjuro Pilar poznat je kao geolog, znanstvenik, istraživač, akademik, pisac, sveučilišni profesor, dekan Filozofskog fakulteta i rektor Sveučilišta u Zagrebu. Za planinare je važan jer je organizirao osnivački sastanak Hrvatskog planinarskog društva (HPD) u Zagrebu. Rodio se 23. 4. 1846. u Slav. Brodu. Nakon gimnazije u Zagrebu studirao je filozofiju u Bruxellesu, a zatim se specijalizirao na Sorboni u Parizu. Po povratku u Zagreb najprije radi u Narodnom muzeju, a zatim kao prvi profesor mineralogije i geologije na Sveučilištu. Bio je vrlo komunikativna osoba, poliglot, neobično marljiv i sistematičan. Napisao je velik broj stručnih radova od kojih su mnogi i danas vrlo cijenjeni. Umro je 19. 5. 1893. u Zagrebu, relativno mlad, u 47. godini života.

O njegovoj povijesnoj ulozi pri osnivanju prve hrvatske planinarske organizacije postoje brojni dokumenti. U *Ljetopisu hrvatskog planinskog društva* što ga je objavio u *Spomenici hrvatskoga planinskoga društva u Zagrebu* (1884.) tadašnji tajnik Levin Schlosser-Kleković, stoji kako je Pilar sazvao 12 uglednih ljudi iz zagrebačkog društvenog i znanstvenog života (među njima i oca svoje prve žene Clementine Gjuru Crnatku): *Dne 15. listopada 1874. sakupe se prvi put na poziv g. dr. Pilara sliedeća gg.: Bude Budisavljević, Spiro Brusina, Gjuro Crnadak, dr. Uroš Ćučković, Vaso Dizdar, Ilija Guteša, Josip Janda, dr. Petar Matković, dr. J. Kr. Schlosser, Josip Torbar, Ljudevit Vukotinović i Pavao Žulić, da se dogovore glede osnutka planinskoga društva. Gospodi dr. Gjuri Pilaru, Josipu Torbaru i Lj. Vukotinoviću bude povjerena izrada društvenih pravila, a ujedno naloženo da ih vis. kr. zem. vlasti potvrde radi podnesu...*

Ta su pravila doista i načinjena i hrvatska ih je vlada potvrdila 20. ožujka 1875. Original se i danas čuva u Hrvatskom državnom

arhivu i na njemu se nalazi originalni Pilarov potpis.

Zanimljivo je da ideja o osnivanju toga društva nije Pilarova, ali su idejni začetnici očito Pilara smatrali najprikladnijom osobom za organizacijske pripreme. Premda mu je tada bilo tek 28 godina, njegov oštar um, komunikativnost i poliglotizam (govorio je, navodno, sedam stranih jezika), očito su bili razlozi da je na nj pao izbor za delikatan zadatok animiranja uglednih ljudi u doba dok je Zagreb bio gradić provincijskog tipa. Potankosti o tome kako je Pilar ozbiljno i studiozno shvatio povjereni zadatak, javnost je doznaala tek nakon četvrt stoljeća kad je hrvatski književnik Bude Budisavljević (1843–1919) u prvom godištu časopisa *Hrvatski planinar* objavio svoj memoarski zapis *Kako je postal hrvatsko planinsko društvo* (1898. godine u broju 3 od 1. kolovoza, str. 34–32). U njemu je objavio i dva pisma što mu ih je Pilar poslao u vezi s pripremama za osnivanje. Budisavljević je zapravo bio samo neke vrste posrednik u toj zamisli. On se u proljeće 1874. sastao u Ogulinu s dr. Johannesom Frischaurom (1837–1924), profesorom matematike na Sveučilištu u Gracu, koji je bio dobar poznavalač hrvatskih planina i osvjeđeni prijatelj slavenskih naroda u Austro-Ugarskoj monarhiji (zbog toga je imao velikih neprilika i prerano je umirovljen). Frischauf je bio toliko očaran ljepotama hrvatskih planina da je o njima ne samo mnogo pisao i objavio prvi vodič, nego nastojao da i Hrvati osnuju planinarsko društvo kakvo su u to doba već imali Austrijanci. Sam Budisavljević kaže: *Pobuden dolazkom i nagovorom profesora-planinara, pisao sam namah obširno u Zagreb, a na ruke umnoga i popul mrača radinoga rodoljuba, profesora Dr. Gjure Pilara, koga nam je nemila smrt toli rano pokosila na žalost rodu, a na štetu knjizi. Poslal mu poslije i pravila štajerskoga planinarskoga društva i druge društvene publikacije... Pilar mu je odgovorio pismom*

koje je toliko značajno za njegovu osobu i pogledi na društvenu djelatnost da ga u cijelosti prenosimo:

U Zagrebu mjeseca lipnja 1874.

Cienjeni gospodine i prijatelju!

Uzrojstvo "družtva za lažnju po gorah", koje u Vašem cienjenom listu od 10. o. mj. zagovarate, moglo bi zaista postati iskrom, te nam raspiriti plam budna i djelatna života, kojemu se dosad malo još traga vidi. Udrživanje je kod nas još sveudilj neuztrojeno: jedva čaša vina na stolu veže veselo družtvo, a da nebude raspre i pripore. Udrživanje višega moralnog stepena može jedino učiti medusobnu poznavanje, otupiti i izbrisuti neke hrapavosti u obćenju i učiniti, da se uz individualne prednosti na izbjeglje mahne zaboravi. Osim toga neima jamačno boljega načina, da prođu u masu jedre i zdrave misli da se javno mnenje što više izbistri i okripi, nego opet što je udrživanje. Mladić koji ne gubi moralno i fizično, loveći prigodna družtva, postane i po istu domovinu ako ne koristnim a ono nadobudnim članom, čim revnošću obavlja dužnosti, koje mu viša družtvenost nalaže.

Svi ti se razlozi u zadnje vrieme ovdje dobro uvažuju: za oto je nedavno utemeljeno družtvo za jačanje. Istim slijedom misli dodoste i Vi, cienjeni gospodine, do Alpenvereina, videć k tomu kako u susjednih zemljah koristonosno i blagotvorno djeluje.

Mi doduše neimamo Alpa; al naše gore nisu zato manje zanimive, ponajviše već s toga što su nam skroz nepoznate. Da pripojimo ugodnu koristno, moglo bi se družtvu dati popularno znanstveno obilježje, gdje bi se svaki član po predilekciji bavio sabiranjem prirodnina, te ako ih sam proučiti mogao nebi, to bi se te stvari do boljih vremena u Muzeju čuvale.

Iz rečenoga vidite, cienjeni gospodine i prijatelju, da uz Vašu misao cijeloma pristajem, te sam voljan i činom ju podupirati. Medutim za sada ne bih želio akciju na široko početi, čim za ove sezone mnogih Vaših i mojih prijatelja odsutnih ima. Kad produ kanikula, te se sabere kita neuzkolebivih pristaša Vaše zamisli, tad ćemo s pozivom na sastavak družtva pred svjet.

Ako imate, gospodine, koje pisamce ili pravila, tičućih se Alpenvereina, molim povjerite mi ih na njekoje vrieme.

Zakasnio sam malo odgovorom; al izvinite, posla pune ruke i izvan grada. Sad

koji dan opet ću u Beč, a vrativ se natrag, odlazim pod Velebit.

Izručujući Vam, cienjeni gospodine i prijatelju, moj nasrdačniji pozdrav, jesam osobitim štovanjem... (itd.)

Budislavljević je tada živio u Ogulinu i namjeravao se prilikom svečanog otvaranja Hrvatskog sveučilišta osobno sastati s Pilarom u Zagrebu radi dalnjih dogovora. Budući da se sastanak nije ostvario, a njihova su se dva pisma razminula, Pilar piše Budislavljeviću drugo pismo, jednako tako zanimljivo:

Zagreb 22. listopada 1874.

Velecienjeni gospodine i prijatelju!

Vaša dva lista nisu me našla kod kuće.

Putovao sam s prijateljem Belgijancem po Slavoniji, i njekoliko dana prije svetkovine tek u Zagreb prispio. Odgovora Vam odmah nisam dao, jedno, što sam bio obilno drugimi stvarmi zabavljen, a poglavito, što sam se čvrsto nadasao, da ćemo se pri svetkovini sastati. Medutim Vi nedospjeste meni u posjet i stoga evo hitim, da pretrgnutu nit dalje popredam. Misao utemeljenja družtva dozrela je jamčno sad ili nikad bolje. Ovim Vam listom dajem na znanje, da sam voljan s njome na svjetlo; naravno uz Vašu privolu. Propitav se malo med prijatelji, našao sam svagdje najuzneseniji odziv, a samo njekolicina izrazilo je želju, da to družtvo dobije ma napola strukovno obilježje. Njim za volju mislim, da se može buduće družtvo zvati: hrvatski gorjanin, družtvo za poznavanje i izpitivanje zemlje.

Pravila bi ostala ista, s malom promjenom, kao i štajerskoga društva. Godišnji prinos bio bi od 2 for. Društvo bi izdavalо svoj ljetopis, od kojega bi svaki član dobivao po otisak.

Prem nisam bez prešna posla, izradio bih doskora štatute, u dogovoru sa njekoliko prijatelja, te ako želite — i Vam bi ih na pregled poslao.

Neima dvojbe, da ćemo ove vrste pokretom dobro uspjeti, a da će takovo društvo od znatna upliva na kulturne naše odnošaje biti, to mi je gospodin Frischauft svojim izkustvom zajamčio. Spomenuti g. profesor, kojim sam se kod večernje banove zabave sastao, dobro je naglasio, da su turistička društva prva škola geografa, orografa, geologa i botanika. Iz ljubitelja prirode lahko izniče prirodoslovac strukovnjak.

Sa svoje strane pripravljao je g. Frischauft koder oživotvorene društva, te našao množinu pristaša. Dakle složno i poufano na rad! Pomisao, da tim društvtom otvaramo tek široka vrata k poznavanju i uvažavanju ljepota naše mile domovine, još nas više bodriti mora.

Očekujem dakle od Vas, mili prijatelju, koš koji redak, da po Vašoj želji ako vi sami stvar u ruke preuzeti nekanite, sa predlogom utemeljenja društva na vidjelo stupim.

Pozdravljajući Vas srdačno i preporučujući se naklonosti Vašoj jesam... (itd.)

Prva, konstituirajuća skupština HPD-a održana je iduće godine 29. travnja u prostorijama Narodnog muzeja u Demetrovoj ulici broj 1, gdje je Pilar bio pristav u mineraloško-geološkom odjelu. Sačuvan je i zapisnik te skupštine, na kojoj je Pilar izabran odbornikom najvećim brojem glasova, dok je predsjednikom izabran dr. Josip Schlosser-Kleković.

Pilar je i idućih nekoliko godina biran za odbornika, a od 1878. do 1881. bio je potpredsjednik. Osim organizacijskih poslova, pohadao je i društvene izlete. U društvenim analima nalazimo da je bio i sudionik povijesnoga prvog izleta HPD-a na Oštrec i Plešivicu 1875., zatim iste godine na ostala tri društvena izleta (dva na Sljeme i jedan na Bjelolasicu), godine 1878. na Kalnik itd. Osim toga, održao je prvo društveno predavanje, pod naslovom *O postanku gorah*, praksa koja je poslije postala uobičajenom u planinarskim društvima i takvom ostala do danas.

Plaketa Gjuro Pilar 1846-1893

Pilarove zasluge za planinarstvo nisu bile zaboravljene. Kada su godine 1934. planinari iz Slavonskog Broda, Pilarova rodnog grada, markirali put od Broda preko Vidovog brda do vrha Dilja (danasa Jurje brdo), nazvali su ga Pilarovim putem. Prigodom stoljetnice osnivanja HPD-a Hrvatski planinarski savez je 1974. postavio u zgradu Muzeja u Demetrovoj ulici spomen-ploču koja tamo i danas стоји, a dana 29. travnja planinari su na groblju Mirogoj položili vijenac na Pilarov grob. Godine 1984., kada su Brođani slavili 60-godišnjicu osnivanja svoga Planinarskog društva *Dilj*, nazvali su svoju kuću na Brodskom Vinogorju *Planinarski dom Gjuro Pilar*, a u spomen-spisu što su ga tom prilikom objavili Pilar je dobio dostojno mjesto. Na Znanstvenom skupu o Gjuri Pilaru u Slavonskom Brodu 1. listopada 1993. održao je predavanje o Pilarovu planinarskom djelovanju prof. dr. Željko Poljak, a na izložbi o Pilaru koja je pod naslovom *Slavonac i zemlja* održana početkom rujna u Hrvatskom prirodoslovnom muzeju u Zagrebu, a zatim od 30. rujna u Muzeju brodskog Posavlja u Slav. Brodu, dio eksponata prikazao je njegovo planinarsko djelovanje. Među njima su i originalne zabilješke što ih je vodio na prvom povijesnom izletu HPD-a na Oštrec i Plešivicu 1875. godine: u tabelarnom obliku bilježio je tlak i temperaturu zraka na raznim nadmorskim visinama. Pilarovo je planinarstvo bilo u službi znanosti i ostavilo dubok trag ne samo u znanosti, nego i u našem planinarstvu. Hrvatski su planinari zahvalni Pilaru što je njegovom zaslugom naš narod deveti na svijetu koji je osnovao planinarsku organizaciju, pretekvavši tako mnoge velike narode na tom polju djelatnosti.

Središnji alpski put 02 kroz Austriju

KREŠIMIR KEDMENEC, Zagreb

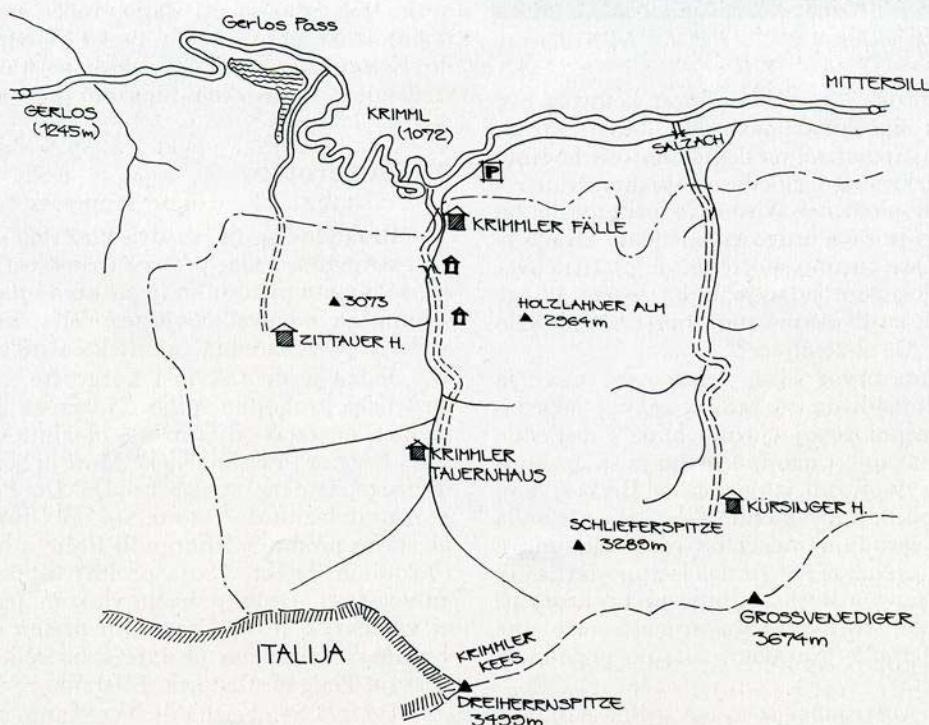
IV. Krimmlski vodopadi

Na najzapadnijem dijelu Nacionalnog parka Hohe Tauern (Visoke Ture), na 1 072 metra nad morem nalazi se selo Krimml, smješteno na sjeverozapadnim rubovima Venediger-gruppe (Mletačke skupine) Alpa. Za razliku od najviših austrijskih vrhunaca, koji su uglavnom smješteni u središnjem dijelu nacionalnog parka, ovdje se nalaze najveći austrijski vodopadi, a prema austrijskim podacima i najveći vodopadi u Europi, Krimmlski

vodopadi.

Do ovog sela, smještenog na jugozapadu austrijske pokrajine Salzburg, najlakše se (gleđajući iz Hrvatske) može stići cestom, preko istočnotirolskog glavnog grada Lienza, pa kroz Felbertauern Tunnel i gradić Mittersill, cestom kroz dolinu rijeke Salzach (ukupno 100 km od Lienza).

Budući da su Krimmlski slapovi velika atrakcija, domaćini su uredili čak četiri velika parkirališta, uglavnom za motorizirane posjetitelje. Poput maloprije spomenutih, i

Krimmlski vodopad

Foto: K. Kedmenec

moja supruga i ja smo sredinom kolovoza ove godine pokušali naći neko slobodno mjesto za parkiranje, znatiželjno usput motreći hoćemo li na parkiralištu ugledati koju hrvatsku registarsku pločicu. Nismo ih primijetili, no uslijedilo je zato drugo iznenadenje. Kako je parkiralište čuvano, potrebno je platiti čuvaru. I dok sam po novčaniku tražio šilinge potrebne za dvosatno parkiranje, začuh vrlo glasno: "De si zemljaje?".

Nakon prvog šoka, jer smo supruga i ja prvo pomisili da se radi o kakvoj neprijateljski raspoloženoj "južnoj braći", uslijedilo je upoznavanje i ugodno pričanje sa Jozom i Mehom, dvojicom izbjeglica iz Brčkog, koji su se s obiteljima sklonili u Austriju, te sada pomalo zarađuju radeći na parkiralištima u Krimmlu. Nakon što su nas iscrpno izvijestili što ima nova u Bosni, odbili su nam naplatiti parkiranje, jer "svojima iz principa nikada ne naplaćujemo!" Naravno, tu smo pogodnost prihvatali.

Da Austrijanci iz svake prilike koja im se pruži rade veliki bussines možda je najbo-

lje vidljivo baš na Krimmlskim vodopadima. Od parkirališta do samih vodopada, a to je petnaestak minuta hoda, mnoštvo je kućica sa suvenirima te nekoliko većih ili manjih restorana, a nakon naplatne kućice (ništa nije besplatno!), još nekoliko restorana i prodavaonica suvenira. Za razliku od visokogorskog dijela Hohe Tauerna, gdje mogu doći samo oni s kondicijom, opremom i znanjem potrebnim za visokogorsko planinarenje ili alpinizam, ovdje dolaze i svi drugi. Ove godine je bilo posebno puno Japanaca, te nešto Čeha i Mađara.

Potok Krimmler Ache izvire na samoj austrijsko-talijanskoj granici, na ledenjaku Krimmler Kees, podno vrha Dreiherrnspitze, visokog 3 499 m. Zatim polako teče kroz Krimmlsku dolinu, priključujući mnoge ledenjačke pritoke do otprilike 1 500 m nad morem i tada se počinje stropoštavati u dolinu Salzacha, preko tri velike kaskade. Visinska razlika između početka i kraja vodopada je 400 metara i to je vjerojatno najveća takva razlika u Europi.

S lijeve strane slapova je uređena staza, s mnogobrojnim vidikovcima i klupama za odmor, jer obilazak sve tri kaskade (zapravo uspon od jedne do druge) traje oko sat i pol. Na vrhu slapova nalazi se dom Schönanger, a tko želi planinariti dalje, može nastaviti dobro označenom stazom, preko Veiten-Alma do Krimml Tauernhausa, koji se nalazi na središnjem austrijskom alpskom pravcu, 02.

V. Lurgrotte

Prohodne spilje, sa dva ulaza na suprotnim stranama brda, prava su rijekost, a ako su još bogate prirodnim ljepotama i nalazima važnim za povijest čovječjeg roda, onda su svakako prvorazredna turistička atrakcija.

Jedna je od takvih i Lurgrotte, najveća austrijska prohodna spilja. Nalazi se 20 kilometara sjeverno od Graza, s ulazima u mjestima Peggau (u dolini rijeke Mure) i Semriach (s druge, istočne strane brda). Do Peggaua se lako dolazi autocestom, što od Graza vodi na sjever prema Salzburgu ili Beču, a može se i lokalnom cestom, koja prolazi usporedno s autocestom. Drugi je način vlakom, jer lokalni vlakovi, koji od Graza idu prema sjeveru svakih sat vremena prolaze kroz željezničku postaju Peggau–Deutsch–Feistritz.

Do sela Semriacha može se samo cestom. Od središta Peggaua ili od željezničke postaje

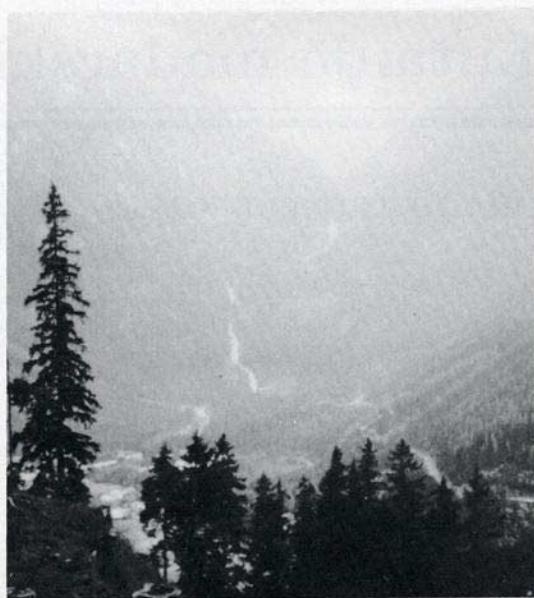
(što je još bliže) posjetitelj se mora uputiti glavnom ulicom prema sjeveru, uzvodno Murem, do početka velikog kamenoloma, gdje se na stijenama poviše ulaza u spilju nalazi velik natpis "Peggau-Lurgrotte". Onaj koji dolazi autom može se parkirati na velikom parkiralištu pred samim ulazom u spilju.

Spilja je stalno otvorena od početka travnja do konca listopada, ali se može posjetiti i u ostala doba godine, ako se potraži vodič (raspitaniti se u gostonici pred spiljom). Isti režim vrijedi i za ulaz iz Semriacha, no za turistički obilazak je pogodniji i ljepši ulaz iz Peggaua.

Ova spilja, čiji se ulaz nalazi na 465 m iznad mora, dugačka je od jednoga do drugog ulaza oko 7 kilometara. Običnim je posjetiteljima moguć turistički obilazak po kilometar i pol dužine spilje sa svake strane.

Stijene u kojima je priroda načinila ovu ljestvu vapnenačke su grade i stare oko 340 milijuna godina. Lurgrotte nije jedina spilja u sjevernoj okolini Graza, jer je to pravo speleološko carstvo. Prvo speleološko istraživanje ove spilje bilo je 1836. godine, a početkom ovoga stoljeća počela su prva turistička vođenja kroz nju. U spilji i pred njom nadene su kosti spiljskih medvjeda, vukova, lavova i čovjeka koji je tu obitavao prije 130 tisuća godina. Štajerci se time vrlo ponose ističući kako je njihova zemlja uvijek bila pogodna za dobar život.

Kroz spilju, pa sve do Mure, teče potok koji je tisućama godina donosio nanos. Njim je zapravo ispunjen veći dio spilje i morali su ga sustavno iznositi prilikom prvih istraživanja Lurgrotte. No potok je i kasnijih godina znao pričinjavati velike neprilike, pa je 1965. godine bujica porušila mostiće i staze uredene

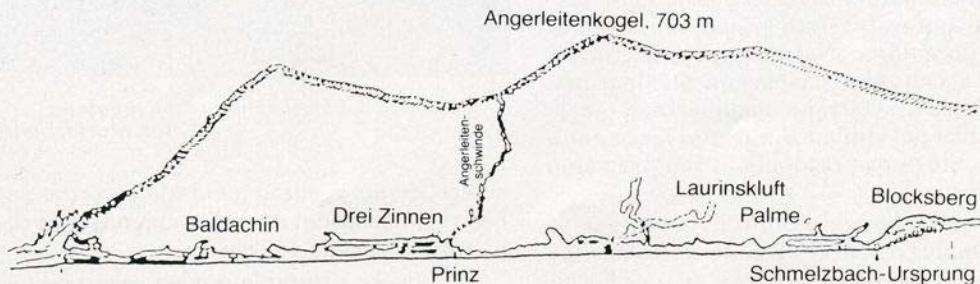

Krimmlske kaskade s Gerlosa

Foto: K. Kedmenec

za turističke posjete. Do današnjeg dana nije točno otkriveno odakle zapravo izvire ovaj potok. Inače, spilja se i danas mjestimično istražuje u svojim središnjim dijelovima, kamo se može samo s dobrom speleološkom opremom.

Kao jednu od zanimljivosti ove spilje možemo spomenuti da je boravak u njoj navodno ljekovit za bolesnike od nekih bolesti dišnih puteva.

Presjek kroz dio špilje Lur

Lutanje mađarskim planinama

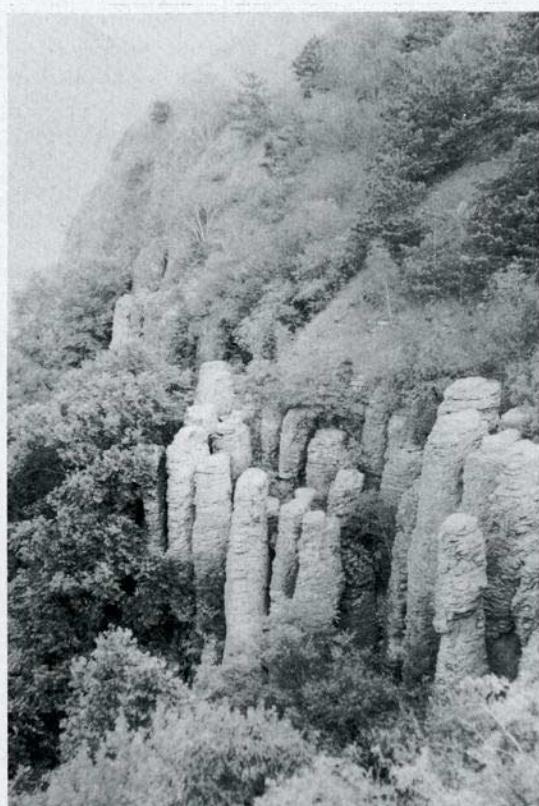
DRAGO TROŠELJ, Našice

*Ništa nije nemoguće onome koji vjeruje i ništa nije teško onome koji ljubi —
Nikolini Pavlović s divljenjem i iskrenim željama za ozdravljenjem.*

Tog dana u svibnju 1987. godine, kada su u Našice doputovali mađarski planinari iz grada Pečuha (Pécs), kiša je upravo lijevala. Nedoumicu o započinjanju višednevног pješačenja Slavonskim planinarskim putem otklonila je u tom društvu od osam članova najmladu, Mariku, djevojka crnih, krupnih očiju, punih radoznalosti i sigurnosti. Navečer smo bili zajedno već u Orahovici, a nakon četiri dana i prijedena puta preko Jankovca, Zvečeva, Petrova vrha, Omanovca i Strmca — i to više po kiši nego po lijepom vremenu — našli smo se opet u Našicama. Na odlasku, na Marikin poziv: "Dodite u naše planine!" (gyertek hazzánk a hegymélybe), neki se naši mladi članovi nesvesno nasmijaju, a neki i iskreno upitaše: "Ma kakve planine u Mađarskoj?" Tu zabludu o ravnoj Mađarskoj, kao i u ravnoj Slavoniji, odavno sam zamijetio.

Godine 1966. kada se zbog poznatih političkih razloga vrlo teško moglo doći u Mađarsku, našički planinari obišli su na poziv mađarskih planinara Meček (Mecsék) i tako napravili svoj prvi inozemni izlet. Poslije smo mi Našćani ovu nekako osamljenu planinu na jugu Ugarske, obraslu bukovim, hrastovim i kestenovim šumama (s više označenih planinarskih puteva!) često posjećivali, osobito posljednjih godina. Na mnogim je izletima s našima, a i drugim slavonskim planinarima, bila i Marika, svestrana planinarka, koja je svoje odlike potvrdila i u mnogim inozemnim gorjima. Stoga ovo razdoblje u šali nazivamo Marikina vremena.

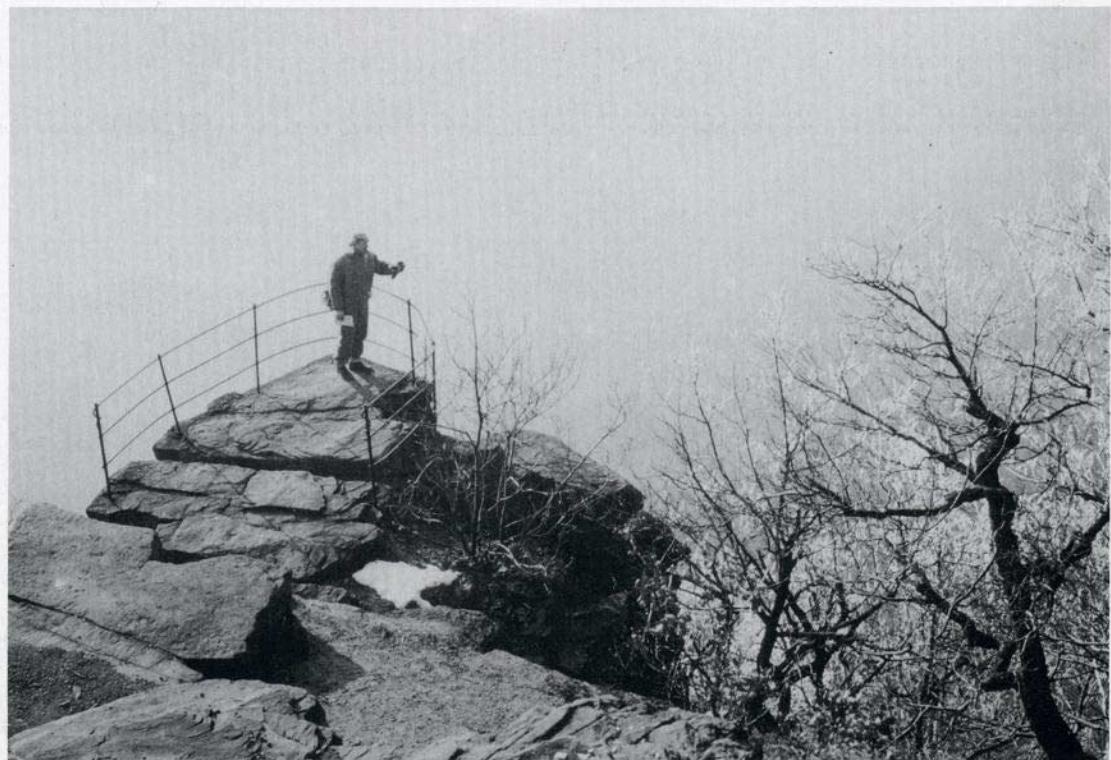
Upoznati Meček osobito je dobro ako se krene iz malog općinskog mjesta Hossohekteny (Dugo Selo), do kojeg se dolazi cestom Pečuh (Pécs)-Budapest i nakon 7-8 kilometara odvojkom dugim 3-4 km. Iz tog naselja treba krenuti pješke (naravno!) prema malom naselju Püppösentlasslo, ali se na prvim livadama

*U gorju Szt. Györoy sjeverno od Balatona
Foto: Maria Endredi*

skreće desno u šumu. Odатle je samo sat i četvrt naglašenom strminom na najviši vrh te planine — Zengo (682 m).

S visoke piramide pogled seže po cijeloj Baranjskoj županiji, a za vrlo lijepa vremena dobro se vide Krndija, te najudaljeniji vrhovi Papuka. Na povratku valja poći prema sjeveroistoku stazom koja će nas dovesti do

Kamen "Zsongor" (Jakabhegy, Meczek)

Foto: Maria Endredi

crkvice Sent Laszlo (tu je bio prisiljen boraviti jedno vrijeme u doba "narodnog" režima poznati mađarski kardinal Mindszenty). Od prirodnih znamenitosti ovdje treba posjetiti lijep arboretum. Za svega 10-15' stiže se u Püspökszentlasslo, gdje svakako valja razgledati galeriju poznate mađarske slikarice Deak Zsuzse (Žuže), koja uvijek gostoljubivo i srdačno u svojoj galeriji prima dobronamjernike s rancem na leđima. Zsuzsa je osvjedočen prijatelj Hrvatske. U svojoj galeriji organizirala je u proljeće 1992. izložbu Zdravka Trošelja (planinara sa 40-godišnjim stažom) i Drage Takača (slikara naivca), a piscu ovog članka omogućila da za RTV Pečuj govori, za hrvatski i mađarski program, o sústini borbe hrvatskog naroda za nezavisnost i oslobođenje od tudinske vlasti.

Poslije susreta sa Zsuzsom nije teško za još jedan sat doći do autobusa u Hossöhetyeny. Preporučljiv je i izlet od TV-tornja iznad grada Pečuha, pa do jezera u Orfű odnosno kupališta Abaliger.

Nekako je usamljena stara vulkanska planina Villanyhegyseg, gdje smo ove godine u

svibnju organizirali neobičan izlet na čuveni Arsany (442 m). Polažište za uspon je gradić Villany (vinogradsko sjedište i vinski muzej), odakle se iz kiparske galerije na otvorenom, u gotovo velebitsko-mediteranskom ugodaju, za jedan sat stiže na taj vulkanski stožac, gdje su lijepi vidici prema Hrvatskoj i južnim obroncima vilanjske planine, s osunčanim i nepreglednim vinogradima. Priče govore da je u davnina vremena vještica (busorka) obećala da će onome tko preore Arsany plugom dati svoju kćer za ženu. Uspjelo je to jedino vragu, jer su zaista i danas vidljive prave uzdužne kamene brazde. No, vještica nije održala riječ. Vrag je ljutito bacio svoj štap koji je oletio 7-8 km te tako jako udario da je na tom mjestu procurila topla voda. Danas je to Harkany, poznato kupalište i turističko središte. Sići je najbolje u Nagyharsany (30'). Ovaj put izostavili smo pješačenje od Vokany-Maria Gjud (3h 30'), jer smo već u 12 sati bili u staroj i lijepoj crkvi Sv. Bogorodice u Mariagjud. Tu nas je čekao još jedan nezaboravan doživljaj, susret koji će

Jakabhegy (612 m), Meczek

Foto: Maria Endredi

mnogi pamtiti. Gosp. Đuro Pavleković, župnik (plebanuš), srdačno nas je pozdravio, te prepoznamo: hrvatskog je porijekla, imena i osjećaja. Posebna čast pripala je našičkom gvardijanu, štovanom članu našeg društva ocu Željku Železnjaku, kojemu je naš ljubazni domaćin prepustio vođenje svete mise za nas pedesetak planinara. Među njima je bila i Nikolina Pavlović. Za nju je ovo bio izuzetan doživljaj jer se suočila s mjestom gdje je prije dvije godine teško stradala uslijed bezazlenog plivačkog skoka: neustrašiva planinarka suočila se hrabro sa sudbinom i iskreno se nadamo da će Nikolina uskoro ortopedska kolica zamjeniti planinarskim gojzericama.

Ostatak dana iskorišten je za odlazak u Sziget, udaljen sat vožnje. Obišli smo taj grad koji je, kao i cijelu Europu, herojski branio hrvatski ban Nikola Šubić Zrinski. U povratku smo dugo razgovarali o herojstvu velikog bana, sudbini Hrvatske i Hrvata, o sličnosti Sigeta i Vukovara. Iste uloge i iste sudbine!

Iznimno lijep trodnevni izlet išao je preko glavnog mađarskog grada Budimpešte pa autosemom do grada Gyöngyosa, odakle se

polazi u središte najveće mađarske planine Matfe. To je inače sjeverno sredogorje i prostire se od zavoja Dunava do Bodroga (pritoke gornje Tise). Veći je dio planine vulkanskog podrijetla. Planina je pošumljena i njezine slikovite padine posjećuju mnogi izletnici. Tu su i poznata brdska lječilišta. Od autokampa Sasto (500 m) za oko 2 h 25' stiže se preko Rakosiforasa i Javoroforosa na najviši vrh Mađarske — Kekes (1 015 m). Velik TV-toranj i drugi objekti ne oduševljavaju nikoga, pa smo se zato okrenuli grebenom na istok do vrlo lijepog vrha Saske (899 m). Odatle se u podnožju vidi Eger, turistički najzanimljiviji grad ovog sjevernog gorja. Vrlo je dobar i vidik na najviši vrh planine Bükk (968 m). To je vapnenačka planina sjevernog srednjogorja, s poznatom velikom kraškom spiljom u kojoj su nađene kosti pračovjeka i njegovo oruđe. Slijedio je povratak niz skijašku stazu u malo turističko središte Matrahazu, a odatle označenom stazom kroz šumu preko Farkaskute do kampa uz malo jezero.

Iako smo taj dan hodali šest sati, rado smo se priključili slučajnoj zabavi veće grupe

Mađarica. Plesati s Mađaricama bilo je teže od bilo kojeg uspona, priznali su neki od nas idućeg dana. Treći dan bio je iskorušen za obilazak Budimpešte i Balatona. Bio je to jedan od nezaboravnih izleta.

Vrlo je zanimljivo Dunántúsko sredogorje, koje se prostire od Dunava i zapadnije od Balatona prema sjeveroistoku sve do dunavskog zavoja. To su gromadne planine ispresjecane uzdužnim rasjedima, no ipak su niske, ne dosežu 800 metara. Tu valja odabrat i Bohany i Pilis. U posjet tim planinama dolazio sam dva puta. Put bih započinjao od mjesta što leži na velikom dunavskom zavodu. Tu je Szentendre, lijep i romantičan gradić s dobrim kampovima, udaljen 15 km od glavnog grada. Posjetio sam i velik dunavski naseljeni otok koji tu rijeku dijeli na dva dijela. Preko Visegrada (najživljeg izletničkog mjesta na zavodu Dunava, nekad kraljevskog grada sa spomenicima iz vremena vladavine Matije Korvina) lako se i ugodno dode do Estergona kolima uz Dunav ili označenim putem pješke

kroz šumu. Taj lijepi grad poznat je po tome što je u X. stoljeću bio sjedište Arpadovića i što se tu 1001. godine okrunio prvi mađarski kralj Stjepan I. Razorili su ga 1242. god. Mongoli, ali ga je Bela IV obnovio i utvrdio. U gradu stoji velika i lijepa katedrala. Iznad svih tih mjesta diže se Višegradska planina (Visegradi Hegyseg), s mnogo kulturnih, povijesnih i prirodnih znamenitosti. Postoji niz planinarskih ciljeva i puteva, ali je uputno stati u turističko-planinarskom središtu Dobogóko (699 m). U listopadu 1990. održana je ovdje vrlo uspješna skupština Europskih pješačkih puteva, kojoj sam i ja bio naziran. Sam vrh Pilis (756 m) nalazi se između manjih sela Pilisszanto i Pilisszentkereszt.

Na povratku kroz mjesto Pomaz možemo birati hoćemo li poći na kupanje u Szentandree ili u obilazak Budimpešte. Izabrao sam treće — lutanje kroz Gerecse, pa dalje, jer treba znati: kroz madarske se planine luta — ali ne zaluta.

Gradina Regéc u planini Zemplén

Foto: Maria Endredi

Dolomiti – čudesne planine u susjedstvu

ĐENKA ŠPRALJA, Zagreb

Dolomiti su nam tu u susjedstvu i za ljeđog vremena znali smo ih gledati s Triglava i razmišljati kako da stignemo tamo.

Na put nas je krenulo četvoro, oko podne, preko Austrije (Linz, Innachen), za talijansku pokrajinu Tirol. Plan nam je bio da počnemo od grupe Dolomiti di Sexto u nacionalnom parku Sexto, kamo je moguće stići do večeri. Zadnji gradić kroz koji smo prošli bio je San Candido. Od njega zavojitom cestom za desetak minuta dolazimo do improviziranog parkirališta u šumi. Do našeg prvog doma "Tre Scarperi", u podnožju 3 152 m visokog Tre Scarperia, dolazimo pješke za četvrt sata. Došli smo u predvečerje, u zelenu dolinu okruženu visokim i strmim vrhovima. Lijepa slika za kraj dana nadopunjena je ugodnom atmosferom u domu, ukusnom i ne skupom večerom i spavanjem (uz planinarsku iskaznicu popust za spavanje je do 50% jer je PSH učlanjen u UIAA) i planiranjem puta za sutradan.

1. dan — Croda dei Baranchi. Iz našeg prvog doma krećemo ujutro oko 8 sati prema Crodi dei Baranchi (2 943 m), jednom od vrhova koji okružuju dolinu. Put je prilično strm, ali to ne bi bila poteškoća da je bolje označen ili da zapravo uopće postoji. Moramo ga pronalaziti među gromadama kamenja, a dramatičnost traženja u gornjem dijelu puta svaki čas dopunjava kamenje što nam ga šalju nepažljivi ili krajnje nespretni planinari ispred nas. Najbolje bi bilo preći ih, ali to je teško postići jer često moramo bježati u stranu pred njihovim pošiljkama. Ako sam se ikada preplašila u planinama, bilo je to ovaj put. Odahnuli smo kad smo stigli na čvrsto stijenje. Na vrhu — moj prvi progale na panoramu Dolomita! Dakle, tako oni izgledaju: more nazubljenih lanaca, šiljaka i kula na uzvisinama svud naokolo. Prepoznamo Monte Cristaleo, Tre cime di Lavaredo, Sorapis i Croda Rossu, a tu je još čitavo

more nepoznatih nam vrhova, sve tritisućjaka. Strah me i od pomisli na povratak, pa pokušavamo pronaći put koji je izvan dometa bilo čije nepažnje. Naporan dan, sunce je lijepo grijalo i, što smo niže, to bolje. Malo korimo našeg vodiča — zar je trebalo početi baš s najtežim? Ili, ako je ovo najlakše, koliko dana ćemo izdržati? Jesmo li se trebali bolje pripremiti? Kako lijepo ćemo spavati uz žuborenje potočića ispod prozora!

2. dan — Valle Fanes i Mone Vallon Bianco. Vozimo se do ulaza u dolinu rječice Fanes. Prilično svježe jutro. Krećemo s težim naprtnjačama, jer se do auta vraćamo tek sutra navečer. Za sat i pol dolazimo do ruba kanjona. Stotinjak metara duboko rječica još nije sasvim obasjana suncem. Raskošan slap ruši se niz kanjon. Poneko drvo jedva uspijeva zadržati ravnotežu na njegovim vertikalnim stranama. Silazimo na dno, prelazimo mostić pored slapa, duga sja s njegovih prštećih kaplica... Sjedamo i promatramo... Impresivno! Nezaboravno! Polako se penjemo iz kanjona, ne žuri nam se da ostavimo ovo lijepo mjesto. Put nas vodi duž rječice, sunce grije sve jače i ona nam postaje spas. Sve češće zastajemo da se hladimo. Izuvanje, obuvanje, polijevanje, pljuskanje. Nakon pet sati stižemo do križanja gdje je mala planinarska kuća i gdje valja odlučiti hoćemo li se penjati na Monte Vallon Bianco (2 988 m) kako smo i planirali, ili ćemo se samo spustiti do prenoćišta. Nakon odmora troje nas je za penjanje, a kolegica će nam rezervirati spavanje, tako da se mi ne moramo žuriti niti brinuti. Imamo još cijelo ljetno popodne za uspon na vrh.

Još uvijek je jako vruće. Naprtnjače ostavljamo u kućici na raskrižju i nosimo samo najnužnije stvari. Još jednom susrećemo vodu iz kamena. Odmor... Još samo malo

i sunce ipak počinje popuštati, a mi možemo pojačavati tempo. Sve je lakše i ljepše. Otvaraju se novi vidici, novi vrhovi: Croda Rossa, strme kamene padine, lijevkasti narančasti golemi sipari, duge travnate doline sa zmijama rječica...

Za 2 i pol sata smo na vrhu. Krasan vidik, krasan dan, iako ne lagan. Dugo uživamo u pogledu na Toffane, Les Conturines (kamo planiramo sljedećih dana) i sve druge vrhove i doline. Zatim užitak bezbržnoga laganog silaska. Kućica na raskrižju, mali odmor, gutljaj talijanskog vina. Oh, kako prija! Posljednjih pola sata umor nas je od jednom svladao i s mukom silazimo do svog prenoćišta.

Nakon večere i odmora, u sam sumrak, već imamo volje i snage da se prošetamo među spojenim jezercima do susjednog doma. Tamo je spavanje jeftinije, ali nismo se premještali. Ostali smo na našem najskupljem domu (dvostruko je skuplji od domova CAI, jer je privatni i nema popusta na temelju iskaznica).

3. dan — Les Conturines. Krećemo u 7 sati prema svom prvom tritisućnjaku i, ako stignemo na nj, netko će tamo biti kršten jer će mu to biti prvi put na 3 000 m (to nisam ja). Jutro je prohладno, neugodno pirka hladan vjetrić. Prolazimo pored plitke barice, srećemo divokoze, cvijeće među golim kamenjem. Postaje sve toplijе, sve teže idemo. Stigosmo do dva duboka planinska zeleni oka. Doduše, jedno je još gotovo sasvim zatvoreno ledom. Nužan nam je odmor, malo posustajemo, nisam sigurna hoću li stići baš na vrh jer je još prilično daleko i visoko. Mala kriza. Zaista mala, i poslije je išlo s lakoćom. Nekoliko cik-cakova po siparu i dolazimo na sajle, pod golu vertikalnu stijenu i onda mi više ništa nije teško. Uživamo na strmim stijenama osigurani sajlama i klinovima. Za čas smo na vrhu. Super! Vidici na sve strane. Na koju stranu je ljepše, zanimljivije? Zatim nam malo preljeću oblaci i zamčuju pogled. Krštenje na prvom tritisućnjaku — Les Conturines.

Užitak lakoće silaska do ona dva oka. Sjedim na rubu okomito odrezane 500–600 m visoke stijene, sunčam se, gledam te vrhove, prekrasno oblikovane stijene, doline. A prije nekoliko sati činilo mi se da neću moći dalje. Silazimo uz šum i žuborenje mnogih nevidljivih potočića. Kako li ih jutros nije bilo čuti? Noćni ih je led ušutkao, a uz pomoć sunca zažuborili su i onu baricu od jutros pretvorili

u jezero! Večeras isprobavamo usluge susjednog doma, a ujutro se vraćamo do naša četiri kotača.

4. dan — Dolina Fanes, Cortina d'Ampezzo, Toffane.

Povratak dolinom Fanes. Prelazimo preko mnogih mostića i ispod jednog slapa u boku kanjona. Autom krećemo prema Cortini d'Ampezzo i nakon obilaska ovoga dražesnog gradića punog cvijeća, popodne namjeravamo prema Toffani i navečer do doma na prijevoju pod Toffanom di Roses. Dan je divan, vidljivost izvrsna. Penjemo se prema prijevoju, kad li počinju nailaziti oblaci. Uspijevam u posljednji čas snimiti šiljke, tornjeve, piramide i kaskade stijena kojima se približavamo. Oblak prekri nas i Toffane... Večera se servira do 19, a poslije 22 sata smijete samo šaputati. Neki hrkači u sobi toliko su uviđavni da nam sami nude čepiće za uši.

5. dan — Uspon na Toffanu di Roses. Jutro u onim istim oblacima od sinoć. Dobro, pričekat ćemo mi malo, dug je dan pred nama. Jedanaest sati. Ni rupice na oblačnom nebu. Idemo li na Toffanu ili ne? Idemo, jer dok dodemo tamo oblaci mogu i sasvim nestati. Prilično je hladno pa ne zastajkujemo, prolazimo uz "Tri prsta", a zatim s druge strane po strmom pobočju što brže prema vrhu. Još uvijek se nadamo bar kojoj rupi u oblaku koji nas obavlja. Ali ne! Danas nećete ništa vidjeti, osim križa na vrhu (na svakom vrhu u Dolomitima nalaze se veliki križevi koji se vide iz velike daljine) — rekle su Toffane i ostale sakrivene. No dobro, bili smo na 3 225 metara, prošetali smo se dobro, nismo ništa vidjeli, idemo dalje. Navečer gledamo u domu sve moguće razglednice i pokušavamo zamisliti što bismo sve vidjeli s vrha.

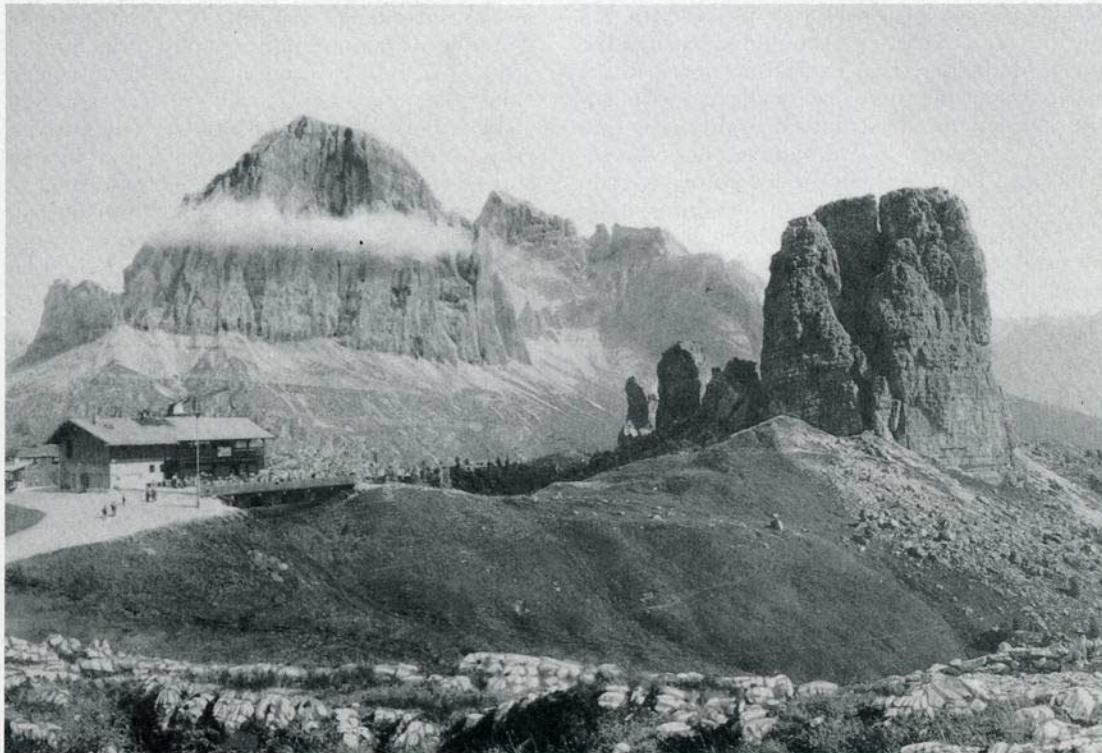
6. dan — Cinque Torri. Preko puta Toffana nalaze se Cinque Torri, poznato alpinističko vježbalište, i Averrau (2 648 m) s izvrsnom pozicijom za razgledavanje okolice. Do Cinque Torri (pet kula) poslužili smo se žičarom. Oblaci nisu nestali ali su se bar dignuli visoko, tako da nešto ipak vidimo. Sipi sitna kišica. Vidimo velebnu, narančastu, okomitu, 1 000 metara visoku stijenu Toffane di Roses na kojoj smo bili jučer, pet kula postavljenih na zelenu uzvisinu i načičkanih alpinista, veliku, lijepu planinarsku kuću i ne puno više. Penjemo se dalje do maloga neuglednog planinarskog doma jer planiramo ići još dalje u tom pravcu. Sobe su grozne, potkrovљe isto tako. Dugo kišno predvečerje i veče. Studiramo karte, vodiče, razgovaramo.

Ni večera nas nije oduševila. Ali vinske čaše ne nedostaju! Nestrpljivi smo kad će jutro. Ovu noć bismo rado preskočili i želimo da jutro osvane vedro.

7. dan — Averau, Cinque Torri. Jutro je kao i veče. Sad je već dosta tog vremena. Ne idemo kamo smo planirali nego se penjemo na Averau i vraćamo na Cinque Torri. Svuda oko nas nepregledna skijališta, sve načičano žičarama, ali pošto su zeleno obojene jedva se primijete. Sunce se počinje pojavitijati između oblaka. Obilazimo 'toriće', razgledamo ih iz svih mogućih kuteva i položaja. Visoki su od 100 do 300 metara. Međusobnim odnosom oblika, visina i linija zahvalni su za snimanje iz raznih položaja. Ali sunce baš ne želi surađivati s foto aparatom. Zlatko se pokušava popeti na jedan od tornjeva bez ikakve alpinističke opreme, premda nisu predviđeni za to. Kaže da je to ipak moguće uz malo više vremena na raspolaganju.

Silazimo putem ispod žičare kojom smo se jučer popeli. Vozimo se do jezera i mjesta Missurina. Šetnja kroz mjesto i oko jezera,

kupnja nekih sitnica u dućančićima prekrca-nim kićem. U jezeru se ogledaju veličanstvene Tre Cime di Lavaredo. Pripremamo napr-tjače za 2 dana i put žičare. Nakon žičare uspinjemo se prema Đavoljem prstu u **Cadinu** (prstiju tu ima na svakom čošku). Sunce je sasvim rastjeralo oblake i lijepo nas grijie. Prijevoj je zanimljiv, sajlice, sklizak teren, ostaci snijega i leda. S druge su strane nazubljene piramide i strmi žuto-sivi sipari. Još jedan prijevoj s kojeg u popodnevnom suncu vidimo Tre Cime. Divota! Ipak nam se vrijeme smilovalo i sasvim se popravilo. Predvečer ispred doma imamo predstavu hodanja po konopu za sve koji se žele okušati. Za umrijeti od smijeha. Danas je bilo sasvim lijepo, a sutra bi moglo biti još ljepše. Kućni red svugdje se poštije bez pogovora. U 22 sata je mir i — točka. Možda malo pretjeruju, dok kod nas pretjeruju u sasvim drugom smjeru. Nenas-pavani i neotriježnjeni penju se na vrhove i onda se poslije svaki čas srećete s natpisima o nesrećama.

Cinque Torri (2366 m) u Toffanama i Rifugio Scolatelli (2255 m)

Tre Cime (3003 m) u Dolomitima

8. dan — Tre Cime. U neposrednoj blizini doma u kom smo noćas boravili nalazi se poznata "ferata di ferro" (željezni put). Na gotovo okomitoj stijeni postavljeno je 200 željeznih ljestava nadovezanih jedne na druge. U slovenskim bi vodičima pisalo "samo za izjurjene planinice" i "ni za osjetljive na vrtoglavico". Idemo nas troje to isprobati. Navezujemo sad ipak prsni pojas. Zlatko nam je nestao s vidika, dogovorili smo se da se ne čekamo, ako ide ide, ako ne ide, odustani! Bogami je vertikalno i kolegici ne ide. Moramo se vratiti. Šteta, baš je izazovno. Jutros su nam se čudili kad smo htjeli van, a još se ni domar nije bio probudio, ali mi smo naučili da često puta što vidiš do 11 sati, ili najdalje do ranog popodneva, to si video taj dana. I čemu onda ležati dokasna, pogotovo ako se u 22 sata mora na spavanje. S nestrpljenjem krećemo prema Tre Cime. Put je baš lijep, gore-dolje, cik-cak, zavoj lijevo, zavoj desno u laganom usponu do visoravnji na kojoj su Tre Cime. Mogli smo se popeti i autom, ali na to nas nitko ne bi nagovorio.

Blizu je podne. Pred nama su veličanstvene Tre Cime u punom sjaju... Jedna ljepša od druge, tri trbušaste piramide jedna pored druge, narančasto-sivkaste, obasjane suncem. Sjedamo i promatramo ih s udaljenosti, ne žurimo im prići jer sve što je veliko bolje se vidi iz daljine. Koja ljepota, koje vertikale! Tu su, dakle, ispisane posljednje najteže stranice europskog alpinizma tridesetih godina našeg stoljeća — Commici, Aschenbrenner i ostali najveći alpinisti penjali su danima njihove sjeverne stijene. Visoke oko 3 000 metara nad morem, a od podnožja piramida do vrha je oko 900 metara. Cima Grande, Cima Ovest — raj za alpiniste, planinarima nedostupne. Oko njihova podnožja splela se krunica od ljudi, desno od njih lijep, nazubljen, visok i zahtjevan Monte Paterno, u daljini Tre Scarperi. Zatvorili smo krug. Hodamo stazom podno ovih ljepotica i ne možemo oči odvojiti od njih. Predivne su, čudesne, neopisive, veličanstvene u svakom pogledu, u detalju i u cjelini, u visini, obliku, linijama, bojama, siparima, smještaju, još se i ogledaju u jezerima oko sebe! Zar bi tu

još nešto moglo nedostajati? Zaista, ništa! I sunce nam sja punim sjajem. Savršen dan, savršenstvo prirode. Kažu da su samo Torri del Violet u Dolomiti di Catinaccio jednako tako lijepi. Provjerit ćemo i to sljedeći put, ali počet ćemo opet odavde. Od savršenstva ka savršenstvu zatvorit ćemo još jedan krug ljepote... "Tamo, tamo da putujem... / da više ne znam sebe sama/ ni dima bola u maglama". (Tin).

P. S.

Ipak i tu ima nekih turističkih "bisera",

ne radimo samo mi takve gluposti, ako je to utješno. Tik uz dom Auronzo podno Tre Cime napravili su parkiralište tako da ni jedna klupica ne stane, moraš preskakati automobile da dodeš do staze.

Troškovi: večera u domu 7000–13 000 lira (to je oko 10 DM), također i spavanje 7000–13 000 u domovima CAI (Clubo Alpino Italiano, tj. onima koji priznaju planinarske iskaznice), u privatnim 50% više. Benzin i ostalo, prema mogućnostima i željama.

Badnjak u planini

EUGEN KUMIČIĆ, Zagreb

Badnjak je godine 1940.

Kroz noć je čak kod mene na gornjem krevetu tako zahladilo da sam se povremeno oblačio i probudio na pol obučen i pokriven preko glave s oba debela gunja.

Protrljjam oči izvirivši samo na čas rukom ispod tople nutritre. Svi još spavaju, a iz donjega lijevog kuta izvire Duškovo diskretno hrkanje. Imade nas četvero članova HTK "Sljeme". Nas trojica muških: Duško, Doktor i ja te neizbjegiva kuharica Fricika. Ona se stalno brine za našu tjelesnu okrepnu, dok si duhovnu hranu pribavljamo sami razgovorima u dugim večernjim satima.

Tu smo na malom proplanku među sa-mim alpskim vrhuncima. Osim naše ima još nekoliko kućica. Sada su prazne. Rijetko se tko zaleti ovamo i baš stoga smo tako rado ovdje u našem "malom carstvu", kako smo već odavna prozvali Planinu na Lazu. Svake godine božićujemo ovdje. Jednom nas je svih šest, a nekad bude i koji manje, kako je to sada slučaj.

Promatram sapu koju izdišem kako se brzo gubi u polutami stropa naše sobice. Svrnem očima na ručnu uru što mi visi do uzglavlja te ustanovim sa zgražanjem da je već osam i po sati.

Odozdo — naime, ja jedini spavam gore u "prvom katu" — čuje se još uvijek dubok Duškov glas te dva naizmjenična ali jednolična izdisaja ostalih spavača.

Junački zbacim gunjeve i spuznem s kreveta pazeći da ne stanem našoj kuvarici na nos, obučem papuče i drhćući, naježene kože, palim vatrnu u štednjaku. Naravski da je kod toga malo buke, upravo toliko da se i ostalo društvo počne buditi. Kad je plamen zahvatio suho borovo granje, začuše se iz kreveta različiti glasovi zijevanja i protezanja.

Ipak se za kratko vrijeme sve našlo na okupu oko štednjaka, koji se brzo ugrijao. Skakućemo s noge na nogu, polako se oblačimo i peremo na razne načine, neki više neki manje, sve u mislima kako ćemo se poslije Božića opet lijepo moći toplo okupati kod kuće.

Danas je na Doktoru red i on već toplo obučen i naoružan polupanim cepinom i vedericom odlazi po vodu na bliski zaleđeni izvor, praćen našim zluradim pogledima. Nas dvojica budemo kratkim putem izbačeni iz kuhinje u malo predvorje da nacijepamo drva, dok se sobica mete i uredi.

U međuvremenu je skuhana i kava te uz razne druge jestive malenkosti prolazi zaustrak u dobru raspoloženju. Nakon jednoga odlučnog "tako, sad vas više ne trebam", nademo se sva trojica pred kućom. Očekujući nešto takvo uredili smo skije već prije toga i, nakon što je Duško uzeo sjekiricu, uputimo se prema bliskom sedlu da obidemo obližnje livadice i prodole, te da se oko objeda opet vratimo s malom jelom koja će nam služiti kao božićno drvce.

Za to vrijeme Fricika kuha i brine se da u kućici ne ode što po kvaru. Jednolično skližemo skijama i u nekoliko većih zavoja dosegnemo sedlo. Odavle još nema nikakva velikog vidika, no zato se vidi naša livadica s ono nekoliko kućica što su se sve sakrile pod debelim bijelim snježnim kapama. Čitava je livada još tako reći netaknuta. Na to osobito pazimo. Prtina je ugažena jedino do izvora i malo pred kućom.

Snjeg tih zuji pod daskama pri prvom malom spustu. Onda opet uzbrdo, čas lijevo čas desno, birajući što bolji i lakši uspon. Potpuno se razvedrilo i najednom sine sunce obasjavši nas toplim zrakama. Naskoro skidamo kapute i prsluke te smo samo još u košuljama, i opet nam je vruće. Koje li razlike od hladnoga maglovitog jutra! Prolazimo kroz rijetku šumicu. Grane su se na jelama duboku sagnule pod teškim bijelim teretom. Katkad lupi tko od nas štapom, a grana oslobođena tereta skoči uvis prosuvši po nama finu snježnu prašinu.

Već smo preko dva sata na putu, pa se valja i malo odmoriti, a onda usjeći stabalce i konačno vratiti se na objed. U sunčanoj zvjetrini stanemo. Malo jela sa sobom uzetoga brzo pojedemo i sva se trojica razidemo po okolici tražeći pogodnu jelcu.

Doktorovo nas dozivanje za čas okupi oko lijepo izraslog drvca, koje pod stručnim zahvatima Duškove sjekire padne skoro u naše barbarske ruke.

U lijepom spustu spuštamo se po divnom snijegu u dolinu gdje se već, premda je tek podne prošlo, ocrtavaju duboke modre sjene bližih vrhova. Još komadić ispuhane strmine, na kojoj nas čeka nekoliko stijena, i već smo na livadi pred kućom. Uz indijansku bojnu viku koja bi i mrtve oživila, a kamo li ne našu kuharicu, spustimo se još zadnji dio te smo za nekoliko trenutaka opet svi zajedno.

Skije ostaju vani a mi, malo promrzli od brze vožnje, ulazimo bučno u predvorje te nakon oštrog pregleda jesmo li i zadnji trunak

Planina na Lazu

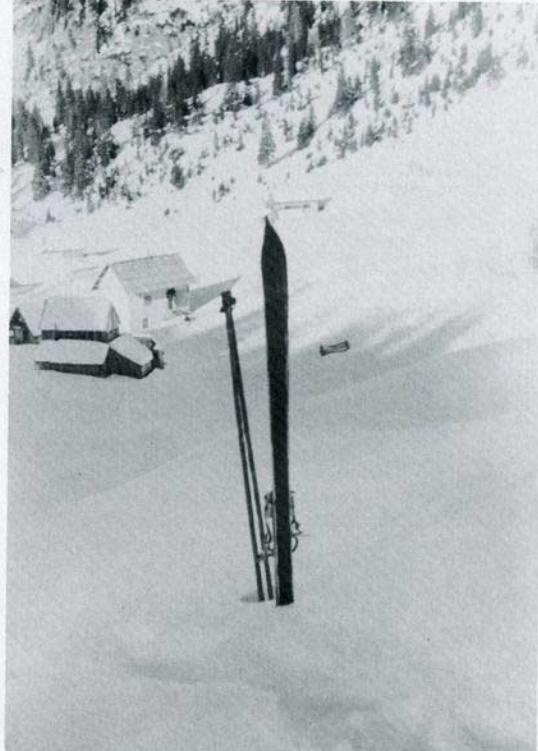
Foto: E. Kumičić

snijega sa cipela i čarapa očistili, smijemo opet u Fricikino svetište odakle već dopire zamaman miris gulaša. Stol je prosti i za malo počinju nestajati sve pripremljene zaļihe. Ja jedini ostajem prikraćen, jer kao najmlađi moram svaki čas ustati da navijem naš stari gramofon i promijenim ploču, no to nadoknadujem brzinom u jelu.

Poslije objeda zna se red: prvo crna kava a onda Duško i ja peremo suđe. Doktor se opasao ručnikom i marljivo briše. Fricika, pušći cigaretu, gleda i daje stručne savjete.

Tri su sata popodne. Fricika sprema neku sjajnu večeru, ta Badnjak je. Doktor čita debeli broj božićnih novina, Duško nešto piše, a ja sam dobio počasnu dužnost da okitim drvce nakitom što smo ga donijeli sa sobom. Imade nešto nakita ovdje otprije, no taj je većinom polupan ili je zlato izgubilo svoj sjaj.

Neprimjetno pada večer. Petrolejka već gori a u čitavoj sobici vlada ugodna toplina. Da tobože "ne smetaju", Duško i Doktor se povuku u krevete te se zabavljaju višom politikom i svjetskim problemima. Božićno sam drvce učvrstio u bokalu za vodu i upravo

Sklonište HTK "Sljeme" na Planini v Laze na Božić 1940.
Foto: E. Kumičić

krasno izgleda, hvalim se sam jer se nitko za mene ne brine. Fricika je strašno zaposlena. Crvena je i užarena lica. Stalno se ljuti da nismo priredili dosta drva, da peć ne vuče dovoljno i da se ne zna kako će biti s našom večerom.

Napokon je stol za večeru svečano prostir, a božično drvce stoji na ormaru do

gramofona. Fricika opet preuzima svu vlast u ruke i svaki joj od nas daje iz naprtnjače pomno umotane darove, sve same malenkosti što smo ih do sada ljubomorno skrivali, a kojima ćemo jedan drugoga obdariti. Svjećice i praskalice budu zapaljene, a gramofon prvi put ove zime zasvira već malo istrošenu ploču "Narodil se Kralj nebeski..."

Stišćemo si ruke, izljubimo se i želimo jedan drugom sretan i veselo Božić. Svaki otvara svoje zamotke i divi se nekoj bezvrijednoj stvarci, koju drugom prilikom ne bi niti pogledao. No sada je to znak prijateljstva donešen u naprtnjači.

Sjedamo za bogat stol natrpan različitim jelima. I ono nekoliko boca vina što smo ih teškom mukom ovamo dovukli, čekaju u redu spremne da nas raspolože. Nije potrebno mnogo, pa su naskoro veselje i pjesma na vrhuncu, prema nisu svi dobrog sluha. Ne trebam ni spominjati da po starom nepisanom zakonu neprestano navijam gramofon. I po stoti put odigrane ploče ponovno se i ponovno stavljaju, a mi se iz petnih žila natječemo tko će koga nadpjevati.

Svjećice dogorijevaju. Navukavši sve raspoloživo odijelo izlazimo u divnu vedru zimsku noć pred kuću. Sve je tiho. Stotine zvijezda trepere na tamno modrom nebu. Snijeg se po obližnjim čistinama bjelasa. Vrhovi obasjani mjesečinom cakle se u svoj svojoj ljepoti. Još si jednom stišćemo ruke, no sada šutke. Još jednom želimo si sretno rođenje Spasiteljevo. Osjećamo to sada mnogo jače, mnogo dublje i iskrenije.

Stojimo vani i spoznajemo uzvišenost i čistoću prirode, uvidamo veličanstvenost Stvoritelja koji se rodio.

Sretan Božić i Novu godinu 1994.

želi pretplatnicima "Hrvatskog planinara" i svim planinarima

HRVATSKI PLANINARSKI SAVEZ

Opet na Rujno, a sutra — tunel!

Dr. ANTE RUKAVINA, Gospic

U prvoj se polovici kolovoza godine 1993. prosuo južnovelebitskim Podgorjem glas da će se na Veliko Rujno ići iz Milovca, seoca na 388. kilometru jadranske magistrale i nekoliko kilometara ispred Starigrada Pakleničkog za one koji dolaze od Karlobaga. Tamo je, naime, svakog 15. kolovoza od davnine uobičajeno proštenje u čast Uznesenja Majke Božje ili Vele Gospe, kako se to kaže u ovom kraju.

Po drugim stazama s podgorske strane, kažu, nije preporučljivo dolaziti, jer su se spominjale mine i slične stvari, a s ličke i nemoguće uslijed ratnog stanja.

No kad je već tako, treba krenuti iz Milovca, od onih nekoliko kuća gdje su žitelji svi istog prezimena i po kojima se i naziva njihov zaselak. Uostalom, to je i jedini uspon kojim još nisam dolazio na Rujno pa da ga ovaj put prodrem.

Iza natpisa Milovac na cesti treba skrenuti prema planini uskim asfaltnim putom do kuća. Iako će uskoro sedam sati, ovdje se još nije sunce rodilo jer se planina naglo izdigla uvis i za dugo odgađa izlazak sunca. Ali su Milovci vrijedni. Pred svakom se kućom već vidi janje pripremljeno za pečenje. Taj se stoljetni običaj ne zatire iako je ovaca sve manje, ali se za ovaj dan i za Božić mora ispeći. Osobnih je vozila puno više negoli je kuća pa pitam je li tko već otisao u planinu.

— A la, idu od noćas, tko bi ih sve izbrojio.

I upućuju me da nastavim između kuća, pa stazom, ustvari starim stočarskim putom uzbrdo, ali da se uvijek držim više lijeve strane. A kad dođem do kamene ograde i velikog hrasta iza nje, onda treba skrenuti posve lijevo. Prije polaska priupitah:

— Je li možda prošao Tatek?

— A tko vam je to?

— Pa nekadašnji vaš zubar iz Zadra, Slavko Tomerlin. Zovu ga Tatek i svi ga ovuda dobro poznaju.

— E, mi ne znamo za njega.

To me jako iznenadilo jer Tateka, s njegovih brojnih obilazaka upravo ovog dijela Velebita poznaju, mislim, svi, ali ipak ne svi. Ili Milovčani imaju tako dobre zube da im nikada nije trebala zubarska ordinacija. Ovo svakako moram ispričati Tateku, mislim u sebi i penjem se s kamena na kamen po kvrgavoj stazi. Računam da će do crkvice na Rujnu trebati oko dva i pol sata hoda za ovu daljinu i visinu od oko 900 m nad morem, i to je već moja uobičajena satnica, iako se ponekad napiše da treba i više.

Sasvim kratki odmori od časak–dva bit će dovoljni za pogled unatrag na Velebitski kanal, na Ražanac i Vinjerac s one strane Kanala, a s mislima na Maslenicu i pontonski most na Novigradskom ždrilu, odakle po koji put zatutnji, zna se već što, no o tome nećemo više...

Na drugu stranu pogled se penje uz valove kamenih bregova, u daljinu dosegne nebo gdje koji put proleti helikopter. A ovdje uz stazu poneka zidina napuštenih kuća znak je nekada stalnog boravka. I ovi iz zidina i onaj helikopter otišli su znamen ili neznamen stazama ili putanjama, s kojih često nema povratka...

Nakon jedan sat uspona malo usputno iznenadenje. Uz stazu je uzidana kapelica čija ni jedna dimenzija ne doseže ni jedan metar. I s nekim je nečitljivim natpisom pisanim slovima što govori o davnjoj izgradnji, a vjerojatno je posvećena Veloj Gospiji. To je nečiji zavjet, kako je to uobičajeno u našim planinama, a i uz ostale putove i staze i možda zahvala za spas od nevremena, divlje zvijeri ili kakve još veće opasnosti.

Poslije dalnjih četrdesetak minuta hoda s desne je strane solidan suhozid koji produžuje na desno, a upravo je tu još uvijek dobro zazelenjen prilično debeli hrast. A baš tu i staza skreće prema sjeverozapadu, kako su mi

i rekli Milovčani. Slijedi lagan uspon i za sljedećih isto toliko minuta opet nova kapelica. Ova je novijeg datuma, jer su slova dobro vidljiva i po njima se zna da ju je podigao neki Doković u čast Vele Gospe. Iste je veličine kao i ona niže. Pred malim je prozorom uvelo cvijeće, a iza otvora u prozoru ubaćene novčanice govore da se ovuda prolazi i usput skromno časti Gospa.

Dovle je staza bila i dosta široka i u usponu, a dalje se hoda i po tvrdoj raspucaloj zemlji obilazeći nekadašnje njivice. To je znak da je Rujno blizu, a to pokazuju i obnovljeni planinski stočarski stanovi u daljini, ovčji meket i udaljeni ljudski glasovi.

Iza nekoliko suhozidnih ograda od svoje nastambe odlazi svečanije obučena žena k misi. To je jedna od onih Dalmatinki, ovdje ih nazivaju i Podgorkama, koje su u dugom nizu godina, zapravo stoljećima, najčešće prolazile ovim stazama i nisam siguran da se na nju i njoj slične žene ne odnosi ona pjesma što je posljednjih mjeseci često pjeva trenutno jako popularna Severina:

*Dalmatinka, Dalmatinka,
Tri ljubavi ona ima.
Prva joj je Gospa moja,
Druga joj je ljubav tvoja,
A treća je bila boja.*

Uranjajući sve više u carstvo krša, izdižući se s kamena na kamen u divlje prostore ispod strme Višerujne nalik barijeri, gdje se život zaustavio u kojem dolčiću, u suhozidnom zdanju pa još tinja ili se nepovratno gubi, promijenio sam u sebi riječi gornje pjesmice i prebirem ih u glavi, a pomak je kamenja na stazi jedina glazba što ih prati i zadovoljan sam što trenutno nema grmljavine ni topova ni gromova. Čini mi se da su za suvremene Dalmatinke i planinarke ovaj čas i na ovom prostoru primjerene ovakve riječi:

*Dalmatinka, Dalmatinka,
Tri ljubavi ona ima.
Prva joj je Gospa moja,
Druga joj je trikolora,
A treća planina ova.*

Pred crkvom se skupilo oko 200 posjetitelja, a među njima je i priličan broj planinara. Ovaj put pretežu Pleterničani, a među njima i ostalim planinarima puno je poznatih osoba što se vesele ovogodišnjem sastanku, jer tu nismo bili na ovaj dan od godine 1990.

Kako posljednjih desetljeća na proštenje svake godine dolazi sve više planinara, trebalo bi ovo mjesto proglašiti za Planinarsko velebitsko proštenište. U tu svrhu bilo bi potrebno da HPS to objavi i preporuči svim društvima posjet Rujnu 15. kolovoza svake godine.

Rujno je inače stjecište odnosno ishodište brojnih lijepih velebitskih izleta. Obično je tijekom ljeta uslijed uobičajene suše uvijek tu lijepo vrijeme pa se može prespavati bilo gdje, a vode ima dosta u cisterni uz kapelicu i ostalim cisternama diljem polja.

Sljedeće 1991. godine proštenja nije ni bilo, jer su nekoliko dana prije njega ovačko slijetali neki sumnjivi helikopteri, s puno još sumnjivijih ljudi, a godine 1992. bilo je uz župnika nekoliko redarstvenika i nekoliko desetaka najbližih žitelja. Ove 1993. godine skupilo se ipak toliko posjetilaca kao u ona bivša vremena kad nije bilo zgodno dolaziti iz političkih razloga.

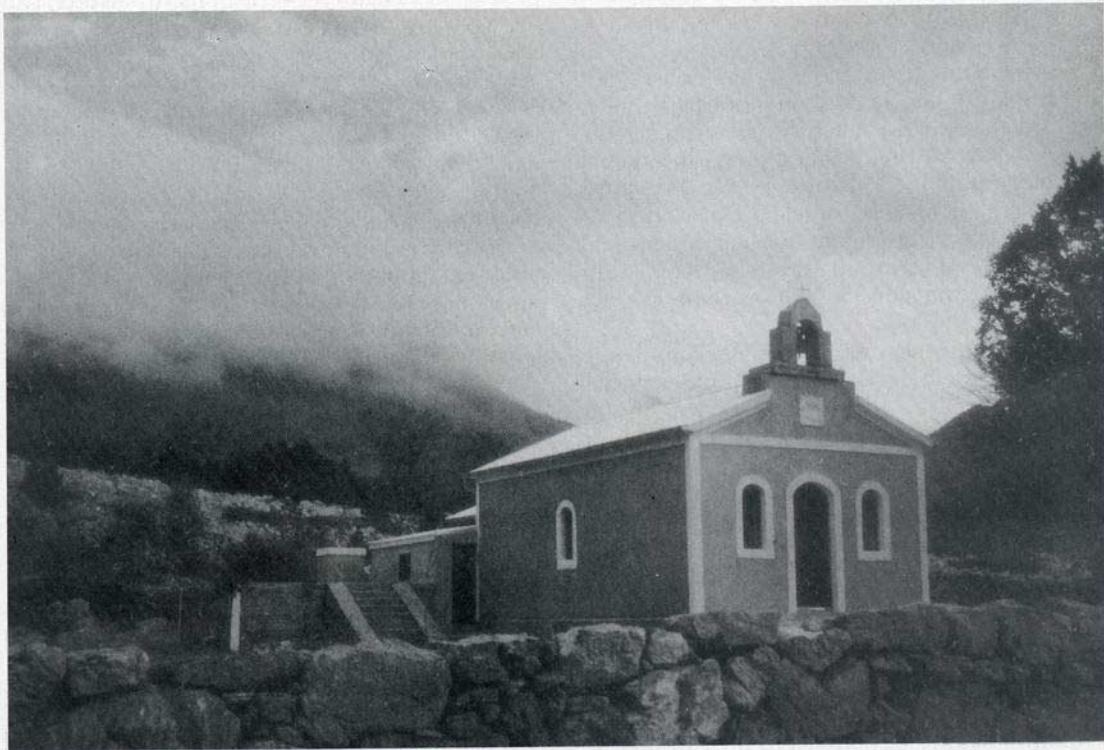
Zato su prošle godine Gospinu sliku u obilaženju jednog već davno određenog i obilježenog dijela rujanskog pašnjaka i nakon mise nosili redarstvenici. Ove će je godine nositi hrvatski vojnici. Tko će je nositi sljedeće, pitanje je na koje nitko ne daje odgovor.

Za vrijeme mise Tomislav je Pavlin, uz još nekoliko glasova uz njega, prigodnim pjesmama uveličao bogoslužje. Sve su pjesme u ovom burnom vremenu zvučale suzdržano i stišano, ali su ipak uz zvuk prolazećih naših helikoptera odjekivale rujanskim pašnjacima. Pa i ona posve zgodna pjesma čiji pripjev upravo najbolje pristaje ovom mjestu, cijelom rujanskom ugodaju i cijelom ovom kraju pa ga onako čudesno lijepoga moramo i ovom prilikom ponoviti:

*Primi, primi mila majko,
naša srdača,
to je sve što mogu dati
tvoja dječica.*

A drugi Tomislav, ovaj put don Tomislav, župnik starigradski najavi u tijeku mise svoj premještaj koncem ovog kolovoza u Sukosan. Kaže — tješi time i sebe, svoj puk i nas — da je to privremeno, jer da mu je tako rečeno, a svi su se koji su ga dobro upoznali pitali: kako će on tamo bez — planine? Jer on dobro pozna ovaj kraj, dio planine dokle su dosizale njegove ovlasti, a i malo dalje, i nije bilo ni jednog žitelja, a potom ni vojnika kojega u toj planini nije posjetio.

Nakon mise don Tomislav i njegov susjed Peko Marasović, čija je kuća neposredno

Crkva Velike Gospe iz 1930. g. na Velikom Rujnu (900 m) u Velebitu

uz crkvu, priređuju tradicionalni domjenak na kojem prijatelje i stare poznanike časte kuhanom janjetinom, mladim krumpirima i salatom, uz, naravno, juhu od te iste janjetine. Svi se slažemo da slađeg mesa nismo jeli u životu.

Srdačno se oprاشtamo s don Tomislavom i tko zna kad ćemo se opet vidjeti na Rujnu. Odlazimo na sve strane. S Pleterničanima ću se spustiti preko Torina do Bušljeta na obali, jer tamo je u blizini njihovo vozilo. Rastajemo se s dubokom nadom da ćemo se ovdje naći i dogodine u još većem broju.

Sutra je Sv. Rok. U Starigradu će biti misa i za Svetoročane i njihove susjede iz prekovelebitskih sela koji su tu kao prognavici još od 24. rujna 1991. čekajući povratak svojim zgarištima u Lici. Ali, čuli smo to već, a potvrdili su nam i na Rujnu, da se sutra svečano započinju radovi na proboru tunela kroz Velebit koji će se zvati Sv. Rok. I s najvišeg će državnog položaja na dalmatinskoj strani Velebita, na golom kamenjaru do kojeg za sada dopire samo prašnjava cesta, biti rečeno da radovi počinju, a svi znamo koliki je to prinos našoj boljoj prometnoj povezanosti.

Usprkos tome što se u blizini ratuje, a još se ni ne zna kad će početi radovi na ličkoj strani.

U iduće se tri i po godine treba izgraditi tunel za buduću autocestu Zagreb-Zadar-Dubrovnik. Bit će dugačak 5,7 km i ustvari će počinjati u svetoročkom zaseoku Egeljeu na nadmorskoj visini od 540 m, prolaziti ispod Lišćanih bunara i izbiti prilično niže i malo zapadnije od Baranovih ploča na nadmorskoj visini od 510 metara.

Zamisao o tunelu kroz Velebit stara je već nekoliko desetljeća. Već pedesetih godina Gospicani Ivan Šikić-Jungo predložio je izgradnju tunela kroz Velebit ispod svoga rodnoga Konjskog, seoca južno od Baških Oštarija, da se na taj način ubrza promet iz Gospića do Karlobaga, da se izbjegnu vremenske nepogode, a sam put skrati za desetak kilometara. Šikić je osnovao i društvo TKV (Tunel kroz Velebit) iako su tunel svi zvali Jungov tunel po njegovu nadimku, po kome je bio poznat i daleko izvan Gospića. To je bilo i priznanje njegovojo fanatičnoj želji da mu se zamisao ostvari. Nažalost, Šikić umire 1971. a da još nije bilo ni nade o tunelu kroz

Velebit. O njegovoj su zamisli svojedobno izvijestile i "Naše planine" (1963., br. 3-4, str. 83-84).

Međutim, postojao je i drugi fanatik, inž. Boris Projić, koji je 30 godina nastojao da se probije upravo ovaj tunel, čiji je početak radovala 16. kolovoza 1993. ušao u povijest Velebita i cijele domovine. Projić je kao stručnjak imao i idejni projekt tunela. Dočekao je da nova hrvatska vlast uzme u obzir taj projekt kao prioritet u izgradnji Hrvatske. No i Projić umire 1992. ne dočekavši ostvarenje svojega sna.

Spuštamo se prema moru znanom stazom kroz predjele koji su potpuno izgorjeli od sunčeve jare, od već dugo nezapamćene suše. Od Svisvetih jesenjas ovdje nije pala prava kiša. Većina je drveća potpuno poruđela u svim onim nijansama što ih donosi prava jesen. Najviše se to vidi po hrašću, a na golin pašnjacima, i to onima bliže moru, travi nema ni traga. Uz stazu, gdje se sjedeći na jednom mjestu moglo najesti kupina do mile volje, nema ove godine ni jedne, pa ni njezine loze, nema ni šipka ni drenka. Zato su se i ptice odselile, a kažu da je malo i zmija.

Nije ni čudo što su propali brojni pokušaji unapređivanja poljodjelstva u ovim predjelima još u doba Marije Terezije u 18. stoljeću, jer jedna suša i nakon nje obvezatna oluja s burom uništi trud koji se godinama ulagao u gole kamenjare.

Ali uvijek ostaje nada u kiše rane jeseni

kad će neke vrste drveća ponovno listati, kad će i trešnje procvjetati i ponegdje ih biti i za božićne kolače. Ta nada, ta vjera drži ove ljude ovdje, nuda da će se nešto pokrenuti da bi i u ovim krajevima život postao lakši i sigurniji.

Sva ova gruba razmišljanja, dok sunce nemilosrdno prži, sve redom još više otežava do bola tutnjava s juga. Eto, pontonski je most opet na udaru. Tužan je vremenski slijed događanja oko njega: maslenički je most porušen 24. studenoga 1991., potom je nakon 20 mjeseci svečano otvoren uz njega postavljen pontonski most 18. srpnja 1993., a protok vozila preko njega zapravo je počeo 29. srpnja. Ovaj je granatama napadnut 1. kolovoza i upravo se sada popravlja. (Ponovo je otvoren 22. kolovoza 1993., tj. 35 dana nakon svečanog otvorenja).

A mi, eto, čekamo. Čekamo da se slobodno prolazi Velebitom bez opasnosti od mina iz zemlje i mina i granata iz zraka, čekamo da Velebit probije tunel kao zraka i zalog velikog napretka koji će nas još više sljubiti s njime, čekamo da pontonski most izdrži sve neprijateljske nalete i da traje dok se uz njega ne podigne novi maslenički most čija je gradnja već počela. Čekamo puno toga...

A u ovom vrućem danu, u ljetnoj izmaglici nad morem i kao onaj daleki oblačak iznad otoka na dalekoj pučini pred nama, lebdi pitanje: koliko ćemo dugo sve to čekati?

Druženje pod Koludrom

ANTE JURAS, Šibenik

Zasigurno nema putnika koji prolazeći Jadranskom magistralom između Trogira i Splita nije bacio pogled gore prema Kozjaku i poželio da ga bar jednom "osvoji" ili bolje upozna.

I za nas, dalmatinske planinare, Kozjak je bio i ostao veliko iskušenje. Na njemu smo se, još od vremena snažnog i plodnog djelovanja profesora Giromette i njegovih su-

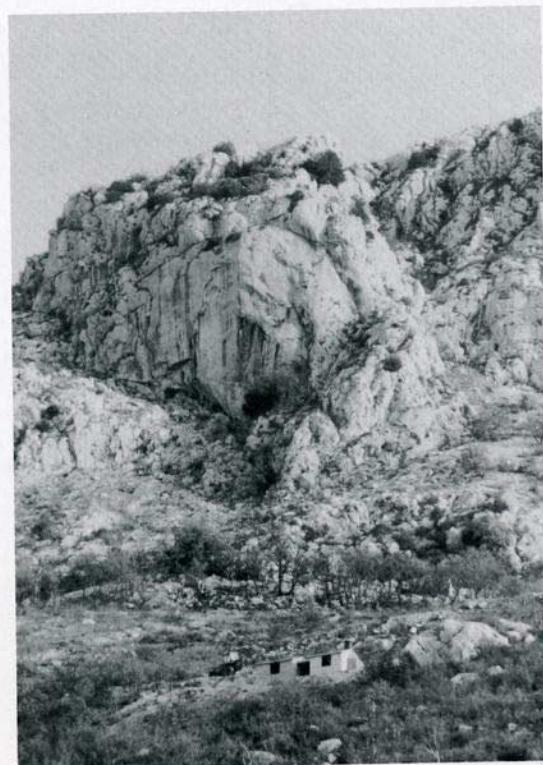
radnika, učili prvom planinarenju, a alpinisti su u njegovim stijenama ispenjali svoje prve smjerove.

Iako ova primorska planina nema izrazitih vrhova (najviši je Veli vrh, 779 m), njene joj stijene, poredane u obliku velike kamene barijere, daju svojevrstan izgled. Teško je kazati što je najljepše na ovoj planini. Jesu li to široki vidici koji sežu od Kaštelanskog polja

do obale, otoka i Splita s Marjanom, ili su to, skrivene u osebujnoj mediteranskoj vegetaciji, brojne srednjovjekovne crkvice i starohrvatski povijesni lokaliteti koji svjedoče o našem vjekovnom postojanju i rađanju hrvatske državnosti upravo na ovim prostorima? Možda su to i brojne dobro markirane staze ili lijepi planinarski domovi izgrađeni na Malački, Putalju ili, najnoviji, Pod Koludrom.

Upravo u domu Pod Koludrom, HPD "Ante Bedalov", obilježen je, posljednjeg rujanskog vikenda, početak planinarske sezone na Kozjaku. Bila je to prilika da se kambelovački i šibenski planinari ponovo nadu zajedno i podijele radost svog druženja. A ta radost druženja otpočinje već od dolaska nas Šibenčana u Kaštel Stari, odakle vodi dobro markirana staza u planinarski dom Pod Koludrom.

I ovoga puta dočekao nas je naš prijatelj Marin Banović da nam prvi zaželi dobrodošlicu, dakako, uz pregršt svježih smokava i velik osmijeh na licu. A onda uspon, najprije uz pitome maslinike i još neobrane vinograde, pa borove i zimzelenu makiju do doma. U domu dragi susreti i poznata lica: predsjednik dru-

Dom pod Koludrom

*Zastave se naše viju
za naš novi planinarski dom.
Gradimo ga dobrovoljnim radom
da budemo svoji na svom.*

*Gradimo ga dobrovoljnim radom
to nek' dobro znaju,
pa nek' znaju, neka znaju baš,
da će dom taj uvijek biti naš!*

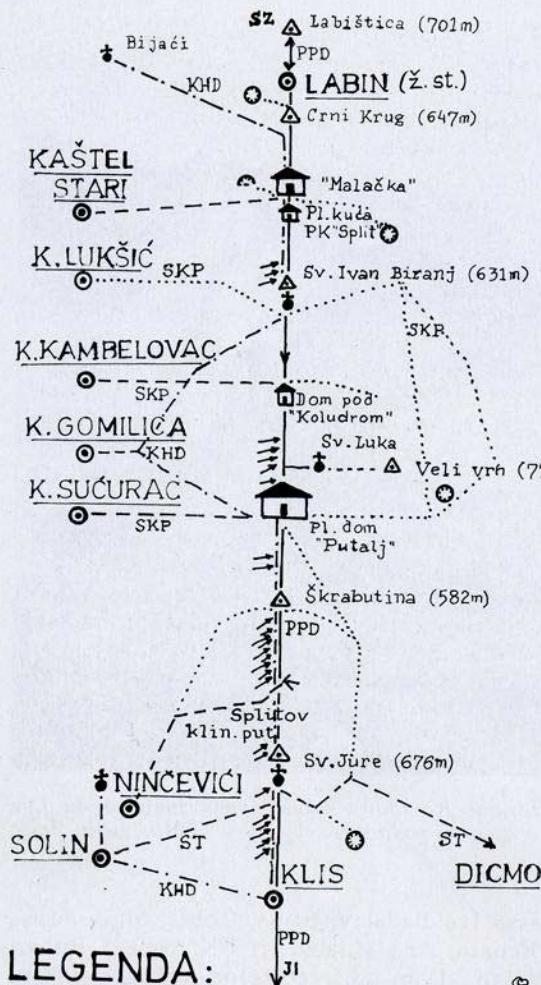
*Pod Koludrom bit će njemu ime,
selo će se ponositi njime,
U njega će svak slobodno doći,
bilo po danu il' bilo po noći.*

*Od gušta će pasti gradelada,
dobro vino, pa i serenada.
Past će brudet, past će dobra juha,
past će peka, bit će friškog kruha.*

*Gradimo ga dobrovoljnim radom
to nek' dobro znaju,
pa nek' znaju, neka znaju baš,
da će dom taj uvijek biti naš!*

Marin Banović

štva Ivo Bedalov, Stipe, Tonči, Mijo, Josip, Renata, Ana Milković iz PK "Split", Buba i ostali. Dom odiše gostoljubivošću, čistoćom i novinom. Podignut je na prekrasnom mjestu pod stijenom Koludar, na zemljištu koje je planinarima ustupilo Župno vijeće crkve Sv. Mihovila iz Kaštel Kambelovca. Prvi su ozbiljniji radovi na izgradnji doma otpočeli 15. siječnja prošle godine, na dan priznanja Republike Hrvatske, da bi već 6. i 7. ožujka o. g. dom bio svećano otvoren. Svečanost je obavljena u sklopu prvog obilaska novouspostavljenе planinarske staze Kozjakom nazvane "Kolijevkom hrvatske državnosti" i značila je velik dogadjaj ne samo za kambelovačke planinare i kaštelansku općinu, već za čitavu našu planinarsku organizaciju. Nova staza i novi dom u vremenu kad neprijateljska agresija nad Lijepom našom ne posustaje i kad nam granate ruše gradove i odnose živote, pravi je podvig i dika Kambelovčana. Dakako, doma ne bi bilo da općina i kaštelansko gospodarstvo nisu pružili financijsku i ostalu pomoći i

LEGENDA:

1 ● 2 ✕ 3 ▲ 4 ➡

da planinari nisu dali velik broj dobrovoljnih radnih sati, pa čak i novčane priloge.

A eto, sada dom blista u svojoj ljepoti. Sastoji se od dva manja međusobno povezana objekta. Opremljen je s osam kreveta, ima dnevni boravak s velikim kaminom i okolno zemljiste na kojem se planira njegovo proširenje s još dva slična objekta. Jasno, kad za to dođu bolja vremena.

Kambelovčani hvale svoje donatore, posebno gosp. Kramera iz SR Njemačke koji im je poklonio kompletну opremu spavaonica, a uskoro šalje i agregat, tako da dom neće oskudjevati ni električnom energijom.

Članovi su emocionalno vezani za svoj dom. Posjećuju ga i dotjeruju. Nedavno

UZ SKICU LIJEVO

Ponovo objavljujemo ovu skicu markiranih putova na Kozjaku jer je u prošlom broju omaškom izostalo tumačenje znakova na njoj.

- 1 - jama ili pećina
- 2 - crkvica ili kapelica
- 3 - vrh
- 4 - penjački smjerovi u stijeni

KHD - Put "Kolivek hrvatske državnosti" Bičići - Klis

PPD - Planinarski put "Dalmacija" (dio puta)

SKP - Stazama Kaštelaških partizana

PPD - Solinska transverzala (dio puta)

Osnovna staza proteže se uzduž planine, a na nju se priključuju ostali prilazi. Lak prilaz moguć je iz svakoga kaštelaškog mesta i Solina. Kroz njih vozi autobus svakih pola sata od Autobusnog kolodvora u Splitu (pokraj Suda u Sukosanskoj ulici) prema Trogiru. Za Solin ima svaki sat kružna veza (br. 16) Ninčevići - Split - Ninčevići. Planinarski dom Putalj stalno je otvoren i opskrbljen jer ima domara.

* * *

Satnica uspona

Kaštel Stari - Malačka 1,30

Ž. st. Labin - Labištica 1,30

Labin - Malačka 3,30

Putalj - Sv. Jure 2,30

Kaštel Kambelovac - Dom pod Koludrom 1,30

Kaštel Sućurac - Dom Putalj 1,20

Kaštel Gomilica - Dom Putalj 1,30

Kaštel Stari - Malačka 1,30

Sv. Jure - Klis 2,00

Malo je teži Splitov klinčani put: Solin (Ninčevići) - Klinčani put - hrbat planine 2,00; silaz preko Malih Skalica u Solin 2,00 sata.

Milan Sunko

je Frane Dražin čak iz Švicarske donio neku vrstu ukrasnog kupusa koji se odlikuje raznobojnim cvjetovima, kako bi ukrasio okoliš doma, a Marin ne odustaje od sadnje i njegovanja perunika koje, kako kaže, najbolje pristaju uz njihov dom.

Iako kraški karakter terena viših predjela Kozjaka uvjetuje nestašicu vode, u okolici doma ima čak nekoliko izvora. Zapadno je izvor Budrina udaljen oko 500 m, malo su bliži Gornjača (Gornja voda) i Dolnjača (Donja voda). I rašljari je potvrdio da zemljiste uz dom krije vodu, pa Kambelovčani planiraju kopanje bunara. Nisu samo to planovi. Predstoji još dovršenje projektne dokumentacije za ostale dijelove doma, uređenje okoliša i, uz pomoć

prof. Kamenjarina, osnivanje botaničkog vrta odmah iznad doma. Sve te ambiciozne planove moguće je ostvariti zato što svi članovi žive za svoj dom, a pomoći i razumijevanje sa strane neće izostati kao ni do sada.

I dok ovako ugodno razgovaramo, Marin je upravo skinuo sa žerave i po treći put pune gradele pečenih skuša. To su one velike Renatine gradele, pa mu je u pomoći priskočila i Šibenčanka Anka, također poznata kao vrsna planinarska kuharica.

Uz ribu i vino večer brzo odmiče. Pjevamo pjesmu "Dom pod Koludrom". To je svojevrsna himna novom domu. Riječi je napisao Marin Banović, a uglažbio ih prof. Tonči Dellažota. Pjevamo i druge pjesme. Smijemo se do suza Marinovom opisu natjecanja Kambelovčana na Vatrogasnoj olimpijadi u Berlinu. Dakako, i šalama na njegov račun te pjesmama sastavljenim za ovakve i slične prilike.

I dok Šibenčani dogovaraju uzvratni susret negdje na svom prostoru kad prestane već davno obznanjena "opća opasnost", Josip Pejša predlaže daljnje obilaženje Kozjaka po jednoj od četrdesetak dobro markiranih kombiniranih staza, koje je najvećim dijelom sam i trasirao i markirao. Spreman je da o svom Kozjaku i njegovim stazama, uključujući

jući i novouspostavljenu "Kolijevku hrvatske državnosti", održi prigodna predavanja u planinarskim društvima koja to žele, i poprati vlastitim originalnim slajdovima. Eto prilike da šira javnost bolje upozna Kozjak i da se obitelj njegovih ljubitelja poveća.

Opet pjesma, malo plesa, šale i... uskoro će zora. Treba na počinak. A sutra? Izvršili smo uspon na Koludar. Još su u stijeni vidljivi klinovi pok. Ante Bedalova, alpinista čije ime nosi kambelovačko planinarsko društvo. Koludar je prirodni fenomen. Po njemu su stari Kambelovčani za sunčanih dana mogli točno odrediti koje je vrijeme. Ova je stijena služila i kao učilište brojnim generacijama naših alpinista.

Da nismo naslućivali dolazak kiše, na povratku bi nas naš vodič i stari prijatelj Ivo Tadin odveo na Debelić (700 m) odakle se pruža divan vidik na slikovitim sedam Kaštela poredanih uzduž obale, na nasade mandarina, maslinike i vinograda u podnožju planine. Umjesto toga kratimo put i stazom koja spašava Vučevicu vraćamo se u dom. Krijepimo se čajem od rutvice i objedujemo. Završio je još jedan divan planinarski dan. Divan i topao, jer smo bili zajedno u planini sa svojim prijateljima Kambelovčanima.

Prizor s otvaranja planinarskog doma Pod Koludrom

Foto: Mario Tadin

Doček Nove godine pod bukvom

Zapis planinarskog outsidera

MARTIN SUŠAC, Zagreb

Rekli su mi da penjanja, osim onog minimalnog, gotovo da i nema do tih Kamenih Svatova na Medvednici, gdje smo trebali pod bukvom dočekati Novu 1993. godinu. A ipak je bilo i penjanja i silaženja, doduše ne toliko teškog koliko nezgodnog zbog često klizavog snijega. Dakle, opet su me donekle prevarili, ali nek im bude. To se začudo brzo zaboravlja skupa s onim "nikad više".

Idejni začetnik bio je Doktor. Prihvatio sam ne samo zato što nisam imao novaca (ni volje) za doček u nekoj, recimo kristalnoj dvorani, već naročito zbog mogućega posebnog doživljaja i slutnje neke egzotičnosti.

Bilo je oko devet sati navečer kad smo u dvojim kolima nas šestero pošli iz Zagreba (ja u kolima g. Marinića). Od žena bila je samo Doktorova supruga. Nakon poduze vožnje i parkiranja, negdje iznad Vrapča na nekom cestovnom ugibalištu, s teškim naprtnjacama na ledima (osim mene) skrenuli smo na prteni put niz neku livadu prema šumi. Bila je ustvari mjesecina ali prigušena visokim ne previše tamnim oblacima. Mjesec se nije pojavljivao niti "poskakivao među oblacima" (Krklec), ali su put i livada bili prilično vidljivi, pa je upaljeni Doktorov fenjer bio tek svijetleći ukras naše male kolone, što se u sveopćoj tišini urotnički tajanstveno kretala niz tu livadu okruženu nepreglednim crnim šumama utočilim u noćnu tamu. Ja sam, po običaju, išao najzadnji (da ne smetam) bez ikakvog prtljaga (bocu šampanjca, kao moj prilog proslavi, preuzeo je g. Marinić u svoj ruksak).

Kad smo, prešavši neki mostić, došli u šumu Doktorov fenjer najednom zasja u tmini kao upaljena baklja što nam je osvjetljivala šumsku stazu s ponekom preostalom krpicom

snijega. Zatim smo silazeći napokon stigli na dno neke udoline iznad koje se dizao ne baš visok planinski vrh koji se jedva nazirao pod noćnim nebom. Rekli su da su to Kameni Svatovi i da ćemo tamo na vrhu dočekati Novu Godinu. Kako je do pola noći nedostajalo još oko pola sata, odmah smo se počeli penjati. Stvari smo ostavili na povećem priprosto napravljenom stolu ispod goleme bukve, kamo smo se trebali vratiti da nastavimo slavlje.

Penjući se, najednom smo iz tame začuli razgovor. Netko je takoder išao prema vrhu. A kad smo se uspeli, pred nama se unatoč noći otvorio vidik na oblačno nebo dok je dolje, daleko i duboko ispod nas, u tmici treperilo tisuće svjetala nekog naselja (rekli su mi da je to Jablanovec a ne Zagreb). Inače, stajali smo na prostoru koji se potpuno okomito (i jezivo) obrušavao u nedoglednu crnu dubinu.

Onih pet-šest pridošlica, koji su nam se uskoro iz tame pridružili sa svojim fenjerom, bili su članovi planinarskog društva "Susedgrad", čije je sklonište bilo u neposrednoj blizini. Nakon upoznavanja, međusobno smo se častili pićem i, naravno, pjevali. Glasom i znanjem pjevanja od njih su se posebno isticali veoma živahan postariji gospodin s prosijedom bradom i jedan mladi s gitarom, a i naš Doktor je izvrsno svirao na usnu harmoniku. I tako, pjevali smo i pili i pogledavali na sat. A kad je bilo pola noći izljubili smo se uz čestitanja i zapjevali "Narodi nam se Kralj nebeski" s pripjevom "Na tom mladom ljetu veselimo se..." Planina se orila od snažnih glasova na tom strmoglavom, snijegom pokrivenom kamenom vrhu, nad dalekim gradom, u noći pod oblačnim nebom, odakle je ipak padalo ono prigušeno noćno osvjetljenje pod kojim smo se mogli raspoznavati i izvan

svjetla naših fenjera. Pjevanje uz dobru raku potrajal je tako neko vrijeme, a onda smo naše nove poznanike pozvali na čašicu šampanjca.

Sišli smo do onog stola s našim stvarima, a bocu je stručno otvorio gospodin Marinić i naliо svima pomalo. Čaše, dakako, nisu bile kristalne već kojekakve, ali je zato srđnost nazdravljanja bila istinski nepatvorena i, vjerujem, daleko spontanija pod ovom bukvom pokrivenom snijegom, na tek utabanom snijegu, tami tek osvijetljenoj Doktorovim fenjerom, među razdraganim planinarima u teškim gojzericama i toplim jaknama — velim, nazdravljanje je bilo, učinilo mi se, puno spontanije nego u neznamkavim bilistavo osvijetljenim dvoranama među gospodom i damama u smokinzima i dugim haljinama. Pala je ponovo i pjesma što su je stručno u raznim varijantama predvodili naši gosti. Nakon kraćeg vremena oni su nas pozvali da im se pridružimo u njihovom skloništu. Doktor je, na onaj svoj neopozivo rezolutan način koji ne trpi prigovora, zahvalio na pozivu obećavši da ćemo svakako doći, ali prije moramo obaviti još jedan naš određeni obred. Je li Doktor tu riječ "obred" upotrijebio svjesno ili mu se slučajno potkrala — ne znam, ali bilo je očito da su se gosti zbog nje malo lecnuli, međusobno se pogledali i šutke otišli.

A lecnuo sam se i ja. Kakav to sad obred, dodjavola, i to pod ovom bukvom u mrkloj noći? — pomislim s malo ježenja. I odmah se odnekud prisjetih onih starih galskih (keltskih) svećenika druida koji su svoje žrtvene obrede (u slavu imele, njihove svete biljke) također obavljali u ponoćnim časovima pod velikim hrastovim stablima (hramova nisu imali). A žrtve su im često bili i ljudi. Smjesta sam, dakako, odlučno odbacio tu glupu pomisao o nekoj ljudskoj žrtvi i sasvim racionalno zaključio da će sav taj "obred" biti ustvari samo malo svećanija večera uz vatru, koju su odmah počeli ložiti gg. Marinić i Josip u blizini naše bukve. Ali vraga! Rakijom razigrana mašta stalno se demonski napasno nametala zornim predočavanjem moguće ljudske žrtve u druidskom stilu. Tako, dok je Josip sjekirom normalne veličine (zašto li je baš nju donio?) cijepao drva za vatru, pomislim kako je zgodno da se ušicama te sjekire žrtva najprije udari po glavi i tako onesvijesti da bi se bez otimanja, batrganja i dernjave mogla priklati. I taman dok sam tu posve glupu pomisao s grozom odbacivao, ugledah kako Doktor onim svojim velikim, veoma oštrim lovačkim nožem reže praseće meso na

stolu. U neposrednoj je blizini fenjera sjajna oštrica tog noža oštro bljeskala prodirući u noć poput signalnog zrcala. To je taj nož, odmah mi sinu, kojim će najvjerojatnije Doktor kao glavni druid — jer tko bi drugi? — izvršiti žrtveno klanje. Uostalom, to će za nj biti samo obična rutinska operacija, to jest uobičajeno profesionalno rezanje ljudskog tijela bez neke emocije — utvrdio sam kao nedvojbenu činjenicu koja je još više podstakla moju stravu. Istina, odmah sam se pokušao oslobođiti te absolutno lude predodžbe, ali kao općinjen nisam mogao odvojiti pogled od toga zlokobnog bljeskanja noža, što je još pojačavalo zornost te stravične predodžbe. Spasio me g. Marinić kad je viknuo: "Gori". Okrenuo sam se i ugledao ga kako benzinom iz neke boce pomalo polijeva naložena drva i kako vatra odozdo u mlazovima suklja sve jače zahvaćajući sasušeno iako još mokro grane. "Bravo", drek nem neprimjereno jako i također se neprimjereno nasmijem i otrčim po snijegu u šumu po drva. Oni nisu znali da sam se ovom drekom i smijehom (što mi bi? — sigurno su se pitali) htio oslobođiti groze zamišljenoga prizora Doktorove "operacije". To mi je na tren i uspjelo dok sam švrljao po snijegu tražeći neko oveće drvo. Ali kad sam na kraju pod snijegom pronašao i, zastajkujući i grijući ruke, jedva vukao neku veliku granu, najednom me jednostavno proburazi pitanje: tko bi između nas trebao biti ta ljudska žrtva? Nesumnjivo ja, odgovorih šaptom i sav protrvnuvši zaustavih se kao ukopan, a i

grana mi ispade iz ruku. Jer, pomislih, ja sam ionako outsider i skorašnji uljez u ovo društvo koje je zapravo bilo kompaktno, gotovo kao neki obiteljski klan. A postade mi i sumnjivo zašto su baš mene zvali da podem s njima. Strašno, opet prošaptah preneražen i smlavljen tim otkrićem, i odmah mi sinu pomisao da smjesta pobjegnem, možda u onaj dom Susedgradana.

“Ej, što je to s vama?”, prenu me podsmešljivi uzvik gospodina Josipa.

“Ništa, ništa”, odgovorim tobiože vedro, s mukom dižući iz snijega svoju granetinu. Ali kako, dovraga, mogu svi tako nevino izgledati bez ikakvih znakova neko konspiracije, pogotovo g. Josip, a pripremaju takav zločin, kao da nisu svjesni njegove grozote — opet se upitah jedva vukući tu vražju granetinu. A možda i nisu svjesni, možda čak — ozari me misao — možda čak i ne znaju za druide ni za njihove žrtve, za njihov obred, pa ih neće ni oponašati. Pa da, mnogo je vjerojatnije da ne znaju, počeh se uvjeravati. Jer sve su to mladi ljudi koji su se školovali kad je latinski (kao potpuno nepotrebne elitistički mrtvi jezik) bio izbačen, pa teško da mogu znati za “De bello gallico”, Plinija, Tacita i druge, a preko njih i za keltske druide.

“Živjeli šuvarice”, kliknuh poluglasno oslobadajući se konačno od te ionako glupe i absolutno neutemeljene pomisl, te povukoh granetinu sad najednom kao da je grancica.

A svi oni, njih petero, stajali su u krugu oko rasplamsale vatre i pili rakiju iz boce koja kruži iz ruke u ruku. Kad sam se uključio u krug, ta slika žarko obasjanih planinara i njihovih lica usred ove posvemašnje noćne tame učinila mi se po svom oštem clair-obscuru dostoјnom jednog Rembrandta i one njegove “Noćne straže”. Oduševljen, dobro sam povukao iz boce i prihvatio pjesmu pod Doktorovim vodstvom. I kad je nakon kraćeg vremena taj dio “obreda” završio, prišli smo stolu na kojem nas je čekala većera od sva-kojakih đakonija, a Josip je na brzinu isjekao onu moju “granetinu” i bacio je na vatru od koje se osjećala toplina i do nas kod stola. Vatra je zbilja divna stvar, pomislim gledajući je kako veselo plamti i kako se dim diže ravno prema tamnim krošnjama bukovih stabala u snježnoj “tišini bez kraja” (Tadijanović). I ako su nju, tu vatru, tamo neki stari Perzijanci obožavali, nije nikakvo čudo, čak je i razumljivo — dopustio sam.

Jeli smo bez žurbe u razgovoru i zalijevali vinom (tko ga je donio, ne sjećam se). Nakon deserta od svakovrsnih kolača, pospremili smo stol i očistili okoliš, a i vatra je dogorijevala, sada samo kao žeravica u pepelu, što se titravo, bljeskavo žarila u tami.

Kad smo pošli prema skloništu Susedgrađana osjetio sam nesigurnost u nogama i lako kolebanje pri hodu.

Planinarsko sklonište Susedgrađana, onako u snijegu i šumi, pokriveno snijegom, pod noćnim se nebom činilo kao kućica iz bajke o sedam patuljaka. Njih desetak planinara dočekali su nas s uzvicima i pjesmom u toploj, prostranoj i lijepo uređenoj prostoriji. Ponudili su nas jelom i pićem. Prihvatali smo piće (pri tom mislim uglavnom na sebe) i uz nazdravljanje pridružili se njihovo pjesmi. Pjesma zapravo jedva da je i prestajala čitavo vrijeme našeg druženja. Predvodili su je onaj živahni gospodin s prosijedom bradom i onaj mlađi s gitaram, a i naš Doktor je solo otpjevao jednu zagorsku koju nikad prije nisam čuo. Nakon dva-tri sata ipak smo morali poći, uz jednakost srdačan oproštaj.

Odmah pri izlasku moje je kolebanje pri hodu po snijegu postalo gotovo uočljivo, a i u glavi mi se pomalo vrtjelo. Tek kad smo konačno stigli do automobila osjetio sam da je sav alkohol iz mene ishlapi. Ne znam je li zato ili zbog blizog svitanja, ali sav sam se bio povukao u neku bezsadržajnu smirenost.

A kod kuće u krevetu sve mi se ponovno počelo vrtjeti i vraćati u mislima, ali neprestano s jednom gotovo gorkom podmisli: Opet je, eto, dodavola, prošla još jedna godina uza lud, sve u nekom očekivanju — u neprestanom iščekivanju, ne samo onom prognaničkom. A sam Bog zna koliko je te noći bilo takvih, više ili manje gorkih podmisli. I osim veselja i pjesme, pa makar samo i zbog prolaznosti života, možda smo trebali ipak malo i zaplatiti — pomislih uz tihu podsmijeh i takvoj mogućnosti (zamislite da na Novu Godinu svi udare u plač i jauk).

Na kraju molim da mi ne zamjerite na ponekom nehotičnom patosu (nije bio ispravan, uvjeravam vas), a također i na ponekoj sasvim nehotičnoj mol-intonaciji.

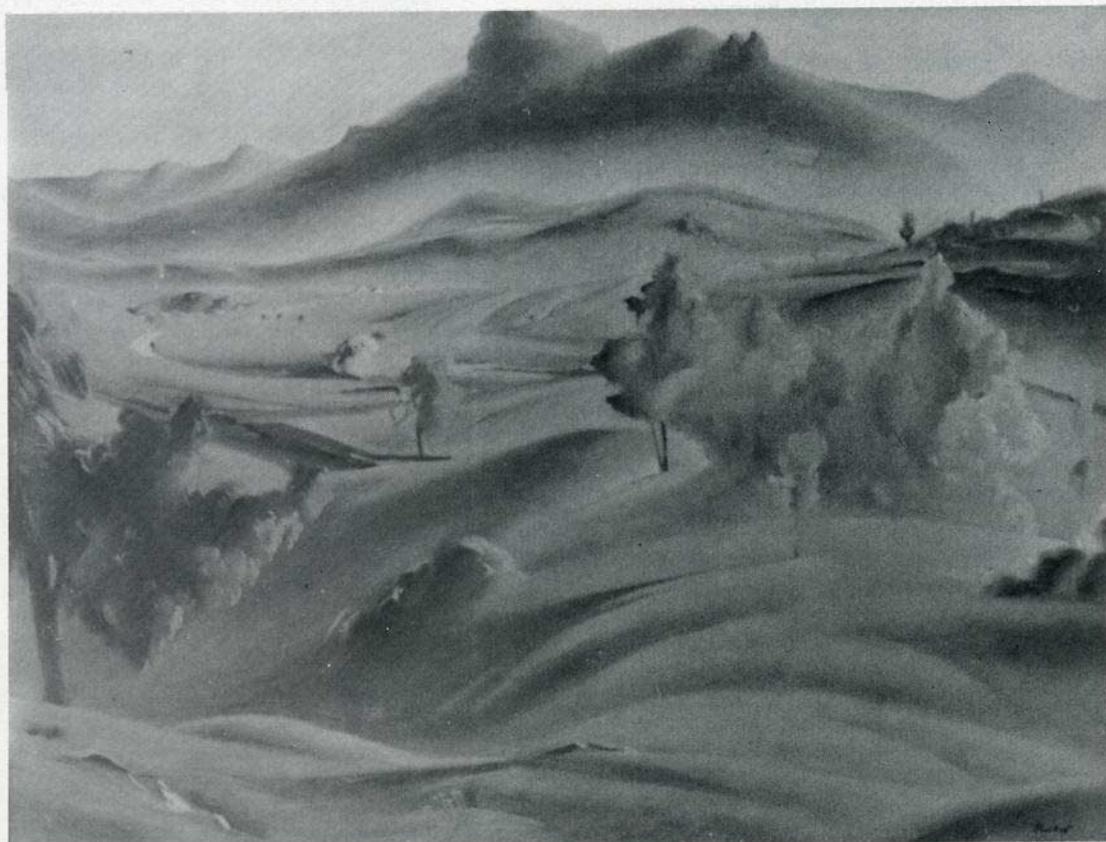
Klek u slikarstvu Vladimira Varlaja

Ususret 120. obljetnici hrvatskog planinarstva

VLADIMIR JAGARIĆ, Zagreb

Hrvatska — bogata raznovrsnim krajolicima žitorodne Slavonije i Baranje, valovitog Hrvatskog zagorja, slikovite Istre, Međimurja, Posavine, povijesnog Žumberka, Pokuplja, ponosne Like, šumovitog Gorskog kotara, ve-

ličanstvenog Velebita, Kapele, kamenite Dinar, te sunčanog Jadran — sve to je nadahnjivalo i poticalo, gotovo vabilo slikare i slikanje krajolika, što je u hrvatskom slikarstvu u posljednjih stotinjak godina bilo i jeste

jedna od znakovitih tema i likovnih izraza.

Gotovo da nema hrvatskog slikara koji se nije okušao u slikanju krajolika. I slikar Vladimir Varlaj jedan je od onih koje je zaokupljao naš, domaći krajolik.

Od planinara slikara spomenimo samo Zlatka Šulentića (1893–1971) i njegove pejzaže s Plešivice, te nezaobilaznog "slikara naših planina" dr. Milana Dečaka (1883–1968). Njegovo veliko platno "Medvednica" čuva se i stalno je izloženo u društvenom domu HPS.

Osebujna pojava u hrvatskom pejzažnom slikarstvu prve polovine 20. stoljeća, slikar Vladimir Varlaj, rođen je u Zagrebu 1895. godine. Školovao se u Karlovcu i Zagrebu na Visokoj školi za umjetnost i obrt. U vrijeme prvog svjetskog rata bio je na ruskom frontu, odakle se vraća kao ratni vojni invalid. U Pragu studira slikarstvo (1918), ali diplomira tek kao afirmirani slikar na Akademiji za likovnu umjetnost u Zagrebu (1934). Sa slikarima Gecanom, Trepšem i Uzelcem udružuje se u stvaralački krug "Grupa četvorice" i izlaže u okvirima "Proljetnog salona". Umire u Zagrebu 1962. godine nakon teške i dugotrajne bolesti.

U Umjetničkom paviljonu u Zagrebu, na retrospektivnoj izložbi Vladimira Varlaja (od 20. prosinca 1992. do polovine veljače 1993.), od 128 izloženih radova svega 17 nisu bili krajolici. (Gotovo sve su slike u privatnim kolekcijama, tek je zanemariv broj u galerijama). I upravo su krajolici ono po čemu je Varlaj prepoznatljiv, jer su njegova lutanja i izlasci u prirodu stvarali slike s motivima Medvednice, Gorskog kotara, Oglulina, rijeka Dobre i Mrežnice, te prizore iz malih slikovitih primorskih i otočkih mjesteta na Jadranu.

Ljubo Babić, naš glasoviti slikar i povjesničar umjetnosti, upozorava na Varlajeve krajolike kao "najbolje od njega u hrvatskom slikarstvu", a o slici Kleka piše: "Ta ga slika čini našim najboljim pejzažistom". Svaki je njegov krajolik, a posebno motiv Kleka "uzvišen, nestvaran, doživljajan", veli Vid Fijan, zagrebački redatelj i oduševljen poklonik pejzažnog slikarstva.

I stvarno je tako, najbolje je od najboljega u pejzažnom opusu Vladimira Varlaja serija slika posvećenih Kleku. Na retrospektivi u Zagrebu bilo je izloženo deset slika inspiriranih Klekom, od toga sedam ulja, dvije olovke na papiru i jedan akvarel. Isti motiv, ali je svaka slika drugačija. Slike Kleka izvrstan su primjer kako vrstan slikar tek s malom varijacijom motiva može postići različitost i punoču umjetničkog doživljaja. Čini se da je Varlaja krajolik Kleka posebno privlačio. Zbog toga se znatiželjno stalno njemu vraćao kao da je želio odgometnuti njegov misterij.

Poticaj za slikanje Kleka Varlaj je dobio još kao učenik Karlovačke gimnazije slušajući o njemu zanosne priče i legende. A možda je u nekim novinama ili časopisu nešto o njemu i pročitao.

Tako se poslije više od 300 godina nakon prve poznate slike-crteža, putopisca i polihistora Johanna Weikardta Valvasora (1641–1694), ponovo javio slikar, koji je na originalni slikarski način prikazao karajolik Kleka. Naravno, bilo je i drugih slikara koji su oslikali Klek, ni jedan na tako dojmljiv način kao Varlaj.

Klek je simbol hrvatskog planinarstva. On nas podsjeća na one slavne dane kad je dr. Johannes Frischauf, profesor matematike u Gracu i čuveni planinar, za vrijeme svog boravka u Oglulinu i izletu na Klek, travnja 1874. potakao pisca Budu Budislavljevića na osnivanje "društva za laznu po gorah". S velikim je oduševljenjem još iste godine, 15. listopada, održan osnivački sastanak u Zagrebu. A sljedeće, 1875. godine, 20. ožujka predložena su pravila "društva", dok je 29. travnja održana i prva glavna skupština Hrvatskog planinskog društva, na kojoj je izabran i prvi predsjednik, Josip Schlosser vitez Klekovski.

Tako je to počelo — i traje na ovim našim prostorima već punih 120 godina. I u tom je vremenu, izdaleka vidljiva i toliko nama draga silueta Kleka, ostala nepokolebljivo simbolom i počasnim znakom hrvatskog planinarstva.

“Pošumljavanje” Gorskog kotara

MILJENKO PAVEŠIĆ, Rijeka

Gorski kotar — Hrvatska Švica, jedan od bisera naše domovine, već više od pola stoljeća plaća krvav danak, bolje rečeno harač, radi namicanja konvertibilne valute i ine novčane mase. Bilo je to jučer, ništa manje i danas.

Citajući riječki dnevnik "Novi list" od 4. studenog 1993. godine ugodno me iznadi naslov članka Danijela Lončara "Pola milijuna novih sadnica". Nažalost, samo naslov djeluje ugodno, Tekst, ma kako je lijepo oblikovan, djeluje vrlo sumorno i žalosno.

Eto, Željko Perković, dipl. inž. šumarsvra, rukovoditelj proizvodnje Uprave "Hrvatskih šuma" u Delnicama kaže: "Uzgojni radovi i zaštita šumskih površina sada su neophodni i zbog kritičnog stanja šumskog fonda..." Napokon je jasno i glasno odgovorna osoba rekla ono što mi planinari već decenijama govorimo. Pored ostalog ing. Perković kaže da je planirani etat sječe posljednjih godina sve manji pa je 1993. godine manji za 25.000 kubičnih metara drvne mase i to zbog lošeg stanja naših šuma, a i zbog nekih nepravilnosti u dosadašnjem gospodarenju šumama. Tu je ing. Perković onako stidljivo rekao bitnu istinu — zbog nekih "nepravilnosti". Te nepravilnosti, ako nikome drugome a ono planinarima bole su oči, doslovno smo urlali na sve strane, nažalost bez ikakva učinka. To je ono krvničko uništavanje šuma diljem lijepe naše, koje je u Hrvatskoj Švici osobito znakovito.

Na prvi pogled, podatak iznesen u članku da će ove 1993. godine na 107 hektara površine biti posađeno 500.000 sadnica djeluje impresivno, ali je to zapravo bijedna brojka u odnosu na područje od Ougulina do Platka te od Gumanca i Snježnika do Male Kapele. Pa 107 hektara tek je malo više od jednoga kvadratnog kilometra! Kakva je to sadnja jednoga velikog poduzeća kad je primjerice moj prijatelj planinar Vojko Polić, na svom posjedu u Begovom Razdolju, ove jeseni posadio 500 smreka, a PD "Kamenjak" iz Rijeke sadi kod svoje planinske kuće u Frbežarima 600 sadnica? Da zlo bude veće, ing. Perković kaže da su

obilježili šumske odjele na 1.700 hektara, te označili stabla za ovogodišnju sječu u iznosu od oko 320.000 kubičnih metara drvne mase! Dalje, ing. Perković iznosi stravične podatke da su ove 1993. godine "izgradili" 220 kilometara novih šumskih vlaka i 24 kilometra šumskih cesta te da tako već duže vrijeme imamo otvorenost naših šuma na europskoj razini, ali on pri tom prešućuje kolika je sadnja na europskoj razini. Planinarima su vrlo dobro znane moderne šumske vlake. To znači razrovano i uništeno šumsko zemljiste širine 5–6 metara, a sva su stabla duž vlaka oguljena i često rascijepanih bočnih strana. Zatim se tu počinju slijevati bujice koje odnose ionako tanak sloj zemlje, ostavljajući užasavajuću kamenitu pustinju.

Broj od petsto tisuća nije dovoljan da se pošumi ni trećina površine tih stravičnih pustošenja. Kakvo je to pošumljavanje? Bolje bi bilo da taj članak nije ni ugledao svjetlo dana na stranicama "Novog lista".

Stravičan pokolj šume dogodio se ove jeseni i na Učki. To su vidjeli svi sudionici ovogodišnjeg Memorijalnog pohoda na Učku 19. rujna u organizaciji PD "Kamenjak" iz Rijeke. Snažni strojevi Šumskog gospodarstva izrovali su brojne vlake na Vojaku i na brojnim mjestima uništili stoljetnu stazu Poklon — Vojak. Na stablima kržljave šume budu oči točke jarko crvene boje, znak da su ta stabla osuđena na sjeću. Učka, planina na kojoj običan grm, šiba, svaka travka mnogo znači za očuvanje njenoga biljnog pokrova i klime naše toliko hvaljene opatijske rivijere, ove zime 1993/94. bit će osakaćena i opustošena.

Na kraju želim istaći i ovo, kome krivo, kome pravo. Kao mladić doživio sam rat 1941. godine i talijansku okupaciju Gorskog kotara. Talijanska je vojska, dakako, vršila sjeću šume do svoje kapitulacije 1943. godine i često se toga sjećam kada lutam osakaćenom Hrvatskom Švicom, ali u sebi mislim: Kuda sreće da se sada šuma sijeće onoliko i onako kako su je sijekli Talijani!

Tko je tko u hrvatskom planinarstvu

U ovom broju predstavljamo dvije ličnosti koje s pravom možemo smatrati planinarskim povjesničarima. Planinarstvo je hobi u kojem svaki traži i nalazi ono što ga zanima i veseli, međutim, malo je onih koji su se posvetili proučavanju planinarske prošlosti i sabiranju povijesne građe, te na taj način pridonosili ugledu i afirmaciji planinarstva. Među njima su najpoznatiji dojen samoborskih planinara Ivica Sudnik, zaslužan za osnivanje planinarskog muzeja u Samoboru, i pokojni prof. Vladimir Blašković, pisac Povijesti hrvatskog planinarstva (Zagreb, 1975). Njihovim nasljednicima možemo smatrati Matiju Mlinca i Ivu Puharića. Mlinac je najzaslužniji za osnivanje alpinističke zbirke u ogulinskom gradskom muzeju, a Puharić je objavio omašno djelo o Biokovu i o planinarstvu na toj planini. Ipak, na čelo rubrike u ovom broju stavljamo, kao što je i red, jednu damu, pred kojom valja skinuti kapu iz dva razloga, prvo u znak zahvalnosti za dugogodišnji požrtvovan amaterski rad u planinarskoj organizaciji i, drugo, radi čestitke za njezin 90. rođendan koji je dočekala u punom zdravlju i kao aktivna planinarka – nedjeljom je možete susresti na Medvednici ili u Samoborskom gorju.

MARIJA MASLOV (Proložac kod Imotskog, 1903), rođena Granić, potomak je stare hrvatske obitelji iz Baške Vode. Kao gimnazijalka u Splitu, pod utjecajem glasovitog planinara

prof. Umberta Giomette, opredijelila se za planinarski hobi i ostala mu vjerna do danas. Nakon drugoga svjetskog rata nastavila je živjeti u Zagrebu i tu se opet uključila među planinare. Od 1950. godine do danas član je PD *Sljeme* i kroz sve to vrijeme volonterski i bez ikakve naknade vodi društvenu blagajnu i knjigovodstvo, zdušno i savjesno kako to dolići amaterima. Bila je vodič po planinama mnogim planinarama, a gotovo je svake godine vodila djecu na Triglav i, kako sama kaže, bili su joj to najljepši doživljaji, praćeni suzama radosnicama zbog ushićenja djece. Nikada ih neće zaboraviti. Obišla je mnoge planine u bivšoj Jugoslaviji, tri puta prošla Slovensku transverzalu i mnoge druge. Od brojnih značaka što ih je stekla obilaskom veznih puteva valja is-

taknuti zlatnu i dvije srebrne značke za Slovensku i značku bivše Jugoslavenske, koje nije bilo lako steći. Planinarila je i po inozemstvu, bila na Rili, vrhu Grossglocknera, u Pirenejima, na padinama Mont Blanca i Matterhorna. Više od 10 godina bila je član Planinarskog saveza Zagreba. Odlikovana je najvišim planinarskim priznanjima, među ostalim zlatnim znakovima Hrvatske, Slovenije, bivše Jugoslavije i priznanjima brojnih društava. "Naša Marija", kako je planinari od milja zovu, postala je legendom i stupom PD *Sljeme*, svi je štuju i vole, ali je i ona zahvalna planinarskoj organizaciji što joj je uljepšala život i donijela mnogo prijatelja i poštovalaca.

IVO PUHARIĆ (Makarska 28. 10. 1926). Nakon više ekonomskiške škole u Splitu i visoke škole za vanjsku trgovinu u Zagrebu cijeli je radni vijek proveo u privredi na stručnim i vodećim poslovima u Makarskoj, Splitu, Bjelovaru i Karlovcu. Od 1948. je politički nepočutan i 1954. je zatočenik na Golom otoku. Sada živi kao umirovljenik u Makarskoj. Publicistikom se bavi

od rane mladosti. Objavljivao je stručne maslinarske radove, pisao poeziju (oda *Maslinskom bratstvu Mediterana* prevedena je na šest jezika) i putopise. Kao suradnik *Makarske rivijere* i *Slobodne Dalmacije* objavio je u tijeku 25 godina više od stotinu članaka o planinarstvu i Biokovu. Pisao je i na esperantu. Član je PD *Biokovo* u Makarskoj od obnove 1974. Potaknuo je markiranje Biokovske planinarske staze u dužini od 110 km, od Neretve do Cetine. Životno mu je djelo omašna knjiga *Biokovo, planina i planinarstvo* (Makarska 1990; 290 str.), gdje u pregovoru kaže: S Biokovom u sebi i ljubavlju za planinarstvo izlažem dio svojih čuvstava onima koji će ih razumjeti. U našem časopisu surađuje desetak godina. Kroničar je svih djelatnosti PD *Biokovo* u Makarskoj. Za 50. godišnjicu društva uredio je prigodnu svesku (1979). Zaljubljen je u Biokovo odmalena, u ratu ga je prokrstario kao partizan, a kao planinar od 1974, kad je obnovljeno PD *Biokovo*. U planinu je vodio mnoge domaće i strane planinare. Bosanski su mu se planinari požalili: "Bolan, Biokovo je teže od Triglava!" Pobornik je tzv. "prirodnog" planinarstva, bez težnje za rekordima, svladavanjem stijena i podizanjem velikih objekata u planini. Član je *Hrv. društva za povijest športa*, u kojem zastupa planinarstvo. U knjigu *Biokovo* uložio je oko 2000 sati rada i ponosan je na nju, ali žali što je za nju premalo zanimanje. Ipak, on je optimist, uvijek dobro raspoložen i još mladenački poletan. Nositelj je Zlatnog znaka Hrvatskog planinarskog saveza.

MATIJA MLINAC (Ogulin 1932), diplomirani inženjer šumarstva. Nakon srednje šumarske škole u Karlovcu završio je Šumarski fakultet u Zagrebu i danas radi u Zagrebu na biološko-tehničkoj zaštiti željezničkih pruga u poduzeću "Hrvatske željeznice". Planinari od malih nogu i već je 1947. na Kleku, ali član planinarske organizacije, PDS "Velebit", postaje tek 1954. kad je došao na studij u Zagreb. Od 1957. je gorski spašavatelj, od 1958. pročelnik AO, od 1959. alpinistički instruktor. U bivšoj Jugoslaviji bio je savezni instruktur za GSS, alpinizam i vođičku službu. Planinarski mu je učitelj i prijatelj bio pokojni Branko Lukšić, a njegovi su učenici danas poznati alpinisti Aleraj, Šeparović, Berljak i drugi. Najuzbudljiviju spasilačku akciju doživio je 1959. u poljskim Tatrama, o čemu je izvjestio i Radio Varšava, a najtužniji dogadjaj zbio se go-

dinu dana prije kad je iz Klekove stijene izvlačio tijelo svog prijatelja Lukšića. Najteži penjački uspon izveo je 1964. u norveškoj stijeni Trollrigen s Davorom Ribarovićem. Uspon je trajao tri dana i dvije noći, a dizao se od dna fjorda u visinu tri puta veću od Triglavskih stijena. O usponu su javili Radio Stockholm i Helsinki, dok je u domovini taj uspjeh prošao gotovo nezapaženo. Mlinac je bio među inicijatorima gradnje Ratkovog skloništa na Samarskim stijenama i doma "Industrogradnje" u Ravnom Dabru na Velebitu, a odabrao je i lokaciju za dom na Kleku. Najviše je planinario po slovenskim Alpama, ali i u Dinaridima, Tatrama, na Mont Blancu, Matterhornu, Monte Rosi. Prošao je u trodnevnoj turi svih 14 alpskih vrhova iznad 4 000 m. Godine 1968. odlikovan je zlatnim znakom HPS. Nerado se ističe u javnosti i u društvu, a rijetko se javlja i u tisku, pa se dogodilo da je bio zaboravljen prilikom sastavljanja ekspedicijskih ekipa. Mlinac je sebi za života podigao spomenik: utemeljitelj je alpinističke zbirke u ogulinskom muzeju, jedinstvene u ovom dijelu Europe. I na kraju, kad drugi već pomalo misle na odmor, on se kao pravi rodoljub, sa 60 godina života, uključio u rat za Hrvatsku, i to u prvim borbenim redovima. Mladi vojnici nisu znali da je Mlinac planinar i bojali se da će im "taj starac" biti na teret, ali kakvo iznenadeće kad ga već u prvoj ratnoj akciji nisu uspjeli slijediti ni brzinom, ni vještinom ni nošenjem tereta. Mlinčeva karijera očito još nije pri kraju.

Sajam planinarske opreme

organizira svake prve srijede u mjesecu Omladinska sekcija HPD Zagreb Matica u društvenim prostorijama, Bogovićeva 7 III kat, od 18 do 20 sati. Idući sajmovi bit će

5. siječnja,
2. veljače, i
2. ožujka 1994.

Ulez slobodan. Kupi, prodaj, zamjeni! Donesite sve što ima veze s planinarenjem i skijanjem.

Sportsko penjanje i alpinizam

● **Penjači opasnost za prirodu?** Los Angeles Times od 18. listopada donosi na prvoj stranici (!) članak pod naslovom "Penjači stijena hravaju se s novonastalom famom u tom sportu". Autor je Jennifer Waren. Evo nekoliko zanimljivih odlomaka, o kojima se može diskutirati. Servis nacionalnih parkova SAD brine se zbog eksplozije penjačkog sporta, posebno u Kaliforniji (El Capitan). Prijesti oštećenje okoliša zbog velikog broja posjetitelja stijena i njihova lošeg ponašanja. Oni smetaju pticama, čupaju bilje, grebu mahovinu sa stijena, prljaju litice ljudskim izmetinama, buše vijke itd. Misli se o ograničenju broja penjača (dnevna kvota), zabrani nekih stijena i upotrebe vijaka. Penjači okupljeni u Pristupnoj Fundaciji misle da se time ograničava penjačka sloboda i namjeravaju se oduprijeti, jer sportski penjači čuvaju okoliš, a svakako je mnogo gore posjeći u parku staru sekvoju, što čine uprave nekih parkova. Protuarumenti su da u SAD ima više od pola milijuna sportskih penjača, da je u parku Yosemite oštećenje okoliša utvrđeno na 60% penjačkih površina, na El Capitanu 84%. Nastojeći da smanje svoj teret, penjači u El Capitanu bacaju smeće ili ga ostave na vrhu, a nuždu čine na rubovima bivaka ili u vrećice koje bacaju u dolinu. Neka

mjesta upravo smrde po izmetinama. Penjačka kreda ostavlja vidljive tragove na stijeni, ona gubi glacijalni sjaj, a klinovi će ostati u stijeni milijun godina. Penjači i sami shvaćaju opasnost i na kritičnim mjestima nadgledavaju posjetioce, nastojeći ih educirati, ali se protive zabrani klinova jer su im nužni za osiguranje. Autor, dakle, iznosi mišljenje obiju strana, ali sam ne donosi nikakve zaključke. (Joško Kirigin, Kalifornija)

● **Tihomir Kancijanić**, dipl. oecc., član PD "Mosor" Split, novi je hrvatski predstavnik u CEC UIAA. Penjanjem se počeo baviti 1988, završiši ljetnu alpinističku školu AO PD "Mosor" Split. Do sada je ispenjao oko 150 smjerova u stijenama Hrvatske i Francuske, od kojih nekoliko prvenstvenih. Od 1989. aktivan je u organizaciji športskog penjanja u Hrvatskoj i Sloveniji, i to u stvaranju pravila i kao vrstan športsko-penjački sudac. Njegov prvi dolazak na sastanak CEC UIAA prošao je dobro, ali kako sam kaže: "Prije nisam mislio da ovakvi sastanci mogu biti tako naporni!". Tiho je ujedno i prvi hrvatski penjač koji se okušao u zahtjevnom engleskom gritstonu, svladavši teškoće do stupnja VII+. (V. Prvan)

Publicistika

● **"Penjanje u snijegu i ledu".** Nakon 19 godina izlazi treće, obnovljeno izdanje alpinističkog priručnika dr. Borislava Aleraja. Izdavač je Komisija za alpinizam HPS, a kompjutorski slog Vladimira Mesarića. Format 14×21, 75 stranica, bogato ilustrirano crtežima i fotografijama. U predgovoru autor kaže da su od 1972, kada je izašlo prvo izdanje, hrvatski penjači postali majstori penjanja u ledu te da su uspješno izveli desetak ekspedicija u svjetska velegorja.

● **Vinodolski zbornik VI** (Crikvenica, 1993),

donosi, među ostalim, članak V. Uremovića i S. Jurdane "Biografija prof. dr. Johannesa Frischaufa (1837-1924) i osvrt na njegov opus" u kojem se bilježi i njegova uloga u osnivanju HD-a 1874. godine.

● **"Duga Resa"**, glasilo općine Duga Resa, donosi u svom broju od 30. rujna preko cijele stranice ilustriranu reportažu pod naslovom "Dugorešani na 4 810 m". Napisao ju je Andrej Prus, a riječ je o usponu petorice članova PD "Vinica" na Mont Blanc. (ŽP)

Vezni putevi i markacije

● **Poučni ekološki put u biokovskom području.** Na prvu godišnjicu smrti biokovskog istraživača i osnivača Malakoškog muzeja u Makarskoj, dr. fra Jure Radića, utemeljila su 25. srpnja 1991. Skupština općine Makarska, Institut "Planina i

more" i PD "Biokovo" Poučni ekološki put "Dr. fra Jure Radić" kao spomenik i znak zahvalnosti njegovih sljedbenika za doprinos rodnom kraju i hrvatskoj znanosti – originalan spomenik, dostupan svakome. Pokojnik se kretao ovim stazama

tražeći istinu, mir i spokoj. Staza ima 15 kontrolih točaka, bolje reći Radićevih postaja, i to 7 znakovitih lokaliteta u Podbiokovlju (pri moru), 7 na središnjem, visokom dijelu Biokova, i zadnja, na Franjevačkom samostanu u Makarskoj, gdje je bio kraj životnog puta ovog učenjaka. Staza se može prijeći za oko 5–6 sati hoda u primorskom i oko 10 sati u planinskom dijelu. Obilazak Puta, s mislima na dr. fra Juru Radića i njegovo neprolazno djelo, obilan je doprinos vlastitom psihofizičkom zdravlju, a ujedno prava poučna ekološka škola. Kreatori ovog Puta, živeći blisko sa štovanim istraživačem, vjerno su sročili njegove misli, sjećanja i poruke, upisavši ih u lijepo limene table uzduž ovog Puta. Evo ih:

1. Na rođnoj kući u Baškoj Vodi: IZ OVE KUĆE PODOH NA PUT ZNANJA, MIRA, ODUŠEVLJENJA...

2. Na plaži Baške Vode: NA ŽALIMA DJETINJSTVA OTKRIH DAROVE MORA I ZAPOČEH SKUPLJANJE ŠKOLJAKA

3. Na litici ispod "Čurila": OVDJE NADOH PRVI DOKAZ ČOVJEKOVE PRISUTNOSTI NA PODBIOKOVLJU

4. Na poluotociću Sv. Petar u Makarskoj: NA SV. PETRU LUKOVI (ALLIUM) POSTADOŠE DIO MOG ŽIVOTA

5. Na poluotociću Osejavi, na Meteorološkoj stanicu Makarska: U OVIM PROSTORIMA DOŽIVLJAVAH KLIMATSKE SPEKTAKLE

6. Na poluotociću Osejavi, na vidikovcu "Gradac": DOLAŽAH NA OSAMU DA NA KRILIMA VJETRA I VALOVIMA MORA DUH SVOJ OSVJEŽIM

7. U Biokovskom botaničkom vrtu Kotišina: OKOM, PAMEĆU I SRCEM PO ONOM ŠTO SE VIDI DOPIRAH DO ONOG ŠTO SE NE VIDI

8. Na Vošcu, Biokovo: PENJAH SE I VIDJEH MNOŠTVO RAZNOLIKOSTI ENDEMSKIH I RELIKTNIH OBLIKA

9. Na Planinarskoj kući pod Sv. Juron: PRODOH KROZ ISKONSKU LJEPOTU BUKAVA, JELA... I ODMORIH SE

10. Na vrhu Sv. Jure, Biokovo: REĆI DOSTA SAMO NA VRHUNCU

11. Na vrhu Motike, Biokovo: UVIJEK GLEDAH NA LITICU OD KOJE SE OTCIJEPIH

12. Na vrhu Šibenika, Biokovo: STADOH NA POVIŠENO MJESTO I DOŽIVJEH MILINU RADOSTI

13. Na vrhu Mali Borovac, Biokovo: NA STIJENAMA MOGA ŽIVLJENJA BOROVI MI BIJAHU UČITELJI

14. Na Miletinu Boru, Biokovo: SAV NAPOR ŽIVOTA ULOŽIH DA BISMO UPOZNALI, UZLJUBILI I UŠČUVALI HRAM PRIRODE

15. Na Franjevačkom samostanu u Makarskoj: KORAK PO KORAK PRIBLIŽAVAMO SE BESKRAJNOJ I NESHVATLJIVOJ STVARNOSTI

Za obilazak puta dobiva se spomen-značka izrađena u tu svrhu. Dana 10. listopada skupina od 50 splitskih i 4 makarska planinara, u 10-satnom hodu, prešla je najviši hrbat Biokova: od Turije (na zagorskoj strani) preko najvišeg vrha Sv. Jure do Makarske. I tu, na najvišem vrhu, gdje se nalazi i 10. KT "PEP-a", poklonila se sjeni pok. fra Jure Radića.

Podite i vi, dragi prijatelji, stazom "PEP-a" i osjetite u punom smislu poruke prirodoslovca i duhovnjaka fra Jure Radića! (Ivo Puharić)

● **Uređivanje velebitskih planinarskih puteva.** U ovogodišnjem uređivanju sudjelovali su članovi PD "Osorščica" iz M. Lošinja, "Jastrebarsko", te zagrebačka HPT "Sljeme", "S. Kempny", "Zanatlija", i "Željezničar", u organizaciji Komisije za planinarske puteve i označavanja HPS.

Učinjeni su ovi poslovi: pročišćen je i premarkiran put na Vučjak, završen novi spojni put od pl. kuće Zavižan preko Zavižanske koše na Balinovac, pročišćena Premužićeva staza od Čemerikovog dolčića do Rossijeva skloništa i Crikvene, obnovljen put od Vel. Lubenovca do Tromede preko Lubenskih vrata, od skretanja sa ceste do M. Rajinca djelomično obnovljen put, pročišćen put preko Fabinog dolca i Škrbine drage, uređen novi put od Krasnog do svetišta Majke Božje u Krasnom, napravljena nova kratica iznad ponikve pod Vel. Kozjakom do prijevoja između dvaju vrhova Kozjaka. Većina planinarskih puteva sjev. i sred. Velebita uglavnom je u dobrom stanju, no, neke nedostatke, posebno na putevima sred. Velebita, treba riješiti. (Tomislav Pavlin)

Vijesti

● **Kongres znanstvenika o Biokovu.** U Makarskoj je 11–16. listopada održan kongres pod naslovom Prirodoslovna istraživanja biokovskog područja. Sudjelovalo je oko 80 znanstvenih i stručnih djelatnika, među kojima Milan Meštrović,

Paula Durbešić, Jozo Ridanović, Nikola Tvrtković, Adam Banović, Vlado Jelaska itd. Njihova će predavanja biti objavljena u posebnom svesku Acta Biokovica, znanstvenoj ediciji koju je osnovao pok. dr. fra Jure Radić. Jedan dan kongresa

posvećen je terenskom obilasku. Tom je prilikom posjećen Biokovski botanički vrt, vrh Sv. Jure te Cetinska i Imotska krajina. Od planinara je na tom skupu sudjelovao član PD "Biokovo" iz Makarske Ivo Pušarić referatom o Poučno-ekološkom putu "Dr. fra Jure Radić". O tom putu i o autoru posebni članci u ovom broju. (Ž.P.)

● **Kuća na Koritima ponovo se uređuje.** Gospodarska sekcija PD "Glas Istre" organizirala je jesenju radnu akciju za daljnje uređenje Kuće na Koritima. Tom je prilikom stavljena u funkciju nova kuhinja koja omogućuje bolji rad. Pored plinske peći sada je (planinarkama) na raspaganju i štednjak na drva s izvrsnom pećnicom. Uz uređenje kuhinje konačno su postavljene i rešetke na prozore, tako vjerojatno više neće biti neugodnosti s provalama. Proljetos otvorena "zimska soba" već je opravdala svoju izgradnju, no pokazalo se, nažalost, kako su imali pravo oni koji su se plašili da će biti i korisnika s nedostatkom kućnog odgoja i kulture. Gotovo redovno tu se prostoriju treba čistiti i spremati poslije takvih "posjetilaca". Treba se samo nadati kako mi planinari nećemo još dugo vremena morati one koji žele ići našim stopama učiti kulturi boravaka u prirodi i brdima. Neumorni gospodarstvenici još su u toku same akcije zacrtali kako će sljedeću održati idućeg proljeća kada se planira opločenje podova u novoj kuhinji i zimskoj sobi, izgradnja nove drvarnice i preinaka stare kuhinje u prostor za rančeve i ostalu opremu posjetilaca. Na kraju treba reći da je za ovu akciju gospodarska sekcija dobila veliku potporu, u kojoj se naročito iskazalo poduzeće "Montoprema" i nekoliko njezinih djelatnika.

● **Dan Hrvatskih željeznica na Oštrenu.** U nedjelju 10. listopada održan je V. pohod planinara na Oštren, posvećen Danu Hrvatskih željeznica. Po lijepom i sunčanom danu stiglo je 150 planinara iz Zagreba, Samobora i drugih mesta iz raznih smjerova. Onima kojima je to bio drugi i četvrti pohod, dodijeljene su brončane odnosno srebrne značke, a svima je ponuden topli čaj. Za dobro raspoloženje planinara pobrinuo se Tomislav Kopečny sa svojim instrumentalnim sastavom, dok je obitelj Kupres, domaćin Oštrenca, vodila računa da je bilo jela i pića. (Josip Sakoman)

● **Na Oštrenu susret sponzora.** U petak 15. listopada organiziran je susret sponzora uređenja planinarskog doma na Oštrenu, gdje su se susreli predstavnici Hrvatskih šuma, Hrvatskih željeznica, Prve hrvatske tvornice ulja i dr. Za mnoge bio je to poseban doživljaj na grebenskim stazama, posebno dolazak vozilima iz Prekrižja, novo uređenim pristupnim putem za snabdijevanje doma. Uz zajednički ručak, bila je prisutna i naša glazba, te pjevači. (Josip Sakoman)

● **Planinari u Mariji Bistrici.** Skupina zagrebačkih planinara iz različitih zagrebačkih društava, vodila je od zagrebačke Katedrale do Marije Bistrice i natrag veliku grupu hodočasnika 10.-12. srpnja. Članovi HPD "Stanko Kempny" nosili su treći put drveni križ za mir. Išli su preko Medvednice, u polasku preko Gračana i Laza, a natrag preko Laza, Marije Snježne, Markuševca i Tunela do Katedrale. I slavonski su planinari krenuli stopama zagrebačkih. Skupina iz Našica uputila se pješice iz Zagreba preko Medvednice, 28. i 29. kolovoza. Noćili su na Lipi i drugi dan nastavili ispod Tepćine špice i Laza. Do Lipe su s njima bili i zagrebački prijatelji. (T. Pavlin)

● **60 godina Sljemenske kapelice.** Na 60. obljetnicu svetišta M. B. Sljemenske Kraljice Hrvata, na Medvednici velik broj planinara i ostalih izletnika skupio se na već tradicionalnoj misi, u nedjelju, 18. srpnja 1993. g. Za vrijeme misnog slavlja pjevali su i svirali planinari. Bila je to prilika da se podsjetimo na 60. obljetnicu rado posjećivanog mjesta, bilo zbog vjerničkog ili planinarskog sadržaja, jer je tu kontrolna točka Planinarskog puta po Medvednici (visinski pečat), a planinari su uviјek ovdje dobrodošli zahvaljujući župniku, vlč. g. S. Jelineku.

(T. Pavlin)

● **Planinari za Veliku Gospu na velebitskom Rujnu.** Unatoč vrućini i blizini bojišnice, došlo je 15. kolovoza preko dvije stotine hodočasnika Gospo od Rujna, na Velikom Rujnu u Velebitu iznad Starigrada-Paklenice. Bilo je tu slavonskih, ličkih i zagrebačkih planinara, a došli su i pripadnici nekadašnjeg planinskog voda HV koji su ovdje djelovali, te pripadnici "Velebitske satnije". Misno slavlje predvodio je don Jozo Milanović, pašmanski benediktinac, sa župnikom starigradskopakleničkim Tomislavom Baričevićem i zagrebačkim iz Dugava Mijom Gorskim, koji su znani kao planinari i suradnici našeg časopisa.

(T. Pavlin)

● **Zahvala "Chromosu" – Boje i lakovi.** U lošoj situaciji glede nabave lakova za markiranje velebitskih i budućih međunarodnih puteva "Chromos" je dao pomoć obliku lakova "Luxal" crvene, bijele i zelene boje te odgovarajućih razdjelivača. Zahvaljujemo se "Chromosu" a možemo dodati da su se ti lakovi pokazali najboljima i kvalitetom i bojom. (T. Pavlin)

● **Naprtnjače,** malo rabljene i dobre kvalitete, s limenim lednjim nosačem (bivše vojne) mogu se kupiti povoljno kod obrtnika Ivana Tukača, Tomićeva 4 u Zagrebu (kod uspinjače). Tel. (041) 423-253. Cijena oko 30 DEM.

Sadržaj godišta

Članci

Aleksić Nikola: Proslavljeni 60. obljetnici Premužićeve staze	216
Aleraj dr. Borislav: Naša GSS primljena u IKAR	52
Andreis Ana: Pjevanje i pjevačko prigovaranje	22
Andreis Igor: O pjevanju u planini	21
Baričević Tomislav: Duboko ukorijenjeni u zemlju koju brane sobom	145
Berljak Darko: Četrdeset godina Everesta	102
Berljak Darko: Hrvatski planinarski savez u 1992. godini	3
Berljak Darko: Susreti s Everestom	105
Božić Stipe: K2 – trijumf i tragedija	241
Buzuk-Baras ing. Mira: "Izgubljen na pustom otoku"	75
Clark L. David: Kapetan Noelovo osvajanje Everesta 1922. godine	31
Deržaj Matjaž: Stoljetnica slovenskog planinarstva	54
Duduković Božidar: Neki oronimi na Medvednici	170, 226
Gobec Željko: Planinarski savez Zagreba u 1992. godini	5
Gomzi prof. dr. Zoran: Prof. dr. Marijan Hanžeković	193
Horvat Adrian: Planina i žena – slikarska vizija	26
Horvat Ata: Virska "transverzala"	73
Jagačić Tomislav: Iz Varaždina na Trsat bicikлом prije pola stoljeća	159
Jagačić Tomislav: Zašto volim Ravnu goru	62
Jagarić Vladimir: Žokin kip u Žumberku	72
Jagarić Vladimir: Oblaci nad vrhom Sv. Gere	116
Jagarić Vladimir: Klek u slikarstvu Vladimira Varlaja	279
Jalžić Branko: Jama nad jamama	196
Jelinić Igor: Veticca se ne da	111
Juras Ante: "Kolijevka hrvatske državnosti"	123
Juras Ante: Druženje pod Koludrom	272
Kanajet dr. Božidar: Spravica za procjenu udaljenosti	83
Kantura Želimir: Šumarev grob	209
Kantura Želimir: Dan hrvatskih planinara u Ravnoj Gori	147
Kantura Želimir: Male tajne Velike Kapele	59
Kaučić Milan: Sijelo na Češljakovačkom visu	19
Kedmenec Krešimir: Središnji alpski put 02 kroz Austriju	108, 149, 219, 255
Kristijan Zdenko: Novosti iz Samoborskog gorja	82
Kumičić Eugen: Badnjak u planini	266
Kumičić Eugen: Uz 45. godišnjicu HPD "Zagreb Matica"	228
Lemić Ana: Ponovno u zagrljaju Velebita	70
Mahović Damir i Šibl Bruno: Ravnogorski planinarski put	76
Marciuš Franjo: Franjevac planinar Ivan Krznar	127
Marijanović Ivica: Hodočašće na Biokovo	201
Milčetić Ivo: Planinarski dom na Ravnoj gori 9. X. 1992. g.	41
Pavešić Miljenko: "Pošumljavanje" Gorskega kotara	281
Pavešić Miljenko: "Put seniora"	80

Pavešić Miljenko: Naš Davor s Hahlića	129
Pavešić Miljenko: Od Kleka preko Stošca do Škurih draga	175
Pavešić Miljenko: Riječ–dvije planinarskom outsideru	214
Pavešić Miljenko: Zapis s Kleka 22. svibnja 1993.	215
Pavlin Tomislav: Stazama srednjeg Velebita	113
Piljić ing. Ivica: Na svjetskom športsko–penjačkom kupu u Japanu	7
Poljak dr. Željko: Gdje planinariti ovoga ljeta	97
Poljak dr. Željko: Ing. Ivica Piljić (intervju)	10
Poljak dr. Željko: Mihelićeve "Julijске Alpe"	231
Poljak dr. Željko: Planinarova noga	28
Poljak dr. Željko: Prije sto godina umro je Gjuro Pilar, osnivač HPD-a	252
Poljak dr. Željko: Ban Jelačić – planinar	173
Poljak dr. Željko: Dr. Tomislav Sablek iz Požege (intervju)	166
Poljak dr. Željko: Hrvatsko planinarstvo prošloga ljeta	195
Poljak dr. Željko: Urednički komentar uz ovaj broj (3–4)	84
Poljak dr. Željko: XVII. skupština Hrvatskog planinarskog saveza	50
Ramuščak Dubravka: Rapsodija strasti Samarskih stijena	153
Ramuščak Dubravka: Sljeme, moj prijatelju!	13, 119
Rukavina dr. Ante: Još samo potoci teku, suze više ne	15
Rukavina dr. Ante: Opet na Rujno, a sutra – tunel!	269
Sablek dr. Tomislav: Stanica GSS Požega u domovinskom ratu	169
Savić Vladimir: Iz Crikvenice na Zagradski vrh	223
Smokvina Lucijan: Hrastov križ i pet mladih borova	74
Smokvina Lucijan: Po Varaždinsko–topličkom humlju	177
Stošić Ivan: Čudesna priroda Malog Kalnika	121
Sušac Martin: Čekanje na Dobri i berač čajeva	133
Sušac Martin: Daleko je Klek	23
Sušac Martin: Doček Nove godine pod bukvom	276
Sušac Martin: Konačno na vrhu!	212
Sušac Martin: Planinarska fatamorganata ili vještica?	162
Sunko Milan: Što danas Kozjak pruža planinarima	203
Svoboda dr. Ljubica: Ratovi i planinarenje	156
Šibl Bruno: Kružni put Moslavackom gorom	131
Šibl Bruno: Na Kuna–goru – vlakom	35
Šibl Bruno: Proslava na Puntijarki	229
Šincek Mira: Ivančica u ruhu četiriju godišnjih doba	205
Špralja Zdenka: Dolomiti – čudesne planine u susjedstvu	262
Trošelj Drago: Lutanje mađarskim planinama	258
Trošelj Drago: Sunce na Shesaplani	56
Uredništvo: Planinari i politika	49
Žubrinić Darko: Pogled na Istru i Krk	66

Kraći prilozi i vijesti

Gorska služba spašavanja HPS	89
In memoriam	43, 86, 180, 193, 233
Orijentacijski sport	92
Publicistika	45, 138, 184, 284
Speleologija	44, 89, 182, 235
Sportsko penjanje i alpinizam	45, 91, 236, 284
Tko je tko u hrvatskom planinarstvu	37, 87, 136, 178, 232, 282
Vezni putevi i markacije	91, 183, 234, 284
Vijesti	47, 93, 140, 186, 237, 285
Zaštita prirode	233

Preplata u 1994. petnaest DEM

Ovome je broju priložena uplatnica radi preplate na "Hrvatski planinar" u 1994. godini. Preplata iznosi 15 DEM, plativo u dinarima po srednjem tečaju Narodne banke Hrvatske na dan uplate. Moguća je uplata u dvije rate po 8 DEM, jedna početkom godine, a druga početkom sedmog mjeseca.

Budući da časopis ne prima nikakvih dotacija, primorani smo na ekonomsku preplatu i na tisak samo onoliko primjeraka koliko preplata bude uplaćeno do konca mjeseca siječnja 1994. godine. Zato onome tko zakasni s preplatom, ne možemo jamčiti da će dobiti ranije brojeve. Molimo dosadašnje preplatnike da ostanu vjerni časopisu, i ne samo to, nego da pokušaju animirati i svoje prijatelje za preplatu. Preplatnici iz inozemstva (i oni koji imaju devizni štedni ulog u Hrvatskoj) mogu uplatiti preplatu na devizni račun Hrvatskog planinarskog saveza koji je ovih dana otvoren. Njegov je broj: SWIFT-ZABA-HR XX 25731-3253236. Zbog znatno veće poštarine preplata za inozemstvo je 30 DEM.

VAŽNO! Molimo da upišete na uplatnicu u rubriku "Poziv na broj" svoj preplatnički broj koji sprečava bilo kakvu zabunu zbog nečitkosti kopije. Taj ćete broj naći uz svoje ime na naljepnici omota ovoga broja. U rubrici "Uplatalac" molimo čitku adresu, "Svrha dozname" je HP 1994, "Primalac" HPS Zagreb.

Planinarske edicije

U poslovnici Hrv. planinarskog saveza, Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 448-774, fax 441-088, možete nabaviti ova izdanja:

Z. Smerke: Planinarstvo i alpinizam, 30.000

D. Berljak: Dodiri neba, 44.000

B. Aleraj: Klek, stijene, penjači, 5.000

Vodič po Risnjaku, 45.000

Kružni put po Samoborskem gorju (s kartom) 10.000

Vodič po turističkim špiljama Hrvatske 5.000

Planinarski dnevnik, 5.000

KARTE

Medvednica (vršni dio), 10.000

Sjever. i srednji Velebit, 10.000

Samoborsko gorje, 10.000

Nacionalni park Risnjak i okolica, 15.000

Srednja Dalmacija (grebenska karta), 10.000

ZNAČKE

Velebitski motivi, po 5.000

Značka HPS, 10.000

Za kupnju od bar pet primjeraka, odobrava se popust na edicije 20% i na značke 10%. Poštom se dostavlja uz otkupninu i trošak poštarine.

CHROMOS
Tvornica grafičkih boja

CHROMOS
Printing Ink factory

Za grafičku industriju proizvodimo:

- boje za sve tehnike tiska s pripadajućim primjesama,
- različita pomoćna sredstva za rad u tiskarama,
- grafičke lakove,
- po željama kupaca izrađujemo boje i primjese.

Za industriju prerade plastičnih masa proizvodimo:

- boje za bojenje polietilena, polistirena, PVC-a u obliku granula,
- boje u tekućem stanju za bojenje polietilena, polistirena, ABS-a,
- boje za bojenje nezasićenih poliesterova,
- boje za bojenje gume.

Zagrebačka 30, 41430 Samobor
Telefon: 041/ 782-122
Telefax: 041/ 782-430
Telex: 21717 chrom rh